

**TURU-
UURINGUTE
AS**

www.turu-uuringute.eu

08/2019

Eesti elanike finantskirjaoskuse ehk rahatarkuse uuring

RAHANDUSMINISTEERIUM

Töö viidi läbi Rahandusministeeriumi algatusel ja seda rahastatakse Euroopa Regionaalarengu Fondist ja Rahandusministeeriumi eelarvest, Vabariigi Valitsuse 4. detsembril 2014. aastal heaks kiidetud ning Euroopa komisjoni 10. detsembril 2014. aastal kinnitatud „Ühtekuuluvuspoliitika fondide 23 rakenduskava 2014-2020“ prioriteetse suuna 4 „Kasvuvõimeline ettevõtlus ja seda toetav teadus- ja arendustegevus“ tegevuse 4.2.1 „Valdkondliku teadus- ja arendustegevuse tugevdamine“ ehk Riigi Teadus- ja Arendustegevuse toetamine (RITA) programmi raames.

Sisukord

Sissejuhatus.....	5
1.1 Taust.....	5
1.2 Metoodika.....	6
1.3 Segmentide kirjeldus.....	10
Tulemused	13
2 Eelarvestamine ja säästmine	13
2.1 Rahaasjade otsustamine ja planeerimine	13
2.1.1 Rahaasjade planeerimise periood.....	17
2.2 Säästmine.....	23
2.3 Rahalised eesmärgid.....	27
3 Finantsteenuste tuntus, kasutamine ja valik.....	35
3.1 Infoallikad finantsteenuste valimisel.....	47
4 Hoiakud seoses rahaasjadega.....	50
4.1 Hoiakud maksekäitumise suhtes.....	56
5 Elanike rahatarkus.....	60
5.1 Tegelik rahatarkus.....	62
6 Pension	69
6.1 Hinnang oma pensionipõlve planeerimisele.....	69
6.2 Sissetulekuallikad pensionipõlves	72
6.3 Pensionisüsteemi muutmine	76
6.3.1 Kogumise jätkamine II samba vabatahtlikuks muutmisel	79
6.3.2 Iseseisva pensionikogumise viisid	83
6.3.3 Plaanid II samba vabatahtlikuks muutmise puhul	84
6.3.4 Huvi oma pensionivarade vastu	87
6.3.5 Pensioniteemade tulemused segmentide lõikes	88
6.4 Suhtumine krüptovaluutasse.....	90
6.5 Interneti osakaal infoallikana.....	94
7 Finantsalase info vajadus	97
7.1 Elanikele keerulised finantsteemad.....	97
7.2 Finantsteemade käsitlemine haridusasutustes	100
7.3 Finantsteenuste arusaadavus	102
8 Finantskeskkonna usaldusväärsus	104
9 Elanike rahalise heaolu tase ja kindlustunne	107
9.1 Hakkamasaamine ootamatu kulutusega	109
9.2 Olukorrad, kus tulud ei kata kulusid	111
9.3 Toimetulek ilma sissetulekuta	115
10 Kehtiva elanike finantskirjaoskuse edendamise programmi 2013-2020 tulemuste hindamine	120
Kokkuvõte	125
Soovitused finantskirjaoskuse edendamiseks Eestis	129
Conclusion	136

Резюме.....	140
-------------	-----

Sissejuhatus

1.1 Taust

Turu-uuringute AS viis 2019. aasta juunis läbi Eesti elanike finantskirjaoskuse uuringu, mis käsitles Eesti elanikkonna finantsalaseid teadmisi, käitumisi ja hoiakuid. Käesoleva uuringu eesmärk oli välja töötada varasemast asjakohasem finantskirjaoskuse uuringu metoodika ning kaardistada Eesti elanike teadmisi, hoiakuid ja käitumist rahaasjades, nende võimalikke muutusi võrreldes varasemate uuringute tulemustega ja suurimaid probleemkohti ning aru saada juba kasutatud meetmete toimimismehhanismidest.

Varasemalt on sarnaseid uuringuid läbi viidud aastatel 2010, 2012 ja 2015. Aastatel 2010 ja 2012 vaadeldi uuringus vanuserühma 18–74 a, aastatel 2015 ja 2019 on vaatluse all vanuserühm 18–80 a. Vastavate vanuserühmade tulemusi kujutavad ka võrdlevad joonised aruandes.

Käesoleva uuringu käigus töötati välja uus lähenemine Eesti elanike finantskirjaoskuse edendamise lõppeva programmi¹ hindamisele. Selleks koguti infot ja analüüsiti lisaks varasemates uuringutes kasutatud küsimustele viit uut teemat: inimeste majanduslik heaolu, pensioni II samba muudatused, finantskeskkonna usaldusväärsus, krüptovaluutad ja interneti kasutamine finantsotsuste tegemiseks.

Uuringutulemuste põhjal hinnati aastateks 2013–2020 koostatud „Eesti elanike finantskirjaoskuse edendamise programmi“ tulemuslikkust ja mõju. Selleks töötati läbi programmi eesmärgid, teostatud tegevused ning võrreldi kehtestatud indikaatoreid uuringu tulemustest selgunud näitajatega, et selgitada, kas elanike rahatarkuse tase on suurenenud ning kus on kõige suuremad puudujäägid.

Ühtlasi on käesolev raport koos poliitikasoovitustega oluliseks tõenduspõhiseks aluseks uue strateegiaprogrammi väljatöötamisel. Uuringu tellijaks on Rahandusministeerium.

Uuringu teoreetiline lähtekoht tuleneb OECD definitsioonist, mille kohaselt on finantskirjaoskus oskuste, teadmiste, hoiakute ja käitumise kogum, mis on vajalik arukate otsuste tegemiseks rahaasjades ja oma pere majandusliku heaolu tagamiseks. Finantsotsustel on inimese igapäevaelus tähtis osa ning see mõjutab nii inimese elukvaliteeti kui majanduslikku turvalisust. Edukate finantsotsuste eelduseks

¹ Eesti elanike finantskirjaoskuse edendamise programm aastateks 2013–2020
https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/finantskirjaoskusprogramm_20130213_kinnitatud_2.pdf

on inimeste teadlikkus finantsteenuste tingimustest ning kaasnevatest riskidest, õigustest ja kohustustest.

1.2 Metoodika

Metoodikat uuendati käesoleval aastal suurel määral – lisati mitmeid uusi teemasid ja küsimusi, mida varem vaadeldud ei ole, teostamaks sisukamat analüüsi Eesti elanike finantskirjaoskuse ja -teadmiste taseme kohta. Uued teemad olid:

- inimeste majanduslik heaolu – annab pildi, milline on elanike säästuvõimekus ning kuidas on end kindlustanud ootamatuteks olukordadeks;
- pensioni II samba muudatused – saame ülevaate, milline on rahatarkus praktikas ehk kui paljud suudaksid ise säästa ning milliseid otsuseid tehakse ühekordsete suuremate summade saamise puhul;
- finantskeskkonna usaldusväärsus – kui eelnevalt uuriti finantsteadlikkust, siis nüüd ka finantskeskkonna usaldusväärst, mis võib selgitada kõrget rahatarkuse-alase teadlikkuse taset, aga teadmiste praktikasse rakendamise vähesuse tagamaid;²
- krüptovaluutade usaldusväärsus, mis viitab osaliselt elanike riskivalmidusele ning huvile uute finantsteenuste vastu. (Krüptorahaks nimetatakse rahasüsteemi, mida traditsiooniliselt iseloomustab krüptograafilistel (matemaatilistel) alustel üles ehitatud turvalisus, deentraliseeritud isereguleeruv maksetesüsteem ning võrgu ja tarkvara läbipaistvus.)
- interneti finantsteenustega seotud tehingute kasutamine (nii infootsinguks kui tehingute tegemiseks);
- elanike finantskirjaoskuse edendamise kehtiva programmi tulemuste hindamine.

Esimese teema - **majanduslik heaolu** - selgitamiseks kasutati järgmisi küsimusi, millest osa on esinenud ka eelmistes sarnastest uuringutes

1. Kui kaotaksite oma peamise sissetulekuallika, kui kaua suudaksite katta oma elamiskulusid ilma mujalt raha juurde laenamata või oma elukohta muutmata?
2. Kas nõustute väidetega: ma olen oma rahalise olukorraga rahul; minu majanduslik olukord ei luba mul kõike teha, mis minu jaoks oluline on; mul on praegu liiga suured võlad; ma kipun muretsema, kas suudan katta kõik oma tavapäraseid kulud; mul jääb kuu lõpuks raha üle; ma maksan oma arved õigeaegselt.
3. Kui kindel te olete, et oma pensionipõlveks on teil rahaasjad hästi planeeritud?

² https://cir.ie.edu/wp-content/uploads/sites/140/2015/10/CIR_SAVING-AND-INVESTING-BEHAVIOR_ENGLISH-1.pdf

4. Vahel juhtub, et jooksvad sissetulekud ei kata kõiki kulutusi. Kas Teiega on seda juhtunud viimase 12 kuu jooksul?

Pensioni teise samba muudatuste teema puhul lisati järgmised küsimused:

1. Kas liituksite II samba ehk kohustusliku kogumispensioniga, kui selleks antaks võimalus?
2. Kui pensioni II sammas muudetakse vabatahtlikuks, kas teie jätkaksite pensioniks raha kogumist?
3. Palun põhjendage, miks te pensioniks kogumist ei jätkaks?
4. Palun kirjeldage, kuidas te pensioniks raha koguksite?
5. Kui seni kogutud II samba raha saaks kohe praegu vabalt kasutada, siis mida teeksite?
6. Kui pensionile jäädes saaks oma II sambasse kogutud raha täiesti vabalt kasutada, siis kuidas käituksite/oleksite soovinud käituda Teie?
7. Millal Te viimati vaatasite, palju Teil on II sambasse raha kogunenud?

Pensioni II samba muudatuste küsimuste vastused on mõjutatud sellest, et küsitluse läbiviimise ajal (juunis 2019) oli teada, et II samba kogumine muudetakse vabatahtlikuks, kuid rohkem infot veel avaldatud ei olnud. Tulemuste tõlgendamisel tuleb seda asjaolu silmas pidada.

Finantskeskkonna usaldusväärse selgitamiseks lisati järgmised küsimused:

1. Mõeldes endiselt oma viimasena kasutusele võetud teenusele, siis kas mõni järgnevatest väidetest peab paika? Teile oli oluline pakkujapoolne kiire otsus, te usaldate teenust pakkuvat ettevõtet, olete varem sama ettevõtte kaudu finantsteenuseid omandanud või Te polnud sellest ettevõttest enne teenuse valimist kuulnud?
2. Mõeldes laiemat finantstoodetele ja teenusepakkujatele, kas olete viimase 2 aasta jooksul kokku puutunud järgnevate olukordadega? (Loetelu pettustest ja teenusepakkujate usaldusväärseusega seonduvast).
3. Kas nõustute väidetega: ma usun, et mu raha pangakontol on kaitstud ka siis, kui pangaga peaks midagi juhtuma; usun, et finantsasutused kohtlevad mind õiglaselt.

Krüptovaluutade usaldusväärse selgitamiseks lisati järgmised küsimused:

1. Kuivõrd te usaldate krüptorahasid (Bitcoin, Onecoin jt)?
2. Kuivõrd reaalseks te peate seda, et ostate krüptoraha lähima 2 aasta jooksul?
3. Investeerimisvõimaluste küsimusele lisavariant: investeerimine krüptorahasse;
4. Finantsteenuste kasutamise loetellu lisavariant: krüptoraha või ICO;
5. Hoiakute plokki variant: ma usun, et on õige aeg investeerida krüptorahadesse.

Interneti finantsteenustega seotud kasutamise teema puhul lisati:

1. Kui suure osa endale vajalikust finantsalasest infost te saate internetist?

Kehtiva elanike **finantskirjaoskuse edendamise programmi hindamiseks** lisati järgmised küsimused:

1. Hoiakute plokki variant: finantsteenused on võrreldes varasemaga muutunud arusaadavamaks;
2. Kui palju räägiti teile koolis rahaasjade planeerimisest?
3. Millised finantsteemad Eestis on praegu teie jaoks segased või keerulised?

Lisaks töötati läbi programmi eesmärgid, teostatud tegevused ning võrreldi kehtestatud indikaatoreid uuringu tulemustest selgunud näitajatega, et selgitada, kas elanike rahatarkus on suurenenud.

Uuringu tulemuste analüüsimisel on kasutatud ka mõningate teiste valdkonnas läbiviidud uuringute tulemusi ning artiklites avaldatud teemakohast infot.

Kokkuvõttes andis uute küsimuste lisamine ja täpsema analüüsi koostamine võimaluse paremini hinnata elanike majandusliku heaolu ja tegeliku finantskäitumisega seonduvat, eelkõige vaadelda põhjalikumalt käitumise tagamaid, ning ka parema aluse finantskirjaoskuse edendamise programmi raames tehtud tegevuste tulemuslikkuse hindamiseks.

Küsitlustöö

Uuringu ankeet koosnes 52 küsimusest ja demograafilistest taustandmetest. Küsimustest 5 olid avatud ja ülejäänud suletud vormis. Peamised osad ankeedis olid järgnevad: Eelarvestamine ja säästmine; Finantsteenused; Finantsalased hoiakud; Finantsteadmised ja Pension. Ankeet koostati eesti keeles ning tõlgiti vene keelde, vastaja sai vastata mõlemas keeles lähtuvalt oma soovist.

Uuringu küsitlusperiood kestis 4.–27.06.2019 ning see viidi läbi üleriigilise avaliku arvamuse küsitlusena, kus suulise intervjuu vormis tahvelarvutite abil küsitleti 1005 inimest vanuses 18–80 eluaastat.

Vastajad leiti mitmeastmelise juhuvaliku alusel, et tagada kõikide Eesti maakondade ja asulatüüpide proportsionaalne esindatus küsitlusvalimis. Valimi territoriaalne mudel on koostatud Eesti Statistikaameti rahvastikustatistika andmebaasi alusel. Juhuvaliku esimeses etapis leiti 100 valimipunkti üle Eesti ja teises etapis igas valimipunktis konkreetsed intervjuueeritavad. Valimipunktide asukohad maakonniti ning asulatüüpide suhtes on paika pandud toetudes elanikkonna reaalsele jagunemisele. 100 valimipunkti kasutamine elanikkonna küsitluste puhul tagab küsitluspunktide piisava hajutatuse Eesti territooriumil.

Aadressi valikul rakendati lähteaadressi meetodit, mille puhul antakse igale küsitlejale ette juhuslikult valitud aadress esimese intervjuu läbiviimiseks. Edasi liigutakse kindla sammu alusel – iga kolmas korter või iga teine eramaja –, et tagada valikusse sattunud elupaikade juhuslikkus. Vastaja valikul rakendati nn noorema mehe reeglit, mis näeb ette, et esimesena palutakse intervjuud noorimalt kodusolevalt meesterahvilt, kes on vähemalt 18aastane. Kui mehi kodus ei ole, eelistatakse noorimat naist.

Uuringuandmete töötlemiseks kasutati andmetöötlusprogrammi SPSS. Pärast küsitluse lõppemist võrreldi küsitletute sotsiaaldemograafilist koosseisu valimis ettenähtuga ja kaaluti andmeid kadude tasandamiseks vastavalt teoreetilisele mudelile. Kaalumisel arvestati soo, vanuse ja regiooni faktorit.

Uuringu tulemused on laiendatavad kogu Eesti elanikkonnale, veaprotsent ei ületa 3,1%. Valimivea piirid 95% usaldusnivool on välja toodud tabelis 1:

Tabel 1. Valimivea piirid 95% usaldusnivool

Valim	Vastuse proportsioon											
	50%	45%	40%	35%	30%	25%	20%	15%	10%	5%	3%	2%
10	31,0%	30,8%	30,4%	29,6%	28,4%	26,8%	24,8%	22,1%	18,6%	13,5%	10,6%	8,7%
20	21,9%	21,8%	21,5%	20,9%	20,1%	19,0%	17,5%	15,6%	13,1%	9,6%	7,5%	6,1%
30	17,9%	17,8%	17,5%	17,1%	16,4%	15,5%	14,3%	12,8%	10,7%	7,8%	6,1%	5,0%
40	15,5%	15,4%	15,2%	14,8%	14,2%	13,4%	12,4%	11,1%	9,3%	6,8%	5,3%	4,3%
50	13,9%	13,8%	13,6%	13,2%	12,7%	12,0%	11,1%	9,9%	8,3%	6,0%	4,7%	3,9%
60	12,7%	12,6%	12,4%	12,1%	11,6%	11,0%	10,1%	9,0%	7,6%	5,5%	4,3%	3,5%
70	11,7%	11,7%	11,5%	11,2%	10,7%	10,1%	9,4%	8,4%	7,0%	5,1%	4,0%	3,3%
80	11,0%	10,9%	10,7%	10,5%	10,0%	9,5%	8,8%	7,8%	6,6%	4,8%	3,7%	3,1%
90	10,3%	10,3%	10,1%	9,9%	9,5%	8,9%	8,3%	7,4%	6,2%	4,5%	3,5%	2,9%
100	9,8%	9,8%	9,6%	9,3%	9,0%	8,5%	7,8%	7,0%	5,9%	4,3%	3,3%	2,7%
110	9,3%	9,3%	9,2%	8,9%	8,6%	8,1%	7,5%	6,7%	5,6%	4,1%	3,2%	2,6%
120	8,9%	8,9%	8,8%	8,5%	8,2%	7,7%	7,2%	6,4%	5,4%	3,9%	3,1%	2,5%
130	8,6%	8,6%	8,4%	8,2%	7,9%	7,4%	6,9%	6,1%	5,2%	3,7%	2,9%	2,4%
150	8,0%	8,0%	7,8%	7,6%	7,3%	6,9%	6,4%	5,7%	4,8%	3,5%	2,7%	2,2%
200	6,9%	6,9%	6,8%	6,6%	6,4%	6,0%	5,5%	4,9%	4,2%	3,0%	2,4%	1,9%
300	5,7%	5,6%	5,5%	5,4%	5,2%	4,9%	4,5%	4,0%	3,4%	2,5%	1,9%	1,6%
500	4,4%	4,4%	4,3%	4,2%	4,0%	3,8%	3,5%	3,1%	2,6%	1,9%	1,5%	1,2%
800	3,5%	3,4%	3,4%	3,3%	3,2%	3,0%	2,8%	2,5%	2,1%	1,5%	1,2%	1,0%
1 000	3,1%	3,1%	3,0%	3,0%	2,8%	2,7%	2,5%	2,2%	1,9%	1,4%	1,1%	0,9%

Näide: 1000 vastajaga uuringu tulemuste veaprotsent jääb vahemikku 0,9 kuni 3,1.

Uuringuaruande juurde kuuluvad ka risttabelid detailsemate andmetega vastajate taustalõigetes.

1.3 Segmentide kirjeldus

Uuringu aruandes vaatleme tulemusi põhjalikumalt läbivalt kolme elanikkonna-segmendi lõikes: 18–19aastased noored; inimesed, kes teevad rahaasjades pikaajalisi, st üle 2 aasta kestvaid plaane ja investeerivad (edaspidi „planeerijad ja investeerijad“), ja ettevõtjad (märkisid oma tegevusalaks „ettevõtja“). Uuritavad segmendid on omavahel kattuvad (st mõni vastaja võib korraga kuuluda mitmesse erinevasse segmenti) ning samas ei kata need ära kogu valimit (st osa vastajaskonnast ei kuulu ühegi siinse segmendi alla). Taolised segmendid valiti kahel põhjusel: neid on põhjalikult vaadeldud ka varem analoogilistes uuringutes (võrdlusemoment) ning nende segmentide hoiakud, teadmised ja käitumine eristuvad sageli suurel määral keskmisest tulemusest. Noorte segment pakub täiendavat huvi ka seetõttu, et käsitleme põhjalikumalt rahatarkuse teemalise info jagamist haridusasutustes. Siinkohal esitame vaatlusaluste segmentide üldise kirjelduse, mis on taustaks nende vastuste mõistmisel edasises uuringus.

18–19aastased noored – 4% valimist

Selle sihtrühma esindajatest 57% elab koos vanematega, 15% üksi ning 5% koos elukaaslase või abikaasaga. 66% neist on alg- või põhiharidusega ning 34% kesk- või keskeri haridusega. Sihtrühmast 25% töötab, 72% kas õpib, on kodune või otsib tööd. 40% neist ei oska öelda oma leibkonna netosissetulekut. 17% neist otsustab ise igapäevaste rahaasjade üle, 38% teeb seda koos kellegi teisega ning 42% ei ole ise otsustajad. Noored on kuulnud koolis rahaasjadest rohkem kui teised sihtrühmad, tulenevalt sellest, et olid Eesti elanike finantskirjaoskuse programmi sihtrühmaks aastatel 2013–2020 ning samuti tänu paljudele rahandusministeeriumi era- ja avaliku sektori partnerite tegevustele.

Planeerijad ja investeerijad – 12% valimist

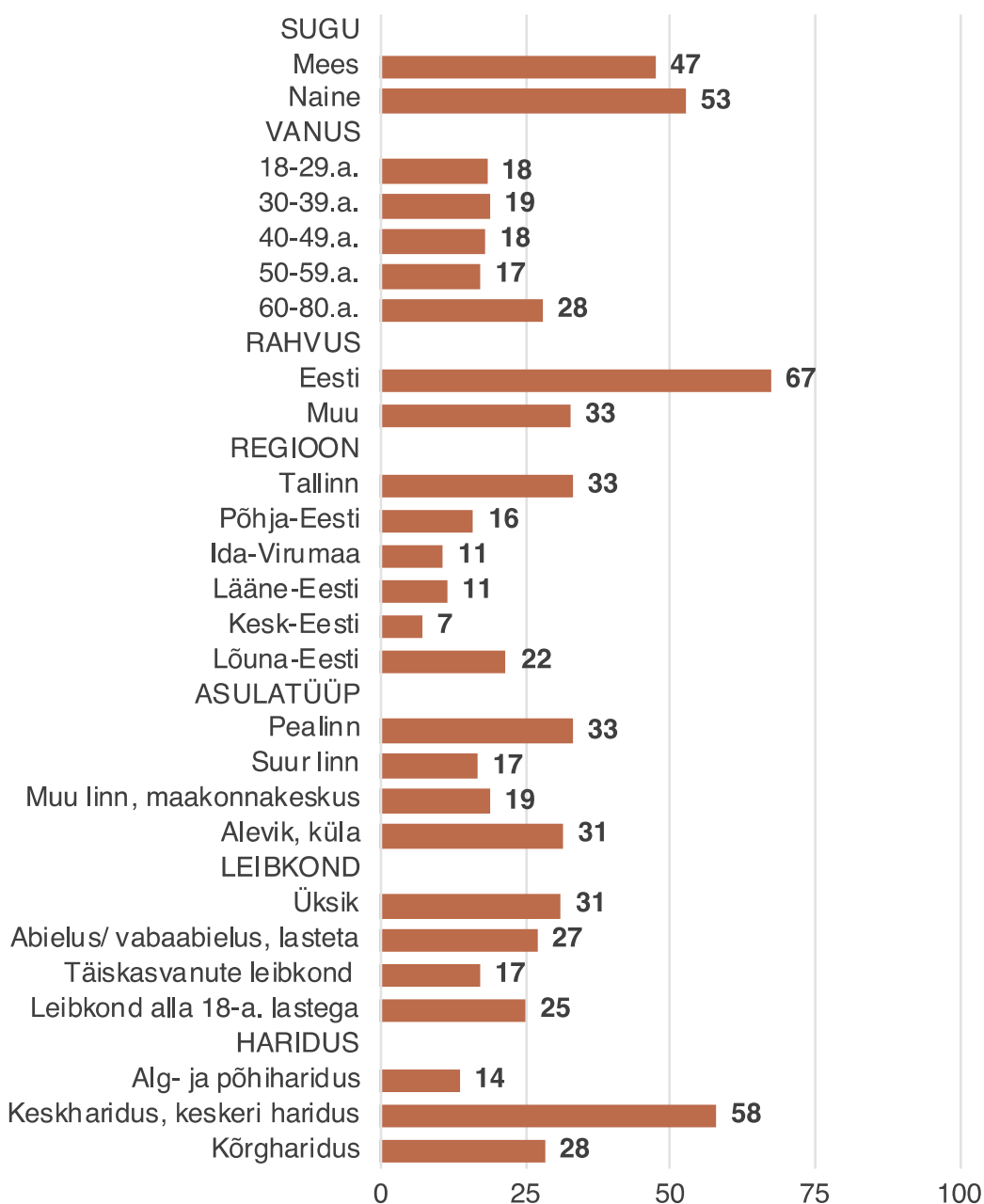
Elanikkonna üldise jagunemisega võrreldes on antud sihtrühmas märksa rohkem mehi – 63%. Rohkem on nende seas ka noori – 30% kuulub vanuserühma 30–39 a ja 25% 18–29 a – ning vähem vanima vanuserühma esindajaid: 14% on vanuses 60–80 a. Elanikkonna struktuuriga võrreldes on siin harvem üksi elavaid inimesi (21%), 47% on abielus, kuid ilma lasteta ning ülejäänud 32% esindavad lastega leibkondi. Keskmisest rohkem näeme eestlasi (83% vs. mitte-eestlasi 17%). Sagedamini on nad kõrgharidusega – 46% (49% on kesk/keskeri ja 5% alg- või põhiharidusega). Sihtrühmas on ka elanikkonnaga võrreldes märksa enam kõrgema sissetulekuga inimesi – 28% kuulub suurima sissetulekuga gruppi – ning enam on ettevõtjaid (23%).

Ettevõtjad – 8% valimist

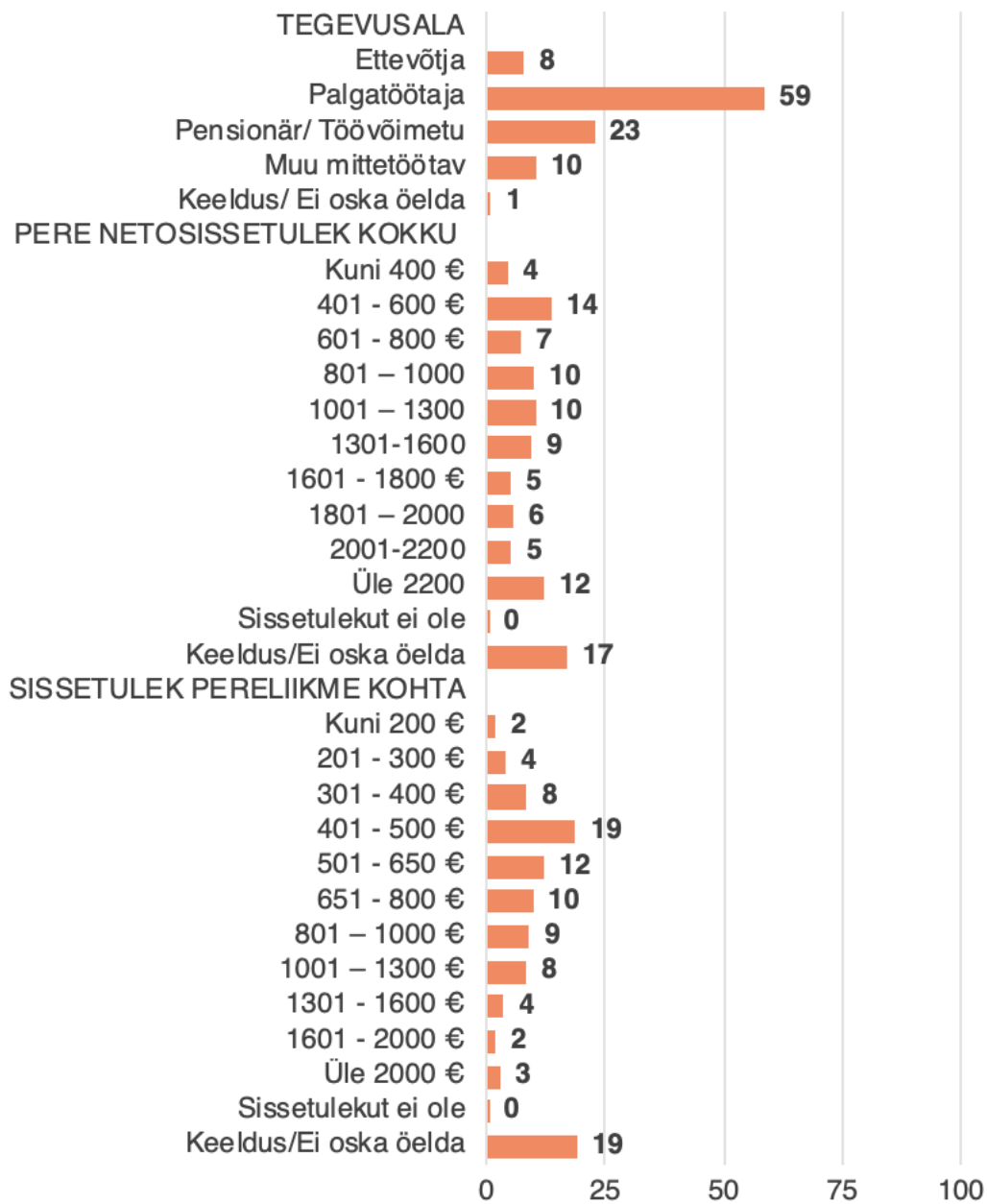
Ka ettevõtjate seas näeme kogu elanikkonnaga võrreldes mehi rohkem – 69%, rohkem ka vanuserühmade 40–49 a ja 50–59 a esindajaid (vast. 28% ja 28%). 6% ettevõtjatest kuulub vanusevahemikku 18–29 a ning 14% on 60–80aastased.

Sihtrühmas näeme elanikkonna struktuuriga võrreldes harvem üksi elavaid (24%) ja sagedamini kõrgharidusega (54%) inimesi. Kesk- või keskeriharidusega on 43% ja alg- või põhiharidusega 1% ettevõtjatest. Ettevõtjatest 27% teenivad vähemalt 2200 eurot leibkonna kohta (neto) ning 27% kas keeldusid või ei osanud oma sissetulekut öelda.

Joonis 1. Vastajate struktuur 1, n=1005, %

Joonis 2. Vastajate struktuur 2, n=1005, %

Tulemused

2 Eelarvestamine ja säästmine

2.1 Rahaasjade otsustamine ja planeerimine

Oma isikliku raha kasutamise üle otsustab 94% uuringule vastanutest ning 6% seda ei tee. Sagedamini on viimasel juhul tegemist kõige nooremate vastajatega (18–19 a).

Leibkonna igapäevaste rahaasjade eest vastutab 48% juhtudest vastaja ise ning 47% juhtudest vastaja koos kellegi teisega ühiselt (joonis 3). Ainuisikuliselt vastutavad keskmisest sagedamini vanemad inimesed – vanuses 50–59 a ja 60–80 a. Samuti selgub, et naised vastutavad igapäevaste rahaasjade eest peredes sagedamini kui mehed (55% vs. 40%) – sarnane tendents tuli välja ka eelmise uuringu tulemustest.

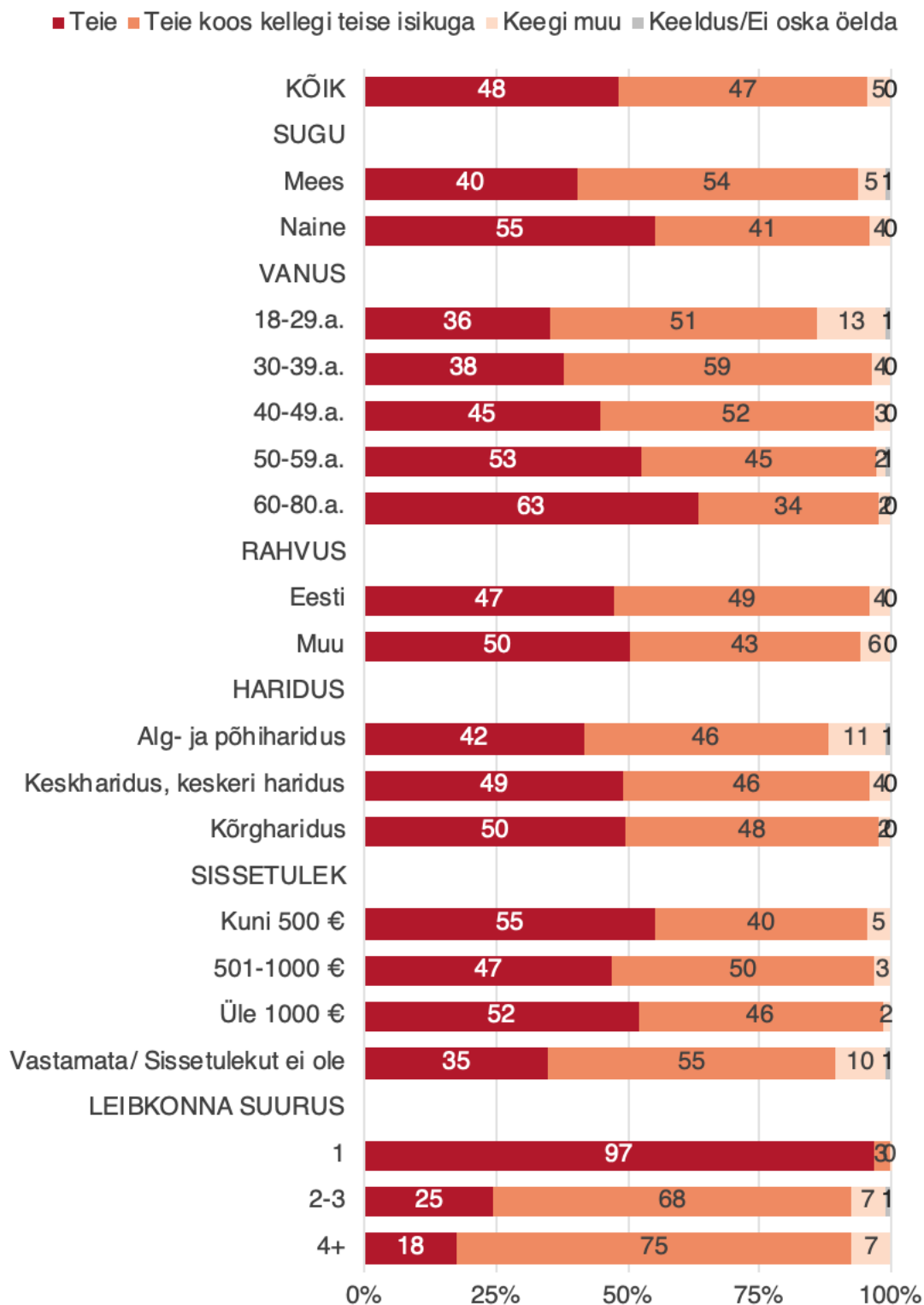
Oma rahaasju planeerib summade lõikes ehk koostab eelarvet 43% Eesti peredest. Sagedamini on perede seas levinud arvepidamine kulude üle (63%) (joonis 4). Arvete maksmiseks mõeldud raha hoiab eraldi 22%, arvete tähtajad märgib üles 19% ning pangaäppi või muud rahajuhtimise vahendit kulutuste märkimiseks kasutab 14% elanikkonnast. Üle poole elanikkonnast (57%) kasutab regulaarmaksete jaoks püsimakseid ning vaid 8% ei tegele eelarvestamisega mingil moel. Nendele tulemustele tuginedes omab 63% vastanutest rahaasjadest vähemalt mingit ülevaadet, samas võib kõrge protsent viidata ka teadlikkusele, et rahaasju tuleb jälgida, kuid praktikas see nii ei pruugi olla. 2019. aasta suvel Norstati poolt läbi viidud uuring viitas sellele, et eelarve koostamisega tegelevad ligi pooled, sh kõige aktiivsemalt 30–39 aastaste vanuserühma kuuluvad inimesed.³

Vanuserühmade tulemustest selgub, et teistest aktiivsemad **eelarve koostajad** on sarnaselt eespool viidatud uuringuga vanuserühm 30–39 a, aga ka inimesed vanuses 50–59 a. Eestlastest sagedamini tehakse seda mitte-eestlaste peredes (38% vs. 54%), samuti keskmisest sagedamini kõrgharidusega ja suurema sissetulekuga peredes ning ametipositsioonilt ettevõtjate seas. **Pangaäppi** kasutavad teistest sagedamini nooremad vastajad (vanuses kuni 39 a) ning kõrgharidusega elanikud. **Püsimaksekorraldus** on aga keskmisest populaarsem pigem eakate inimeste ning eestlaste seas. Nende seas, kes **eelarvestamisega üldse ei tegele**, on keskmisest sagedamini noorema vanuserühma esindajaid (vanuses 18–29 a) (16%), alg- ja

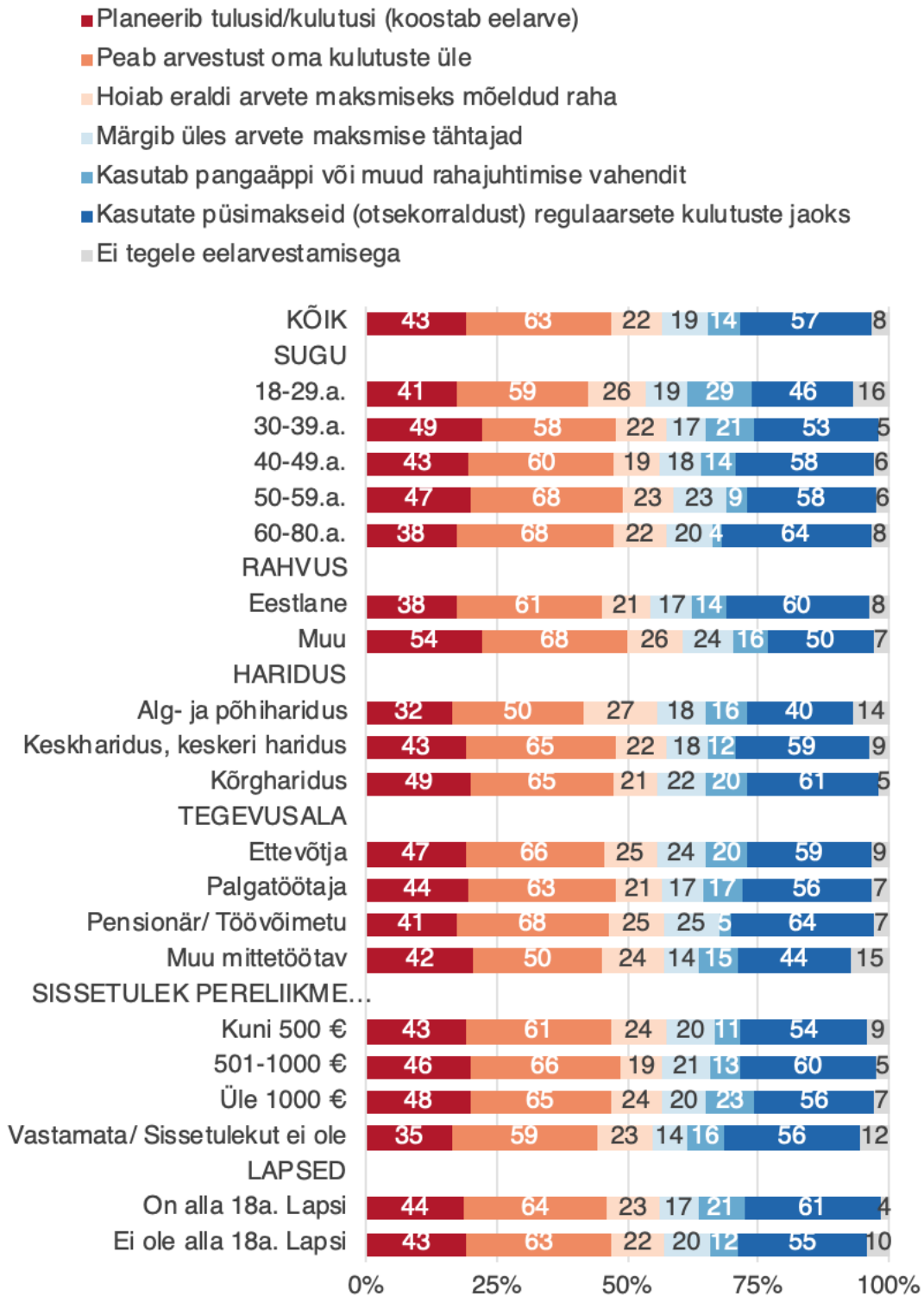
³ <https://majandus24.postimees.ee/6747805/uuring-pooled-eestlased-ei-planeeri-oma-kulutusi>

põhiharidusega ning mittetöötavaid inimesi, keskmisest vähem aga alaealiste lastega peresid.

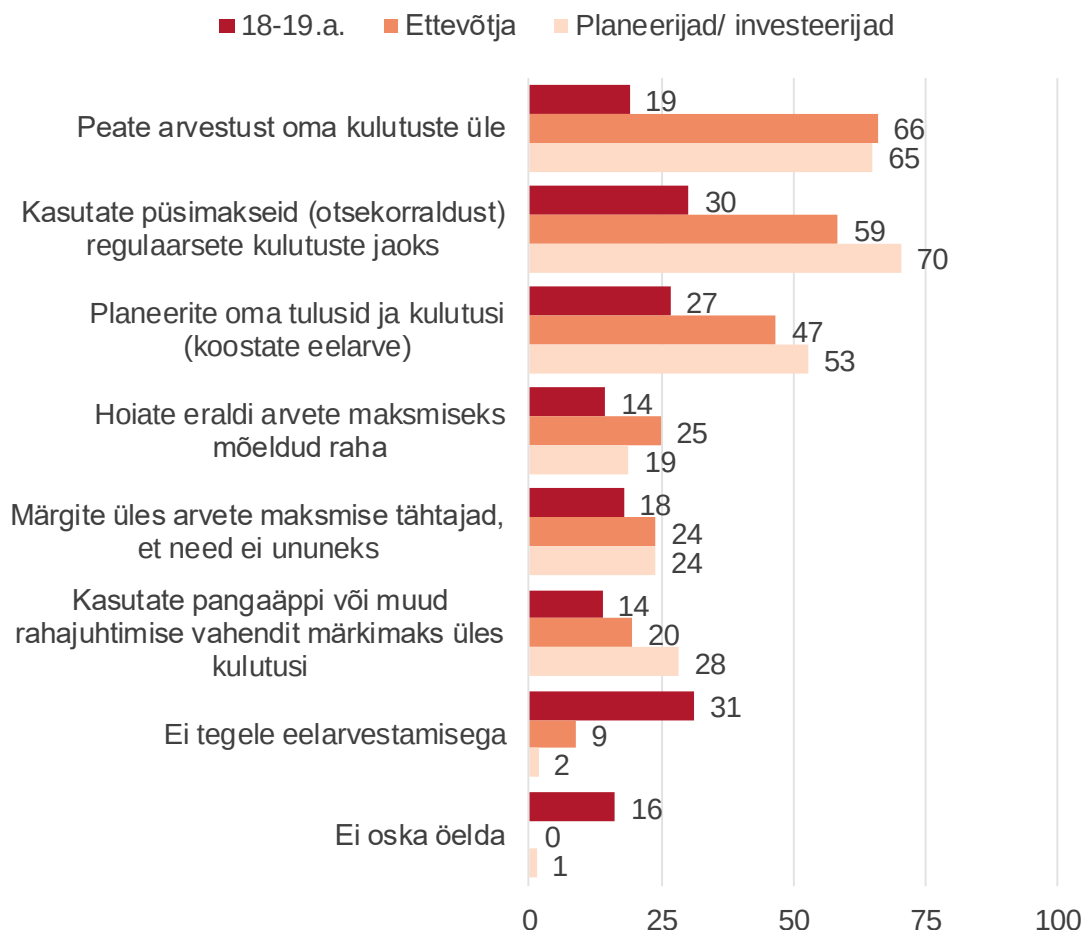
Joonis 3. Leibkonna igapäevaste rahaasjade eest vastutaja, n=1005, %

Joonis 4. Eelarve koostamine ja planeerimine, n=1005,%

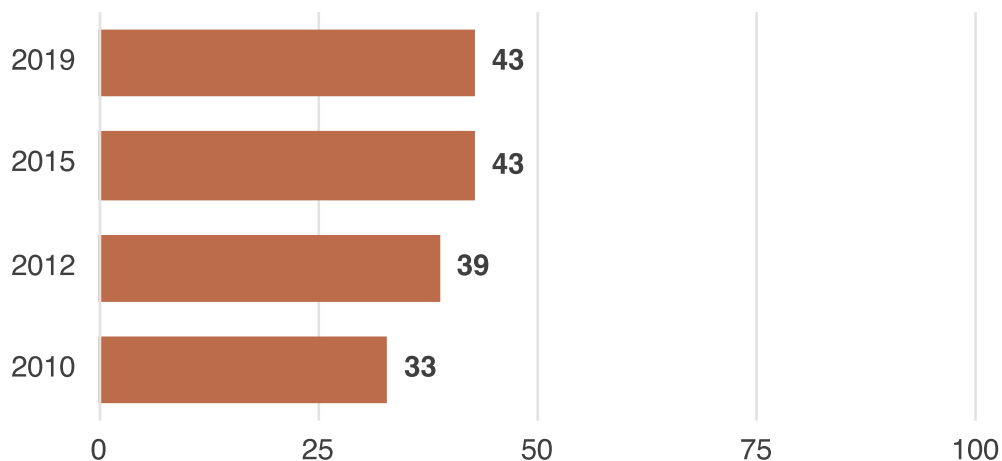
Joonis 5. Eelarve koostamine ja planeerimine segmentide lõikes, n=vastajad antud segmentis, %

Elanikkonna segmentide võrdlusest paistab välja, et noorima vanuserühma käitumine raha-asjade planeerimisel erineb oluliselt nii elanikkonna üldtulemusest kui ka ettevõtjate ning planeerijate/investeetijate omast. 31% rühmast ei koosta üldse eelarvet ning 16% ei oska küsimusele vastata (joonis 5). Vaid 27% neist koostab oma rahavoogude planeerimiseks eelarvet ja 19% peab arvestust kulutuste üle. Taoline tulemus võib osalt olla tingitud sellest, et valdav osa noortest veel töö ei käi, elatakse koos vanematega ning pere raha-asjade eest vastutab keegi teine. Samas on noortele rahatarkusest koolides rohkem räägitud, seega võib viidata jätkuvalt ebapiisavale finantsharidusele.

Ettevõtjate ja planeerijate/investeetijate sihtrühmades näeme hoopis teistsugust tulemust. Eelarvet koostab neist vast. 47% ja 53% ning kulutuste üle peab arvestust vast. 66% ja 65% sihtrühmast.

Joonis 6. Eelarve koostajate osakaal elanikkonnas, n=kõik vastajad, %

Eelarve koostajate osakaalus viimase nelja aasta jooksul muutust toimunud ei ole, küll aga on pikemas vaates – 9 aasta jooksul – selle osakaal suurenenud 10% (joonis 6).

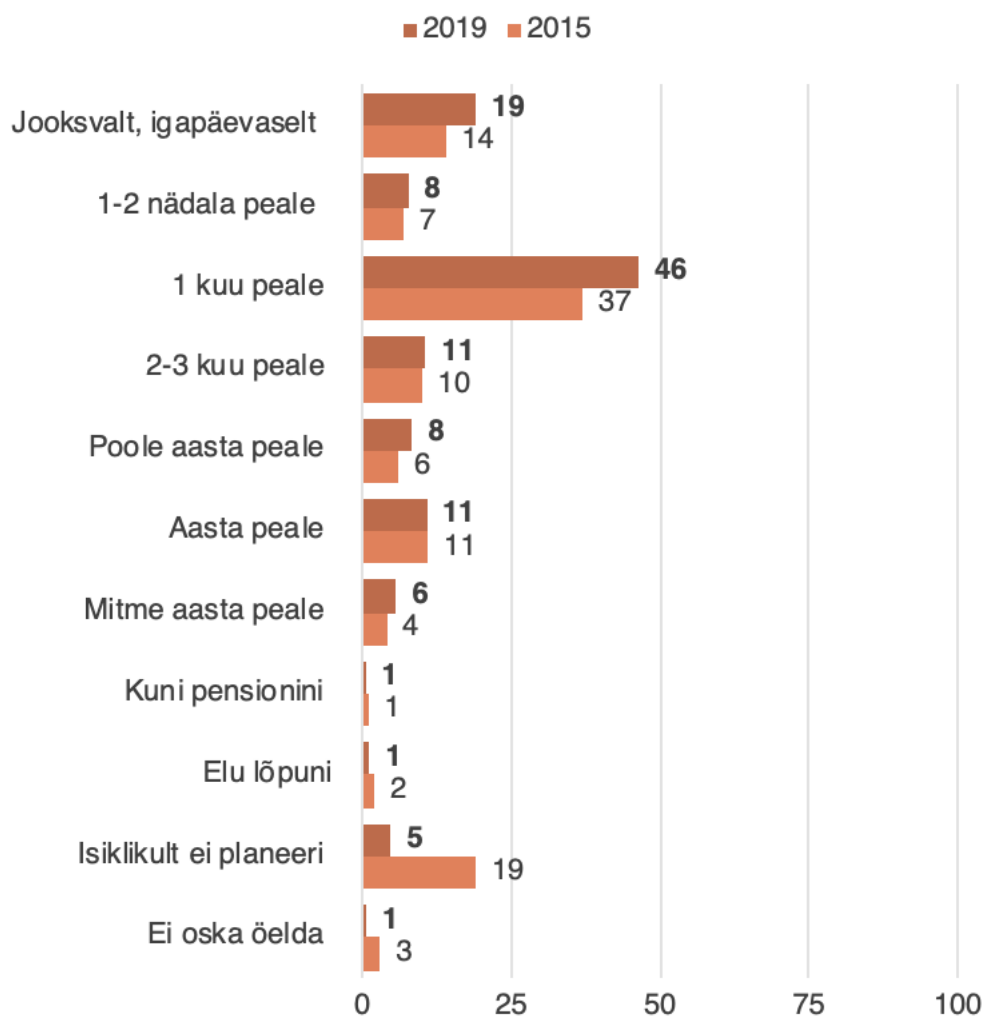
2.1.1 Rahaasjade planeerimise periood

Käesoleval aastal esitati küsimus rahaasjade planeerimise perioodidest vaid eelarve koostajatele, mitte kõigile vastanutele, nagu oli aastal 2015.

Valdavalt planeeritakse oma kulusid ja tulusid jätkuvalt 1 kuu peale (46%). Jooksvalt otsustab kulutuste üle 19% ning 2–3 kuu peale ja aasta peale planeerib neid võrdselt 11% peredest. Pikemaks perioodiks kui 1 aasta teeb plaane kokku 8% peredest, sh kuni pensionini või elu lõpuni planeerib rahaasju 1% (joonis 7).

Võrreldes eelmise uuringuga on nüüd suurenenud planeerimine perioodiks 1 kuu ning samuti ka jooksev, igapäevane planeerimine.

Joonis 7. Rahaasjade planeerimise periood, n=433, kes koostavad eelarve, %

Eelarve planeerimise perioodid võivad olla erinevad, mistõttu oli uuringus võimalus märkida mitu vastust. Selgema ülevaate saamiseks esitame lisaks ka tulemuse, arvestades vaid vastajate mainitud **pikimat perioodi**.

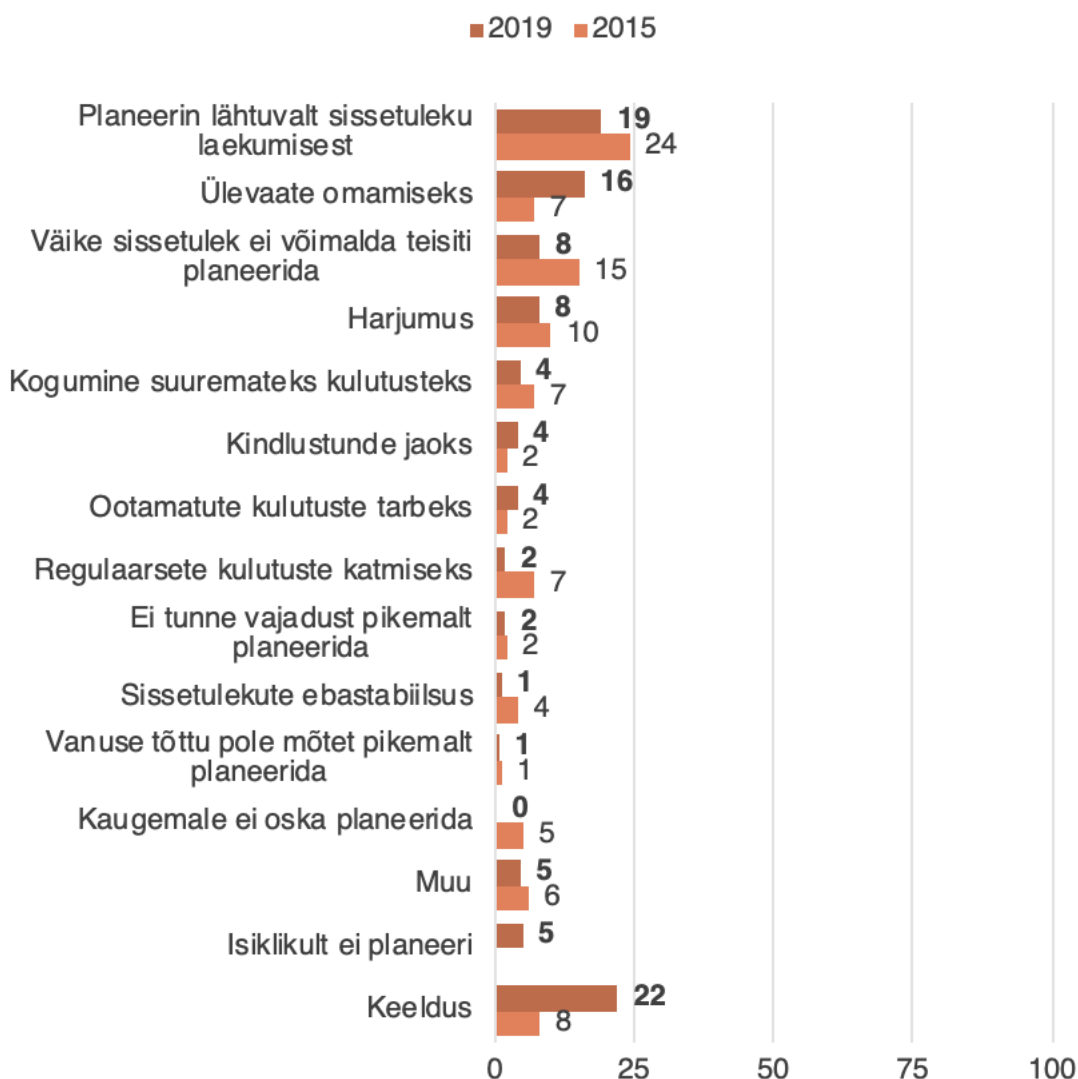
Siin näeme, et pikemalt ei planeeri ning jooksvalt arvestab kulutusi 13%, 1–2 nädala peale teeb seda 5%. Ülekaalukalt on sagedasemaks perioodiks 1 kuu – 43% peredest (joonis 9). Aasta või sellest pikema perioodi peale planeerib rahaasju kokku 17% peredest, kus koostatakse eelarvet.

Sarnaselt eelmise uuringuga planeerivad ka nüüd pikema perioodi peale oma rahaasju sagedamini inimesed vanuses 50–59 a, eestlased, kõrgharidusega ja kõige suurema sissetulekuga perede esindajad. Samuti planeerivad pigem pikemale perioodile oma eelarvet alaealiste lastega pered.

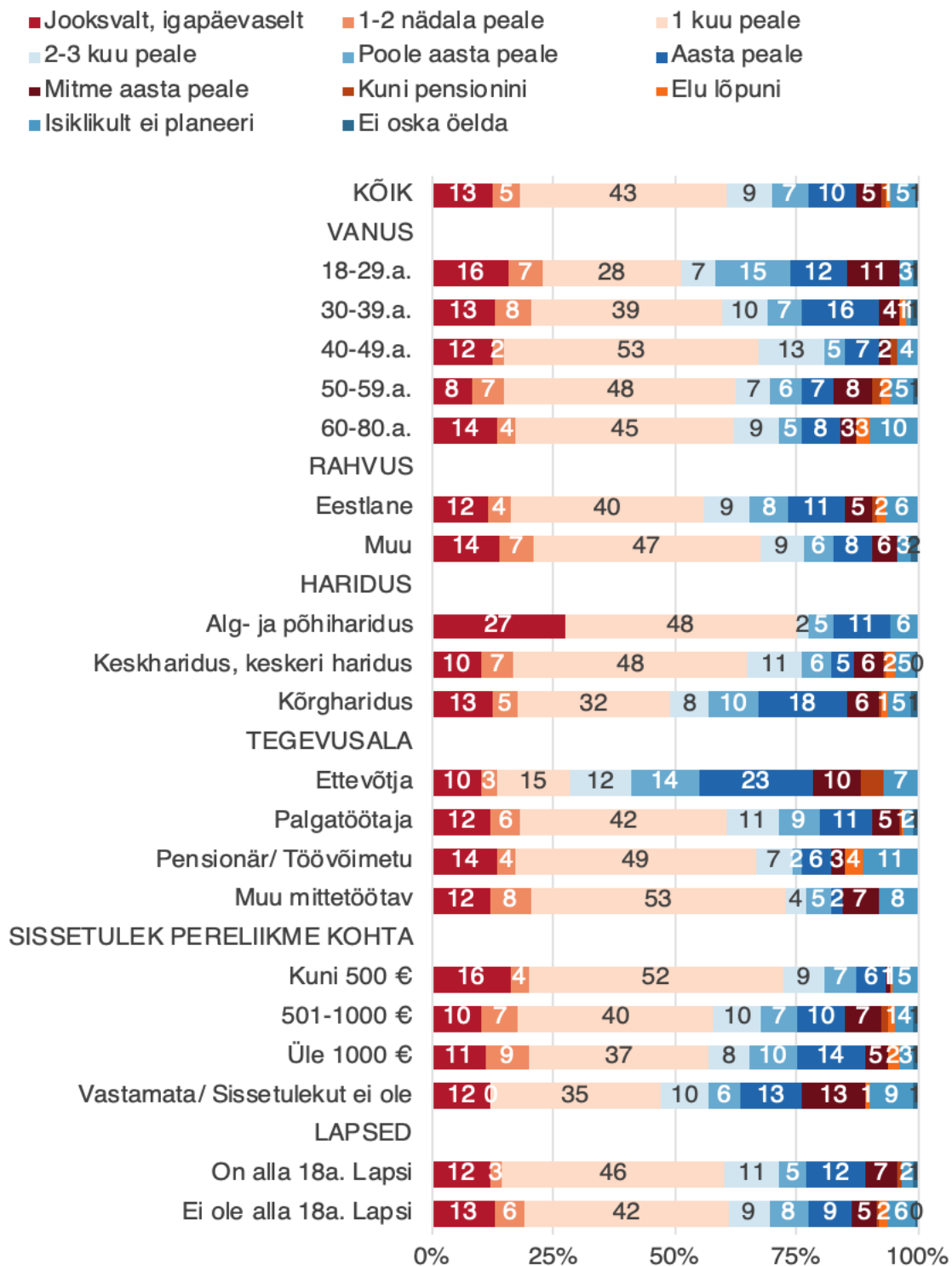
Vastajatel paluti selgitada, miks nad planeerivad oma rahaasju just selliselt. Peamiseks põhjuseks (19%) oli sarnaselt eelmise uuringuga asjaolu, et planeerimine toimub lähtuvalt sissetuleku laekumisest (joonis 8). Vastav planeerimisperiood on sobilik rahaasjadest hea ülevaate omamiseks 16%-le eelarve koostajatest. Lisaks väideti, et väike sissetulek ei võimalda teisiti planeerida (8%) ning oluline on ka harjumus (8%).

Võrreldes eelmise uuringuga on olulisem muutus toimunud selles osas, et nüüd tuuakse harvem välja väikest sissetulekut, mis takistab planeerimist, ning endisest sagedamini soovi saada head/piisavat ülevaadet.

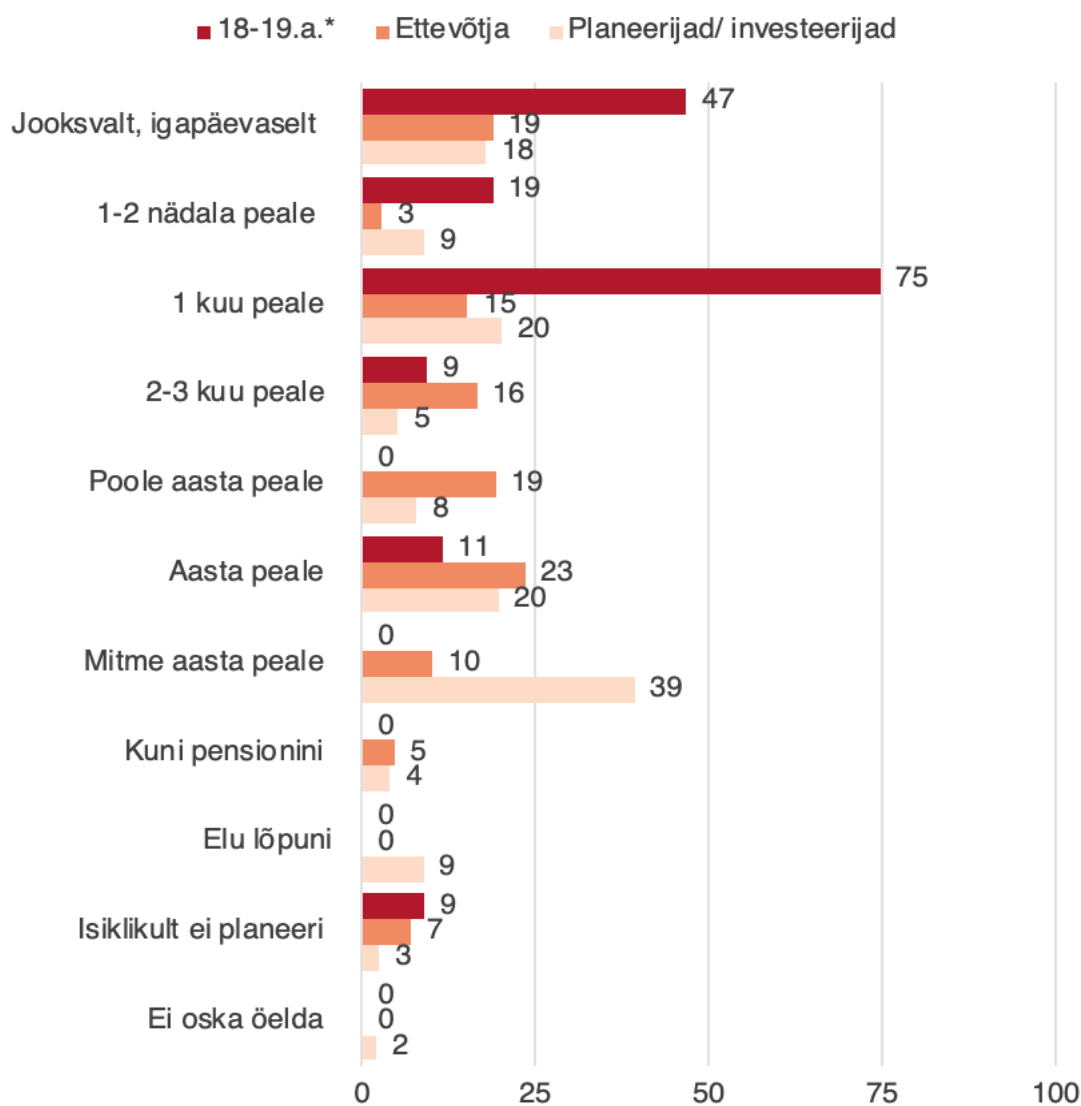
Joonis 8. Põhjus, miks planeeritakse rahaasju vastavaks perioodiks, n= eelarve koostajad, %

Joonis 9. Rahaasjade planeerimise pikim periood, n=eelarve koostajad, %

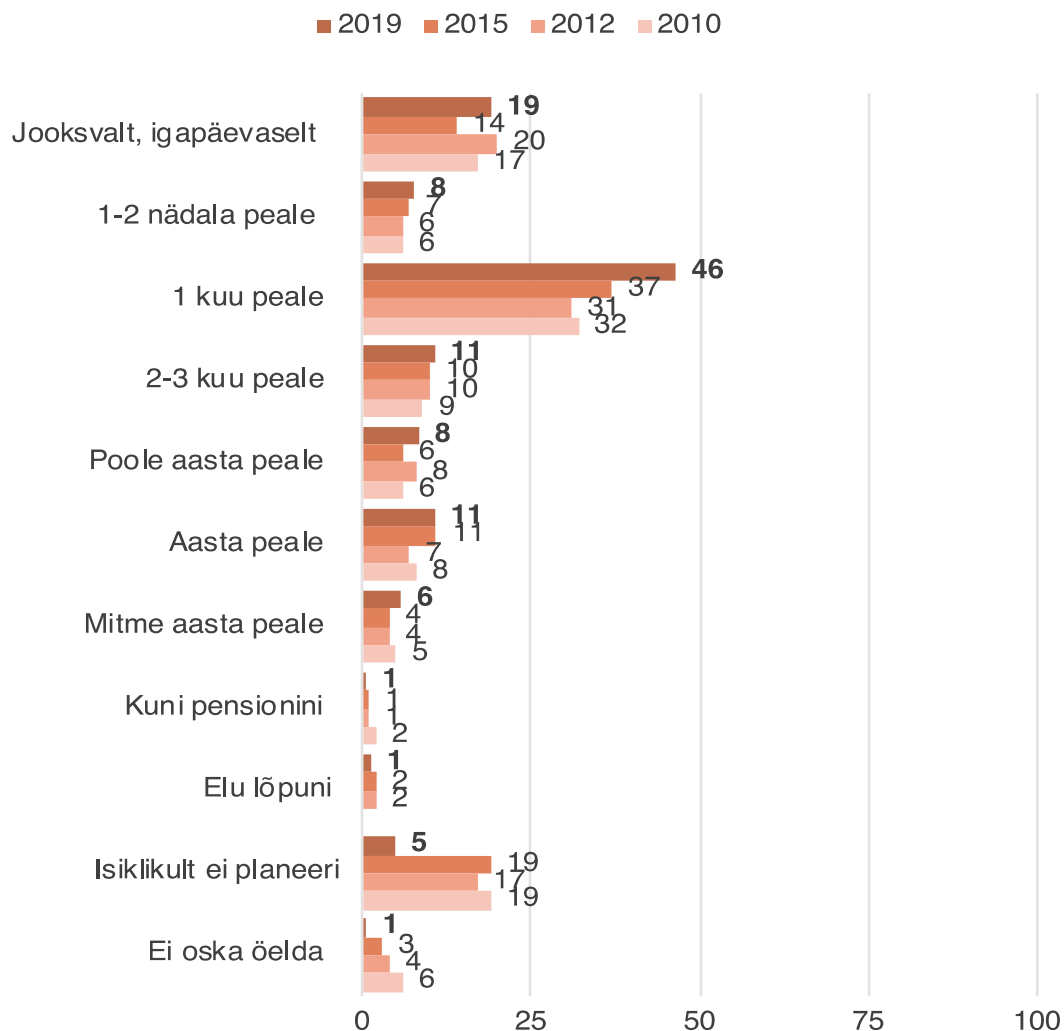

Joonis 10. Rahaasjade planeerimise periood segmentide lõikes, n=eelarve koostajad segmendis, %

Eelarve koostamise periood on noorte (18–19 a) segmendil keskmisest märksa sagedamini ühe kuu pikkune (75%) ning 47% segmendist otsustab kulutusi ka jooksvalt, st ei planeeri (joonis 10). Planeerijate/investeerijs seas näeme plaane mitme aasta peale (39%), pensionini 4% ja elu lõpuni 9%. Ettevõtjad teevad kõige sagedamini plaane 1 aasta või poole aasta peale.

Joonis 11. Eelarve planeerimise perioodid, n=eelarve koostajad, %

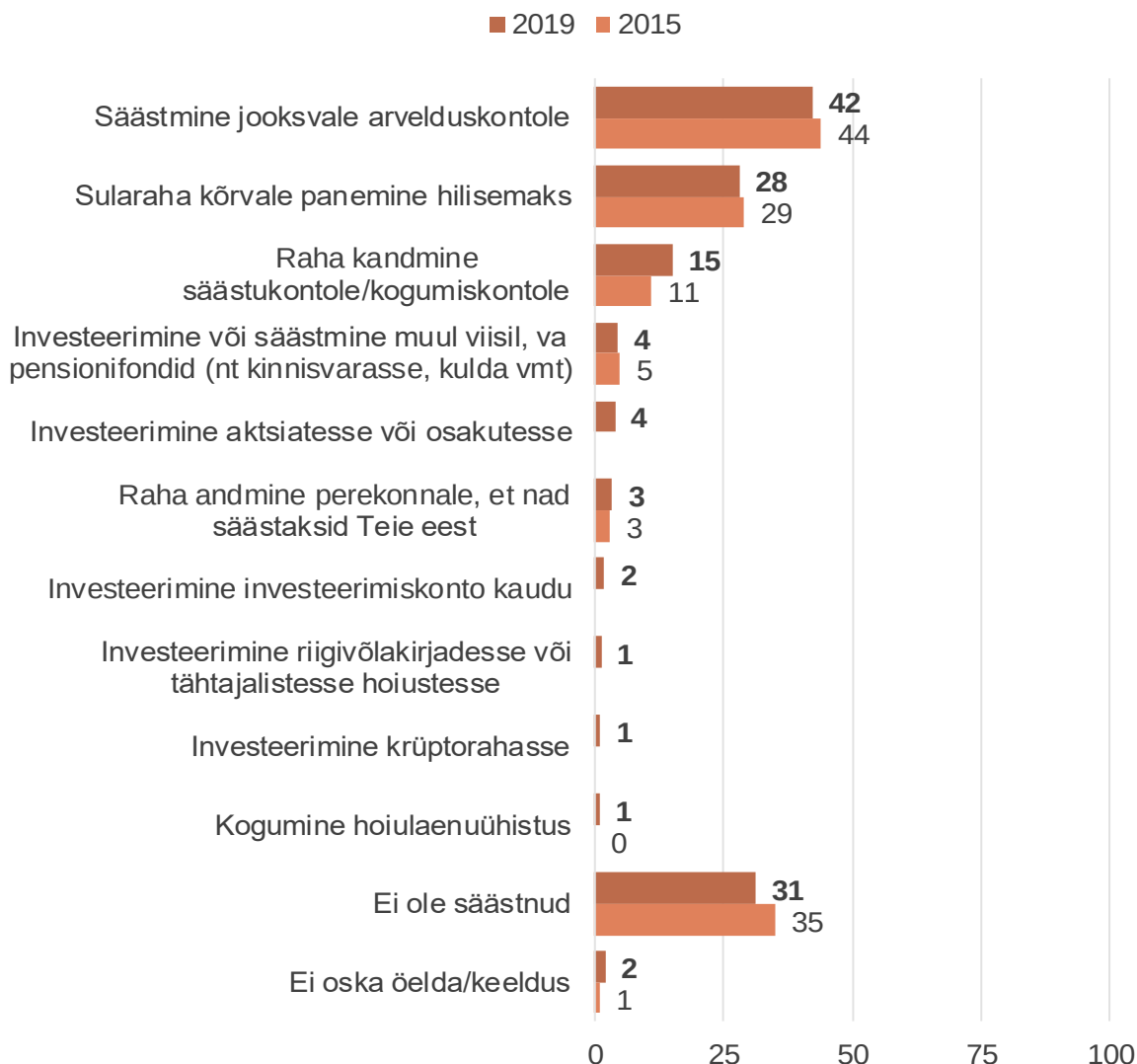
Vaadeldes antud küsimuse pikemaid trende selgub, et tasapisi suureneb pikemateks perioodideks planeerijate osakaal (joonis 11). Võrreldes aastaga 2015 paistab silma, et käesoleva uuringu põhjal on eriti suurenenud 1 kuu peale planeerijate osakaal. Mõnevõrra suurenenud on ka mitteplaneerijate ehk jooksvalt arvestajate osakaal. Vähenenud on vastajate osakaal, kes isiklikult eelarvet ei planeeri.

2.2 Säästmine

Vastajatelt küsiti, mil moel nad on viimase 12 kuu jooksul raha säästnud või investeerinud. Tulemustest selgus, et mingil kujul on säästnud kokku 69% Eesti elanikest ning säästmisega ei tegele 31%. Viimane number on veidi väiksem kui aastal 2015, seega on säästjate hulk suurenenud, kuigi suurt hüpet toimunud ei ole. Jätkuvalt on sagedasim säästmise viis raha kogumine jooksvale arvelduskontole – 42%, millele järgneb sularaha hoiustamine (28%). Säästukontot või kogumiskontot kasutab 15% vastanutest, mis on veidi enam kui aastal 2015. Investeerimisvõimalusi kasutatakse endiselt suhteliselt vähe, kokku vaid elanikest 13% poolt, kusjuures aktsiaid või osakuid omab 4%. Eesti Panga poolt avaldatud Eesti leibkondade finantskäitumise ja tarbimisharjumuste uuring⁴ viitab omakorda sellele, et Eesti elanike aktsiate, võlakirjade ja investeerimisfondide osakaal finantsvarade portfellis on tõusuteel kerkides 2013 aastal 5% pealt 10%-le 2017. aastal.

⁴ <https://www.eestipank.ee/publikatsioon/teemapaberid/2019/jaanika-merikull-tairi-room-eesti-leibkondade-finantskaitumise-ja-tarbimisharjumuste-uuring-2017>

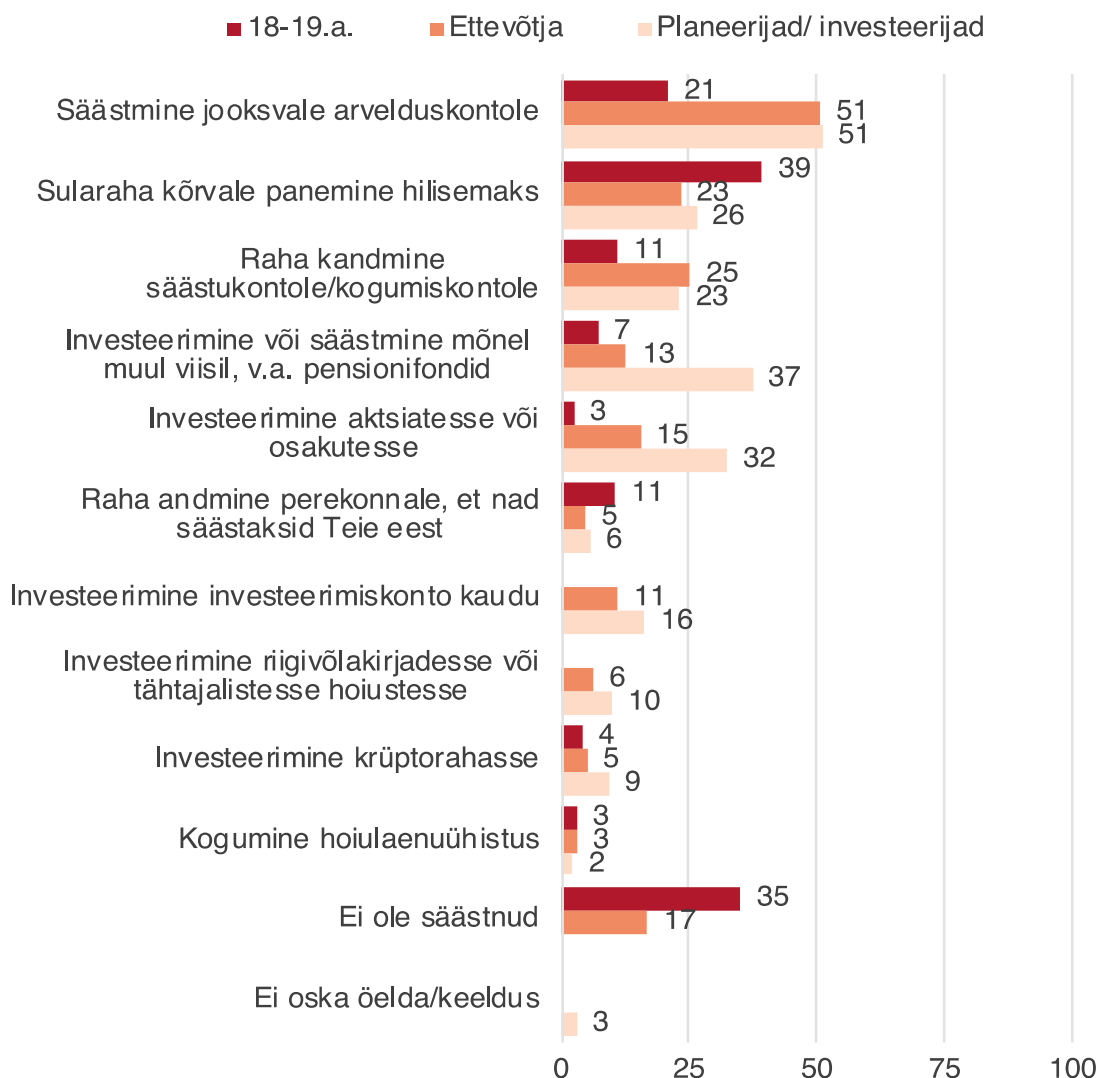
Joonis 12. Säästmise viisid, n=kõik vastajad, %

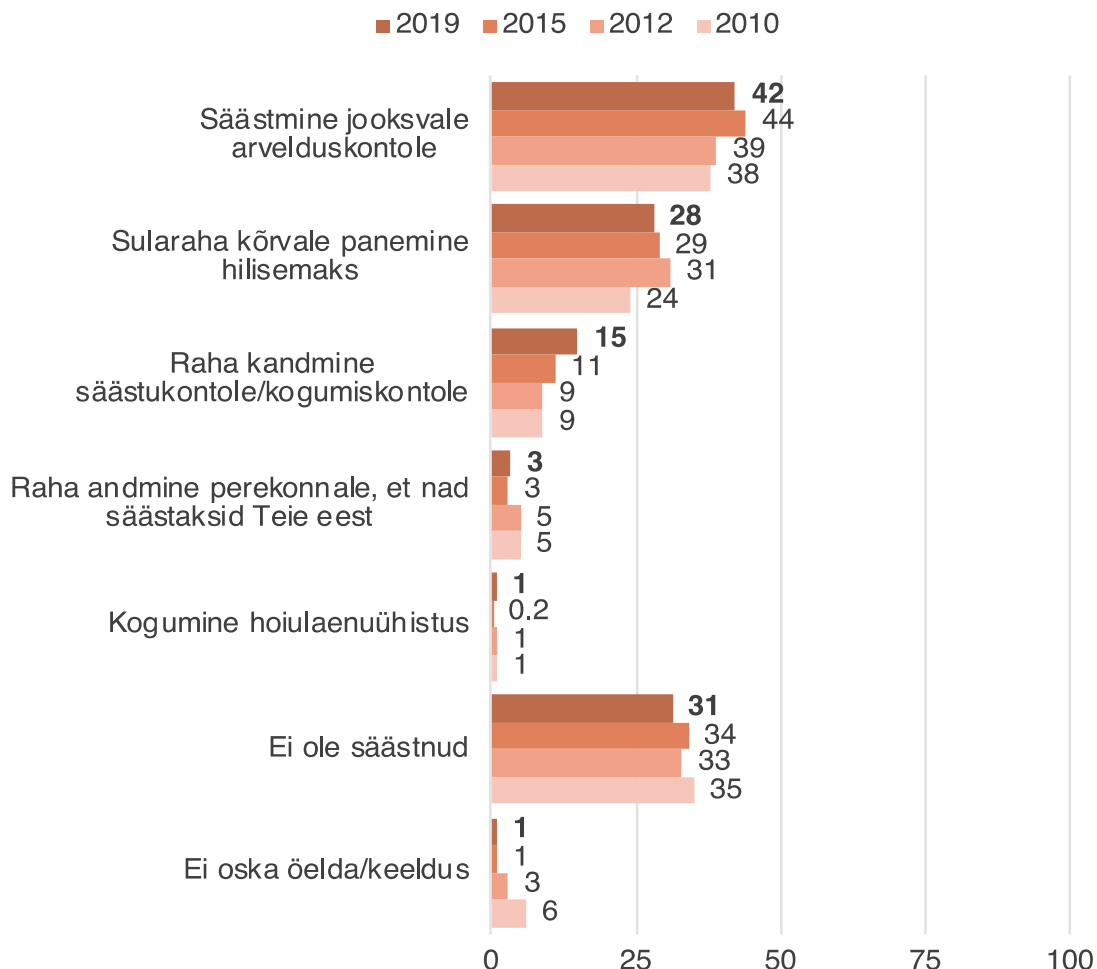
Tabelis 2 (vt. lisa1) on välja toodud sagedasemad säästmisviisid ning ka mittedäästjate tulemus taustrühmade kaupa. Näeme, et **säästukontot** või kogumiskontot kasutavad keskmisest sagedamini kahe noorema vanuserühma esindajad, kuid väga vähe (5%) vanima vanuserühma esindajad. Samuti kasutavad seda keskmisest sagedamini eestlased, kõrgharidusega, kõige jõukamate perede esindajad ning tallinlased. **Jooksvale arvelduskontole** säästab kõige sagedamini vanuserühm 50–59 a (48%). Keskmisest sagedamini kasutavad seda veel eestlased, kõrgharidusega, suurte linnade elanikud ja sissetulekurühma 500–1000 EUR pere liikme kohta teenijad. **Sularaha** suurema kasutamisega paistab silma üllatuslikult noorim vanuserühm (37%), kellel siin üheks põhjuseks võib olla üldiselt vähesem säästmine ja raha kogumine mõne konkreetse asja või teenuse ostmiseks. **Mittesäästjate** seas on kõige enam vanima vanuserühma esindajaid, mitte-eestlasi, madala haridusega ja väikese sissetulekuga inimesi.

Viimase 12 kuu jooksul on noored (18-19a) muu elanikkonnaga võrreldes **säästnud** sagedamini sularahas ning ostnud krüptoraha (joonis 13). Märksa vähem aga kasutavad nad säästmisel jooksvat arvelduskontot. Lisaks kasutavad noored erinevaid võimalusi – kogumiskontot, aktsiaid, hoiu-laenuühistuid. 35% neist ei ole viimase aasta jooksul üldse üritanud säästa, mis omakorda viitab taaskord finantshariduse ebapiisavusele. Ettevõtjad ja planeerijad/investeeri- jad kasutavad oodatud tulemusena pea kõiki investeerimise ja kogumise võimalusi elanikkonna keskmisest rohkem. Eriti võib siin välja tuua aktsiaid ja investeerimist muul moel.

Joonis 13. Säästmise viisid segmentide lõikes. n=vastajad antud segmentis, %

Joonis 14. Säästmisviisid aastate võrdluses, n=kõik vastajad, %

Aastate võrdlusest on näha, et 2 peamist säästmisviisi on elanikele jätkuvalt raha hoidmine arvelduskontol ja/või sularahas ning viimase uuringuga võrreldes siin muutust toimunud ei ole. Suurenenud on säästukonto või kogumiskonto kasutamine (joonis 14). Positiivne on asjaolu, et mittesäästjate osakaal võrreldes varasemate uuringutulemustega on langustrendis – neid on hetkel 31%, viidates sellele, et vähemalt mingil määral arwab end säästmisega tegelevat ligi 2/3 vastanutest. Eesti Panga uuringutulemused näitavad omakorda, et peost suhu (kõike ära kulutavad ning vaid ebalikviidseid varasid omavad) leibkondi on kõikidest umbes kolmandik.

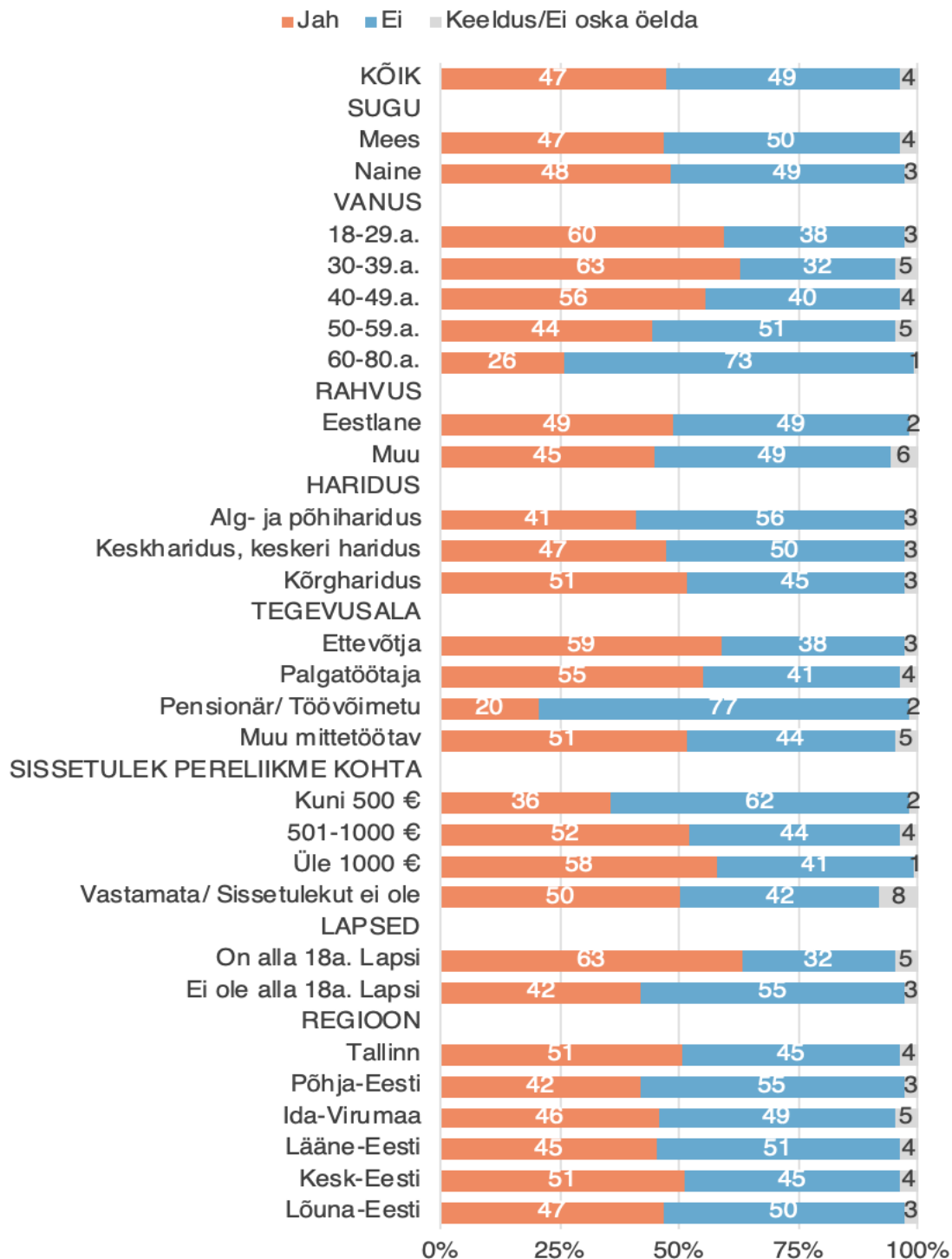
2.3 Rahalised eesmärgid

Järgmisena uuriti elanike rahaliste eesmärkide olemasolu, näidetena toodi siin õpingute finantseerimine, auto ostmine või võlakohustusest vabanemine. Taoline eesmärk on olemas 47% elanikest (isiklikult või koos partneriga) (joonis 15). Eelmise uuringu ajal oli niisugune eesmärk olemas 50% vastanutest, seega tulemus muutunud ei ole (väike muutus jääb uuringu veapiiride sisse).

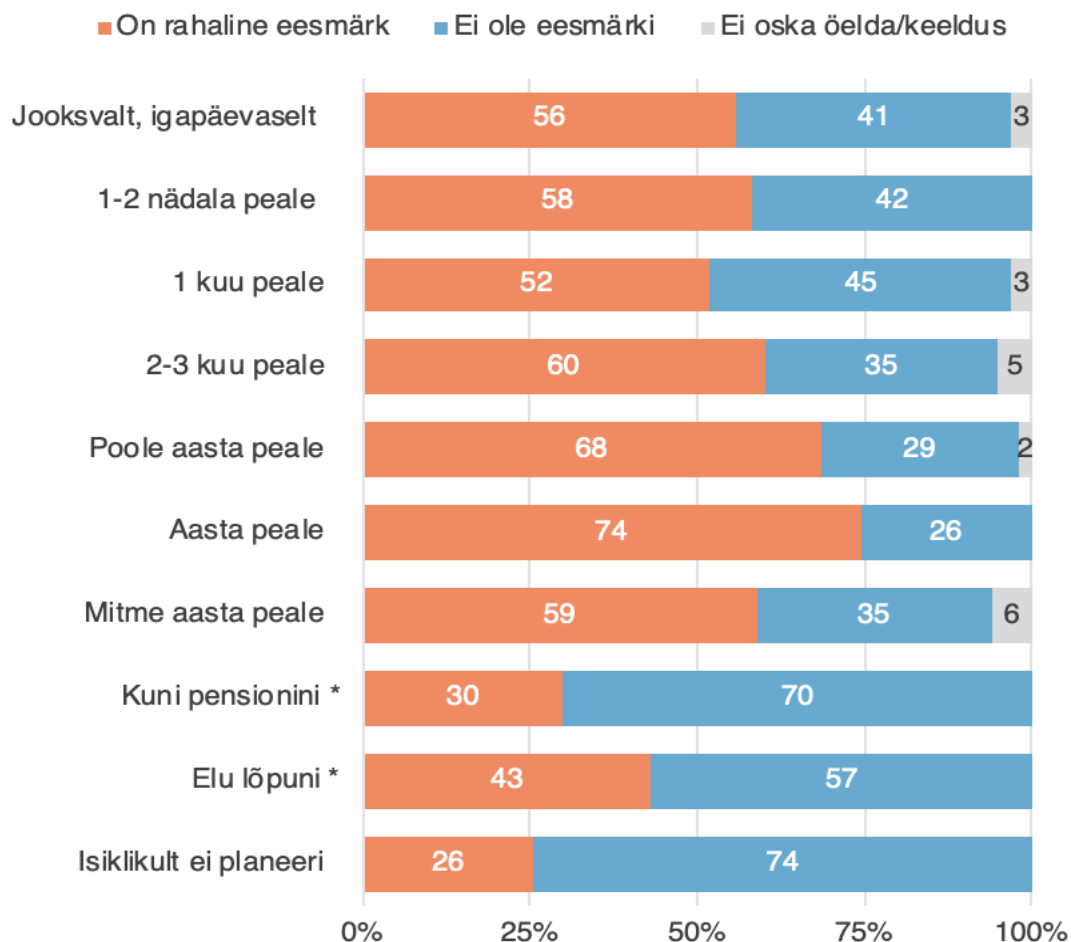
Loogilise tulemusena selgus, et rahaline eesmärk on olemas pigem noorematel vanuserühmadel kui vanematel. Nii on rühmal 18–29 a eesmärk olemas 60% ja rühmal 30–39 a 63%, vanimas vanuserühmas omab seda aga vaid 26% vastanutest. Mida kõrgema haridusega, kõrgema ametipositsiooniga ja suurema sissetulekuga vastaja, seda sagedamini on tal olemas ka rahaline eesmärk. Näiteks ettevõtjatest omab rahalist eesmärki 59%. Samuti sõltub eesmärgi olemasolu suuresti sellest, kas peres on alaealisi lapsi või mitte – eesmärk on seatud 63% lastega ning 42% ilma lasteta peredest. Regioonide lõikes tulemusi vaadeldes selgub, et eesmärk on olemas kõige sagedamini Tallinna ja Kesk-Eesti elanikel.

Vaatleme siinkohal ka antud küsimuse tulemusi lähtuvalt sellest, kui pikaks perioodiks vastaja oma eelarvet planeerib (joonis 16). Siin selgus sarnaselt eelmise uuringuga, et mida pikem on inimese rahaasjade planeerimisperiood, seda sagedamini on tal ka olemas rahaline eesmärk.

Joonis 15. Rahalise eesmärgi olemasolu, n=1005, %

Joonis 16. Rahaline eesmärk ja eelarve planeerimise periood, n=1005, %

* - vastajate arv antud sihtrühmas on üldistusteks liiga vähene

Rääkides rahalistest eesmärkidest vaatleme, milline eesmärk on inimestel hetkel kõige olulisem. **Selgub, et kaheks olulisemaks eesmärgiks on oma koduga seonduv – oma kodu ostmine (sissemaksu kogumine) (16%) või selle remont ja ümberehitus (14%)** (joonis 17). Reisimist ja muid hobisid nimetas 11% ning laenust või võlast soovib vabaneda samuti 11% vastanutest.

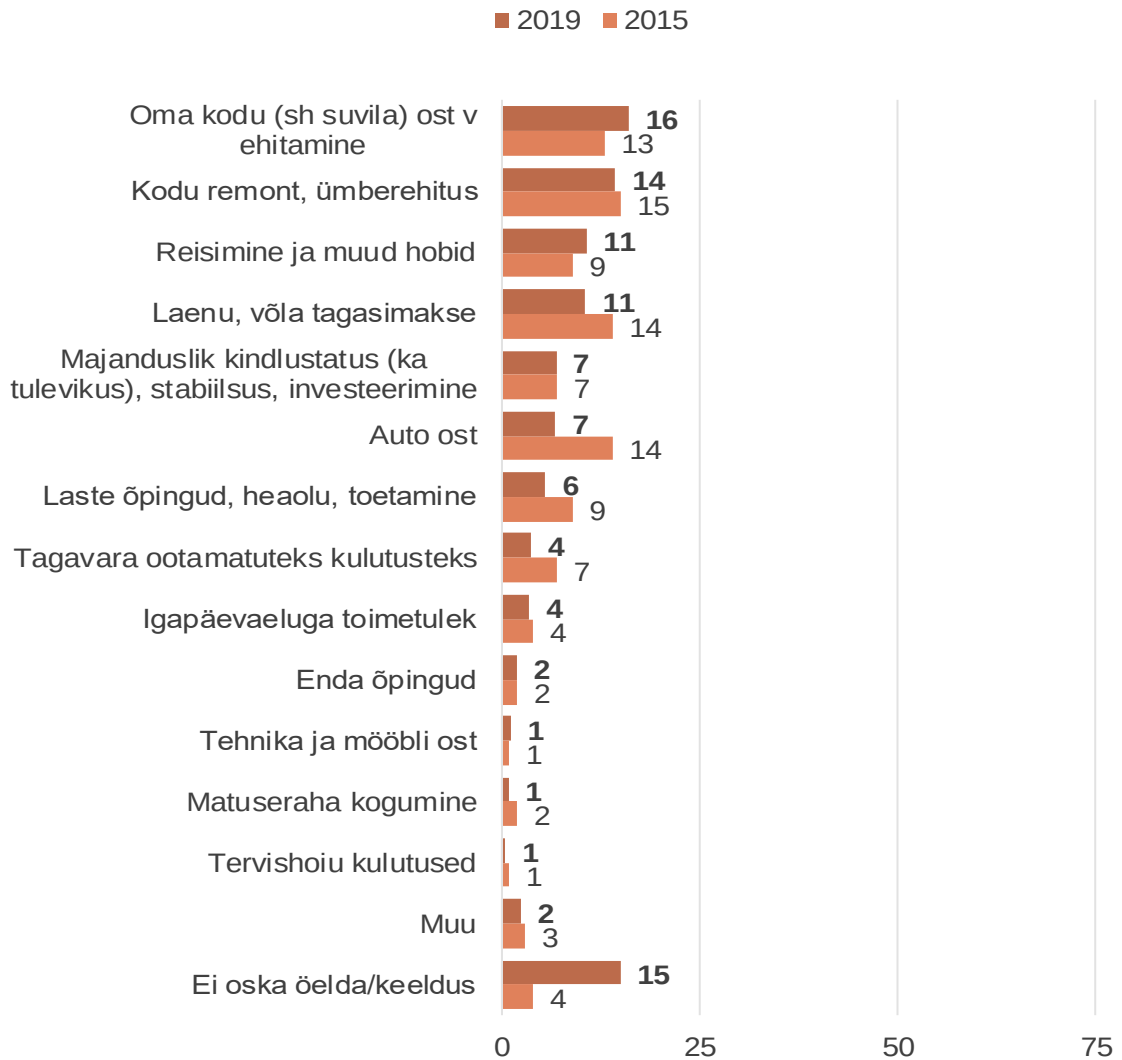
Võrreldes tulemust eelmise uuringuga näeme, et vähemoluliseks on muutunud auto ostmise nimetamine rahalise eesmärgina – eelmisel korral 14%, nüüd vaid 7%. Koduga seonduv, reisimine ja võlast vabanemine on seevastu jätkuvalt inimeste olulisemate eesmärkide seas.

Loogilise tulemusena on kodu ostmine keskmisest sagedamini kahe noorema vanuserühma eesmärgiks (vast. 27% ja 28%), vanimal rühmal on märksa sagedamini selleks reisimine – vanuserühmas 60–80 a 20%.

Pensionäridel on kõige sagedamini nimetatud eesmärgiks kodu remontimine (28%), ettevõtjad seevastu nimetasid oma suurimaks finantseesmärgiks majandusliku kindlustatuse saavutamist/investeermist (29%). Mitte-eestlastele on eestlastega võrreldes märksa olulisem oma laste õpingute ja heaolu toetamine (11% vs. 3%), kaheks peamiseks eesmärgiks on neil aga laenu tagasimaksmine ja oma kodu soetamine.

Kui kogu elanikkonna seas oli rahaline eesmärk olemas 47%-l, siis noorte (18-19a) segmendis on vastav näitaja 39%, ettevõtjatel 59% ning planeerijatel/investeerijatel 68%. Elanikkonna üldtulemusel olid kaks peamist eesmärki seotud kodu ostmise või remontimisega, ettevõtjatel aga on selleks sagedamini majandusliku kindlustunde saavutamine (29%). Planeerijatel ja investeeringutega on samuti keskmisest sagedamini oluline majanduslik kindlustunne (15%), kuid sellest tähtsam ja ühtlasi peamine eesmärk on neilegi oma kodu soetamine (19%). Noorte 18-19a segmendis on üldistusteks küll vähe vastajaid, kuid nende peamised eesmärgid on seotud laenu/võla tagasimaksmisega, kodu ostmisega ja reisimisega/hobidega. Mitte ükski selle segmendi esindajatest ei nimetanud oma rahalise eesmärgina majandusliku kindlustatuse saavutamist.

Joonis 17. Rahalised eesmärgid, n=omab rahalist eesmärki, %

Inimesel võib rahaline eesmärk olemas olla, kuid reaalses elus ei pruugi ta vastavalt oma eesmärgile käituda. Seetõttu küsisime, **milliseid samme on ette võetud**, et seda eesmärki saavutada. Tulemused on välja toodud joonisel 18.

Üle poole sihtrühmast on eesmärgi saavutamiseks vähendanud oma kulutusi (51%) ning 46% on säästnud või investeerinud raha. Lisaks on koostatud tegevuskava (25%) ning otsitud uus või lisa-sissetulekuallikas (14%). 8% on aga elanikkonna seas selliseid, kes ei ole vaatamata eesmärgi olemasolule suutnud selle täitmiseks midagi teha.

Võrreldes eelmise uuringuga on nüüd rahalise eesmärgi saavutamise nimel sagenenud säästmine ja investeerimine, vähenenud aga tegevuskavade koostamine ja lisanduvate sissetulekuallikate otsimine.

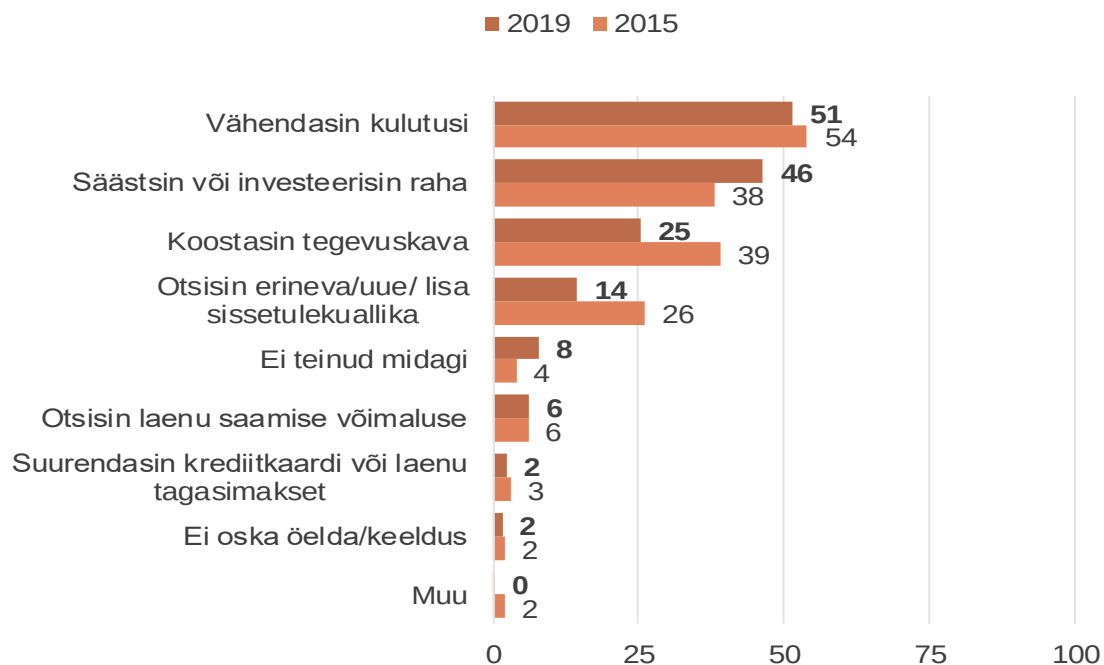
Selgus, et Tallinnas säästetakse ja investeeritakse eesmärkide täitmise nimel märksa sagedamini kui muudes Eesti piirkondades (55%). Toome siinkohal välja Eesti piirkondade keskmised palgad ja säästmise/investeerimise näitajad. Nagu näha, on säästmise seos palgatasemega märgatav.

Tabel 3. Keskmise palga ja säästjate/investeerijate osakaalude võrdlus

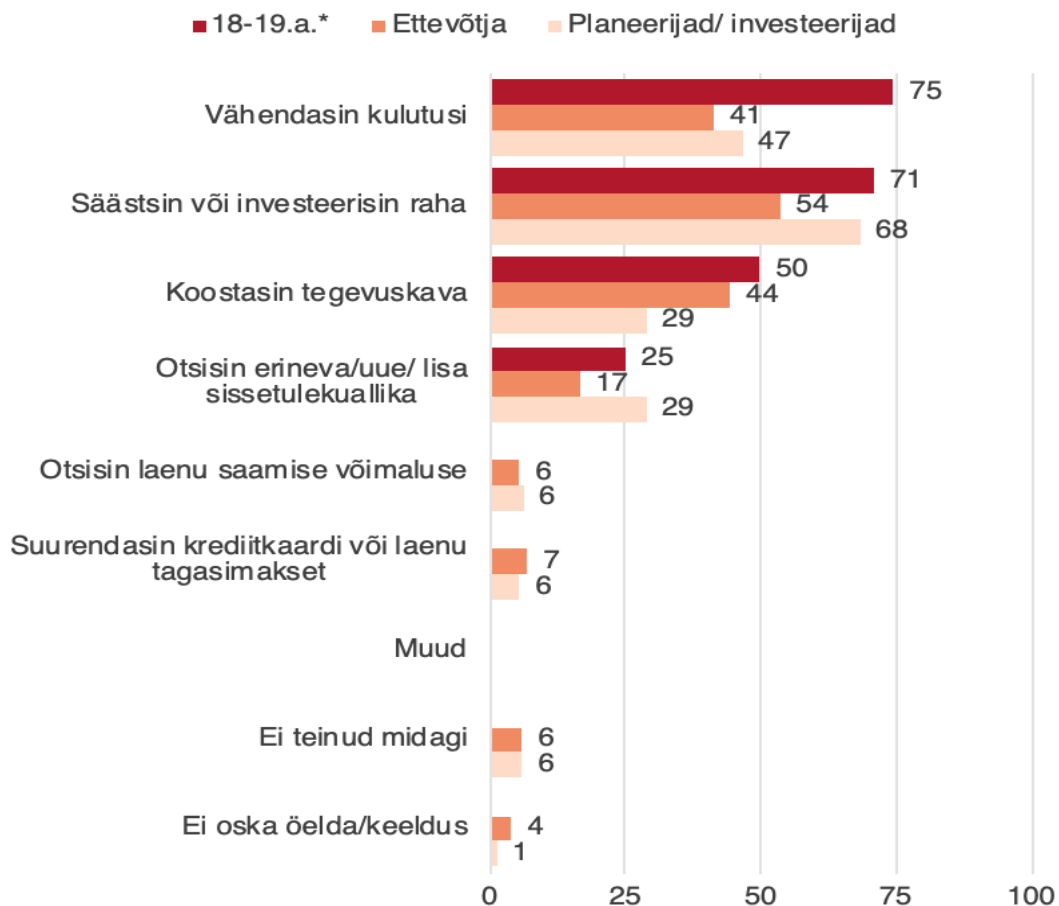
Piirkond	Keskmine brutopalk	% elanikest, kes säästis/investeeris eesmärgi nimel
Tallinn	1492	55
Põhja-Eesti	1257	47
Ida-Virumaa	1075	32
Lääne-Eesti	1022	47
Kesk-eesti	1086	34
Lõuna-Eesti	1090	42

Lisaks selgus uuringust, et eesti rahvusest vastajad säästavad ja investeerivad sagedamini, võrrelduna mitte-eestlastega (52% vs. 34%). Suuremate leibkondade esindajad ja ettevõtjad on teistest sagedamini koostanud oma eesmärgi saavutamiseks tegevuskava. Kõrgharidusega inimesed pigem säästavad ja investeerivad, samal ajal kui alg- ja põhiharidusega inimesed vähendavad sagedamini sel eesmärgil oma kulutusi.

Joonis 18. Mida on tehtud eesmärgi saavutamiseks, n=omab rahalist eesmärki, %

Joonis 19. Mida on tehtud eesmärgi saavutamiseks, n=omab rahalist eesmärki, segmentide lõikes, %

* - vastajate arv antud sihtrühmas on üldistusteks liiga vähene

Eesmärgi saavutamiseks tehtav on uuritavate segmentide lõikes välja toodud joonisel 19. Siinjuures on noorte vastajate arv antud küsimuse puhul üldistusteks liialt vähene, mistõttu on see siin ja edaspidi märgistatud tärniga (*). Kogu elanikkonnaga võrreldes on ettevõtjad ja säästjad/investeerijad veidi harvem pidanud oma eesmärgi saavutamiseks kulutusi vähendama, oluliselt sagedamini on nad aga säästnud ja investeerinud, koostanud tegevuskava ja/või otsinud uue või lisa-sissetulekuallika.

3 Finantsteenuste tuntus, kasutamine ja valik

Selles uuringuosas vaatleme, kui tuntud on elanikele erinevad finantsteenused ning kuivõrd nad neid kasutavad. Lisaks vaatleme, millised teenused on võetud kasutusele viimase kahe aasta jooksul, milliseid valiti viimati ning millest lähtutakse teenuste valimisel. Vastajatele pakuti sel aastal välja 20 erinevat teenust.

Kõige paremini **tuntud finantsteenused** on Eesti elanikele arvelduskonto (82%), autoliising (76%), krediitkaart (73%), eluasemelaen (73%) ja kindlustus (72%) (joonis 20). Arvelduskonto võrdlemisi madal tuntus võrreldes reaalsete kasutajate osakaaluga (Eestis on väljastatud üle 1,9 miljoni pangakaardi ehk ligi 1,4 kaarti inimese kohta⁵) võib tuleneda sellest, et inimesed ei tea arvelduskonto mõistet, kasutades pigem pangakonto või pangakaardi terminit. Samuti võib madalam teadlikkusprotsent tuleneda sellest, et eelnevate küsitluste puhul anti küsitletavale vastustekaart, seekord vaid loeti variandid ette. Üle 60% elanikest teab ka pensionifonde, väikelaenu, hoiuseid, kinnisvara tagatisega pangalaenu ja aktsiaid. Kõige vähem teatakse ühisrahastuse erinevaid variante – 23–25%.

Vaadeldes tulemusi vanuserühmade lõikes selgub kohe, et **vanima vanuserühma** (60–80 a) puhul on kõigi finantsteenuste tuntus umbes 10% keskmisest tasemest madalam. Kõige suurem erinevus tuli välja ettemaksega deebetkaardi/maksekaardi puhul, mida selles rühmas teatakse teistest oluliselt vähem. Kõige paremini teavad erinevaid finantsteenuseid seevastu **vanuserühma 30–39 a** esindajad. Samuti näeme, et **mitte-eestlased** teavad pea kõiki nimetatud finantsteenuseid eestlastega võrreldes märksa halvemini, eriti suur on vahe aktsiate, võlakirjade, investeerimisfondi osakute, investeerimiskonto ja ühisrahastuse variantide puhul. **Tallinlased** teavad enamust teenustest keskmisest tasemest paremini, kehvem on seis aga Kesk-Eestis ja Ida-Virumaal, kus paljusid teenuseid teatakse keskmisest tasemest vähem. Lisaks on taas keskmisest paremad tulemused kõrgharidusega, kõige suurema sissetulekuga vastajate ja ettevõtjate taustgruppides.

Kõige sagedamini on hetkel **kasutusel olev finantsteenuse jätkuvalt arvelduskonto (72%), järgnevad kindlustus (38%), pensionifond või pensionikindlustusleping (28%) ja krediitkaart (27%)**. Sagedamini kasutatakse veel mobiilimakseid (mis pole otseselt pangakontoga seotud) (19%), hoiust ja eluasemelaenu (võrdselt 16%) ning autoliisingut 12%. Ülejäänud teenuste kasutamine on suhteliselt vähene. Silma paistab, et kasutatakse pigem erinevaid laenuvõimalusi – krediitkaart, eluasemelaen, väikelaen – ning ka kindlustust ja hoiuseid, kuid investeerimistoodete kasutatavus on väga vähene.

Kõige aktiivsemad finantsteenuste kasutajad on inimesed **vanuses 30–39 a**: näiteks on neil kõige sagedamini võetud eluasemelaen, autoliising, avatud hoiukonto ning

⁵ <http://statistika.eestipank.ee/#/et/p/965/r/1551/1400>

ostetud aktsiad. Krüptoraha puhul paistab silma, et seda on ostnud teistest sagedamini just noorim vanuserühm – 18–29 a (5% rühmast). Vanim vanuserühm kasutab finantsteenuseid enamasti keskmisest vähem, kuid ka selles rühmas on ostetud näiteks aktsiaid ja võlakirju, kasutatakse mobiilimakseid ning mõned inimesed on ka investeerinud krüptorahasse või ühisrahastus-platvormidesse. Vanuserühm 40–49 a paistab silma sellega, et selle esindajatel on teistega võrreldes sagedamini muretsetud krediitkaart (35%). **Mitte-eestlaste** vastustest näeme, et nad kasutavad erinevaid finantsteenuseid eestlastest harvem. Näiteks võib siin tuua pensionifondid, hoiused, kindlustusteenuse ja aktsiad. **Tallinlastel** on kõige sagedamini võetud eluasemelaen, krediitkaart, ostetud aktsiaid ning kasutatakse mobiilimakseid. Pered, kus **kasvab alaealisi lapsi**, kasutavad keskmisest sagedamini erinevaid laenuteenuseid – eluasemelaenu (31%), autoliisingut (21%), väikelaenu (17%). Lisaks on neil keskmisest sagedamini ka kindlustusleping (52%), valitud pensionifond (34%) ning kasutatakse mobiilimakseid (29%). Kõrgharidusega, kõige suurema sissetulekuga ja ettevõtjate gruppi kuuluvad inimesed kasutavad pea kõiki finantsteenuseid keskmisest sagedamini.

Viimase kahe aasta jooksul on avatud kõige sagedamini arvelduskontosid (21%), sõlmitud erinevaid kindlustuslepinguid (15%), võetud väikelaenu (8%) ning sõlmitud lepinguid pensionikindlustuseks (7%) või autoliisingu saamiseks (7%).

Joonis 20. Finantsteenuste tuntus ja kasutamine, n=1005, %

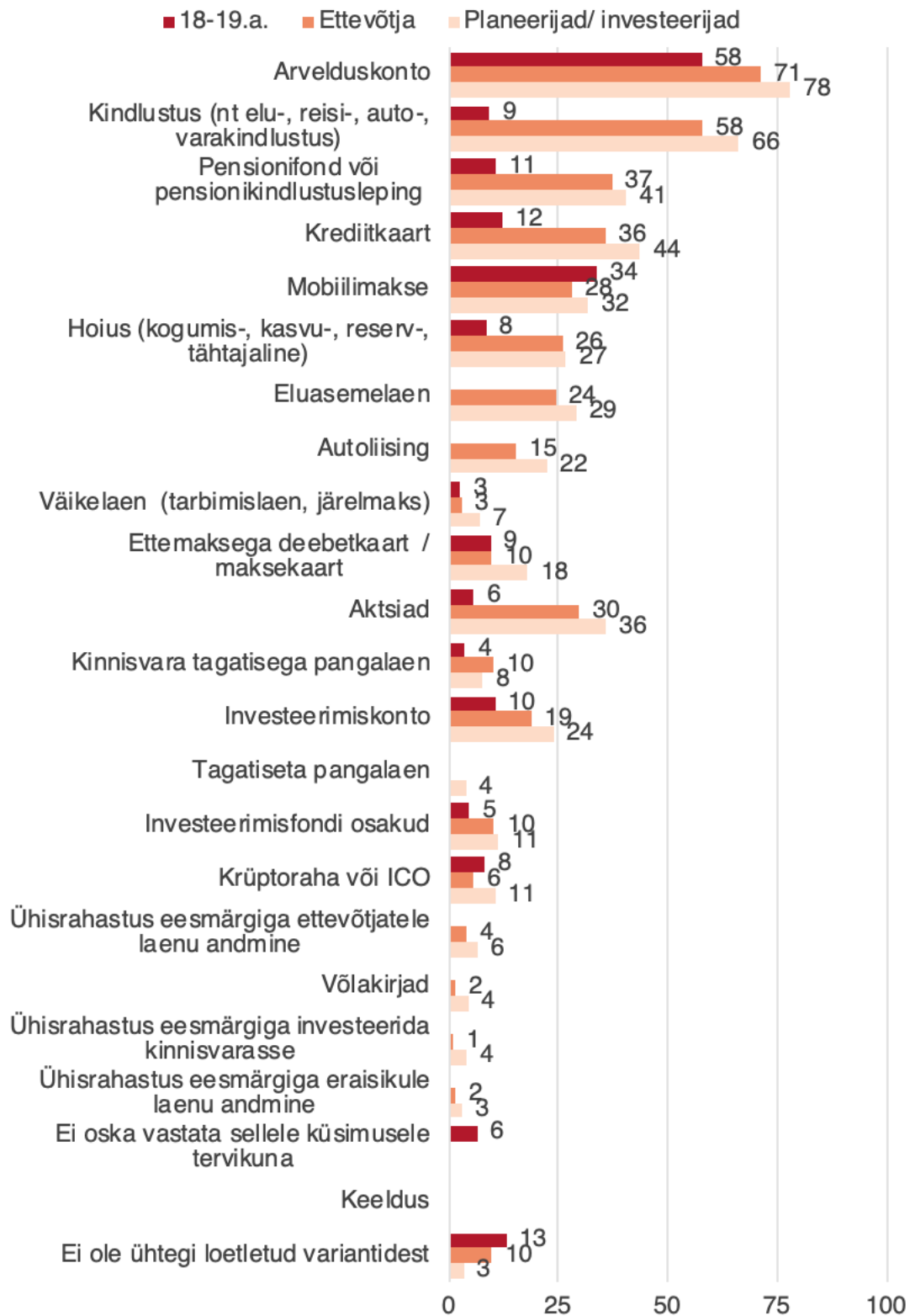
Vaadeldes finantsteenuse tuntuse tulemusi segmentide lõikes näeme, et **noored 18-19 a teavad** paljusid finantsteenuseid keskmisest tasemest veidi vähem ja oluliselt halvemini teavad nad investeerimisfonde (20% vs. 39% keskmiselt). Osade teenuste puhul on nende teadlikkus siiski vanemate inimestega samal tasemel: võlakirjad, investeerimiskonto ja ühisrahastuse erinevad variandid. Keskmisest oluliselt tuntum on noorte seas aga mobiilimaksete teenus (68% vs. 57% keskmiselt). Ettevõtjad ja eriti planeerijad/investeerijad seevastu teavad praktiliselt kõiki finantsteenuseid keskmisest oluliselt paremini.

Noorim vanuserühm **kasutab** finantsteenuseid suhteliselt vähesel määral. Enim kasutatav teenus on nende seas mobiilimaksed (34%), kui mitte arvestada arvelduskonto olemasolu (joonis 21). Silma paistab ka krüptoraha ja investeerimiskonto omamine, mis on kõrgem kui elanikkonnas keskmiselt. Küllalt vähe on selles rühmas võetud laene, osal on siiski olemas krediitkaart (12%). Noorima sihtrühma puhul peame siiski meeles pidama, et vastajate vähesuse tõttu tuleb arvestada keskmisest oluliselt suuremate veapiiridega.

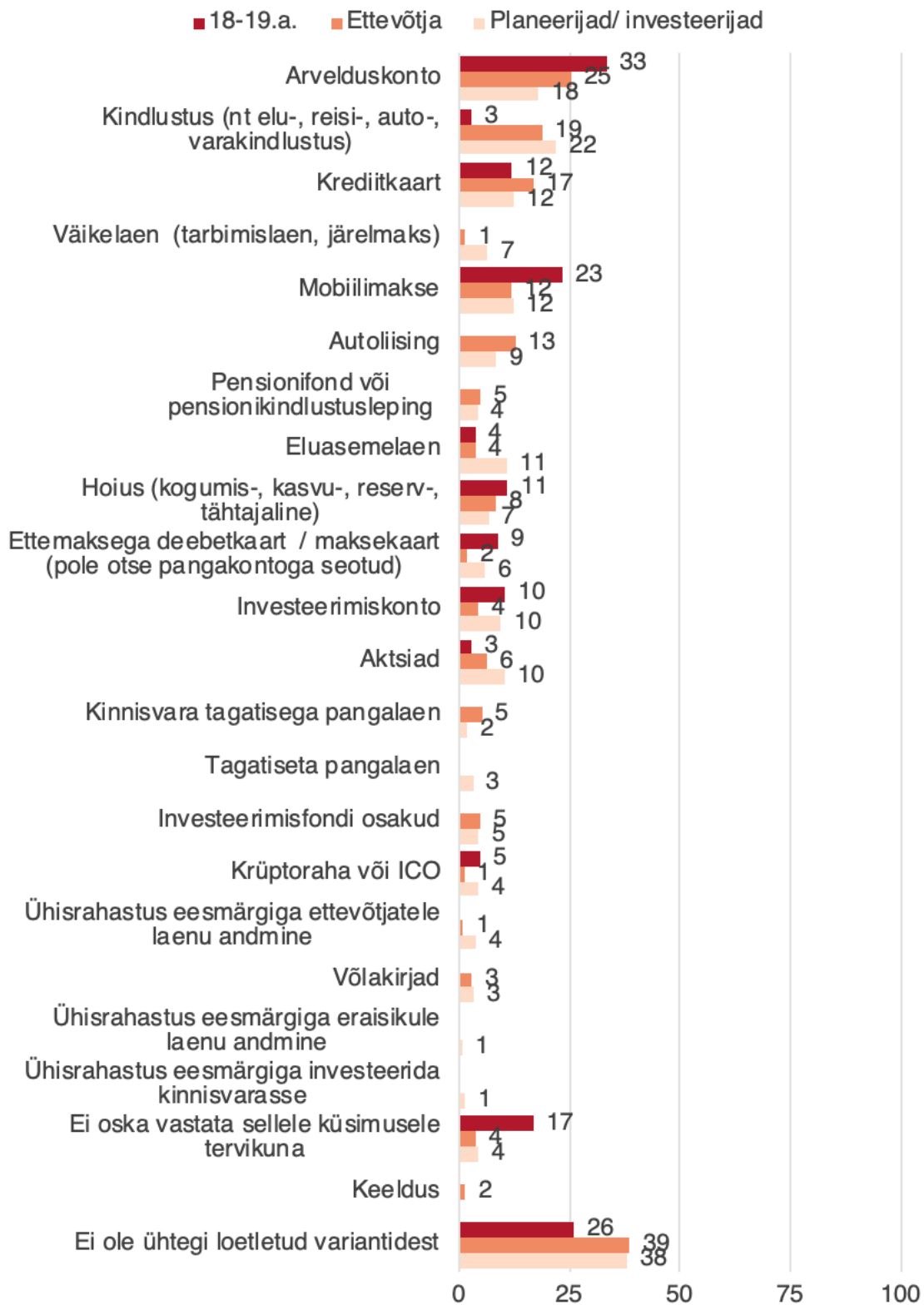
Ettevõtjad ning eriti planeerijad/investeerijad kasutavad enamust finantsteenustest noortega ja ka uuringu üldtulemusega võrreldes oluliselt sagedamini. Näiteks aktsiaid omab 30% ettevõtjatest ja 36% planeerijatest/investeerijatest, krüptoraha 6% ettevõtjatest ja 11% planeerijatest/investeerijatest ning investeerimisfondi osakuid ettevõtjatest 10% ja planeerijatest/investeerijatest 11%. Keskmisest vähem on mõlemas sihtrühmas aga võetud väikelaenu ning ettevõtjad pole ka võtnud tagatiseta pangalaenu.

Vaadeldes viimase 2 aasta jooksul omandatud finantsteenuseid, on noored kõige sagedamini võtnud kasutusele arvelduskonto, järgnevad mobiilimaksete teenus, krediitkaart, hoiused ja investeerimiskonto avamine (10%) (joonis 22). Ettevõtjad on selle aja jooksul sagedamini avanud arvelduskonto, sõlminud kindlustuse ja võtnud kasutusele krediitkaardi, planeerijad/investeerijad kindlustuse, arvelduskonto, krediitkaardi või mobiilimaksete teenuse. Ka elanikkonna üldtulemuses olid viimati kasutusele võetud teenuste pingereas esimesteks kindlustus, arvelduskonto, krediitkaart ja mobiilimakse. Ettevõtjad on elanikkonna keskmisest sagedamini võtnud kasutusele autoliisingu, kindlustuse, krediitkaardi, ostnud aktsiaid ja investeerimisfondi osakuid. Planeerijad/investeerijad on kogu elanikkonnaga võrreldes sagedamini viimase 2 aasta jooksul võtnud kasutusele eluasemelaenu (11%), investeerimiskonto (10%), aktsiaid (10%) ja investeerimisfondi osakuid (5%). Nende, kes pole ühtegi loetletud finantsteenust viimase 2 aasta jooksul kasutusele võtnud, suur osakaal ettevõtjate ning planeerijate/investeerijate hulgas viitab sellele, et finantsteenuseid, mida kasutatakse, on teadlikult kasutatud juba pikema perioodi vältel.

Joonis 21. Finantsteenuste kasutamine segmentide lõikes, n=vastajad antud segmentis, %

Joonis 22. Viimase kahe aasta jooksul soetatud finantsteenused segmentide lõikes, n=vastajad antud segmentis,%

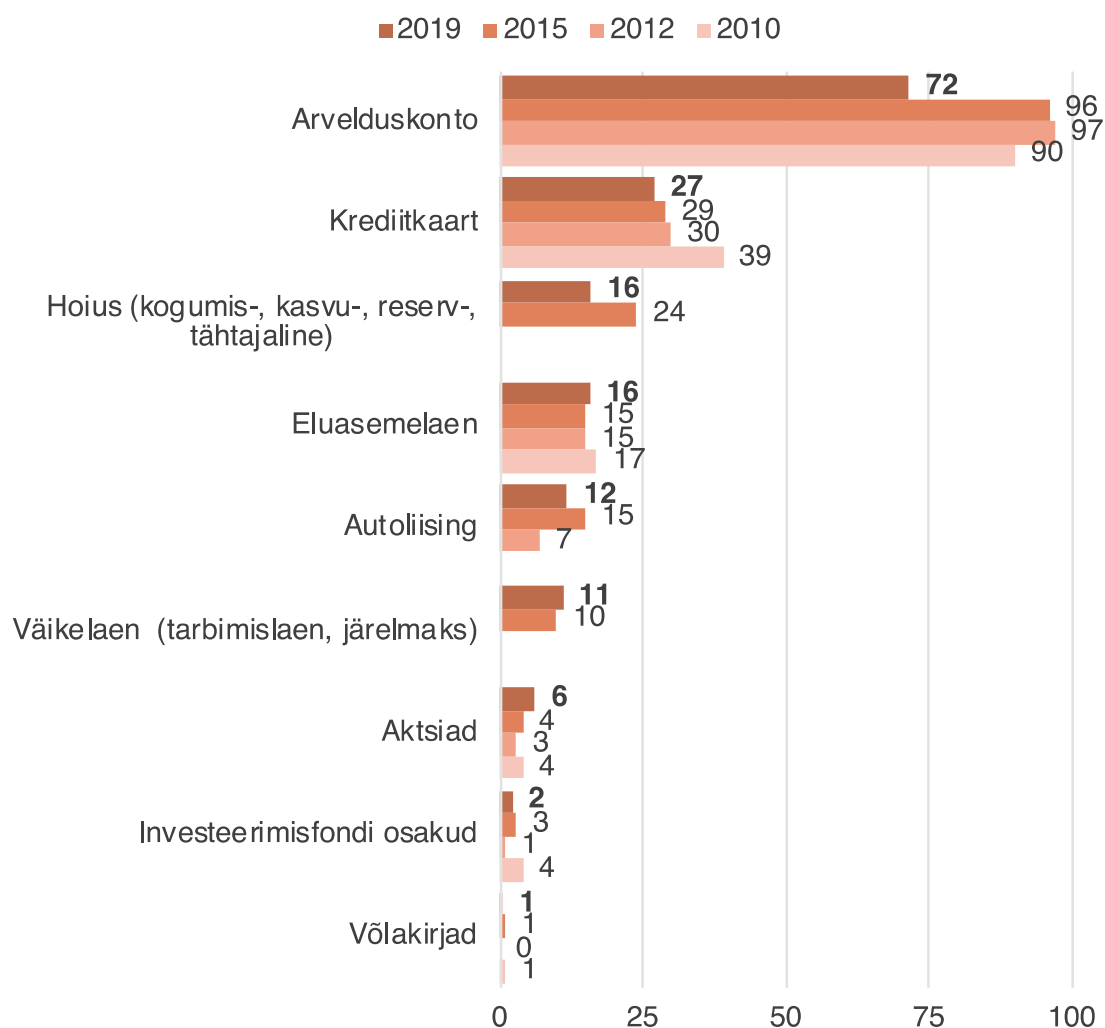

Uuringutes vaadeldud 9 aasta jooksul on suurema trendina näha, et krediitkaartide hankimine ja kasutamine on languses (joonis 23). Eriti palju kasutati krediitkaarte aastal 2010 (39%), nüüd on vastav näitaja 27%. Viimase 4 aastaga krediitkaartide kasutamises muutust toimunud ei ole, tegemist on pikema trendiga.

Silma paistab, et arvelduskonto kasutamine tundub olevat samuti languses, kuid siin peame silmas pidama, et taolise tulemuse põhjuseks võib olla terminite muutumine. Igapäevaelus kasutatakse rohkem sõnu „konto“, „pangakonto“ või „pangaarve“ ning varasemalt rohkem kasutusel olnud „arvelduskontot“ ei pruugita enam hästi teada.

Kuigi meedias on palju juttu investeerimisest, aktsiate ostmisest, krüptorahast jmt., siis laiemat kasutust need elanikkonnas siiski leidnud ei ole. Näiteks on aktsiate ostmine küll veidi suurenenud, kuid muutus jääb uuringu veapiiridesse.

Joonis 23. Finantsteenuste kasutamine, n=kõik vastajad, %

Finantsteenuste valimisel lähtutakse kõige sagedamini teenust pakkuva ettevõtte usaldusväärsusest (53% neist, kes on teenuseid kasutusele võtnud viimase 2 a jooksul). Järgnevalt on oluline, kas ollakse varem sama ettevõtte teenuseid kasutanud (38%). Pakkujapoolne kiire otsus oli viimase teenuse valimisel otsustavaks 25%-le. 3% vastanutest aga polnud viimase teenuse valimisel selle pakkujast varem midagi kuulnud (joonis 24).

Vanuserühma 50–59 a esindajatele ja Ida-Virumaa elanikele on teenuste valimisel teistega võrreldes tähtsam olnud kasutuskogemus sama pakkuja teenustega. Kõrgharidusega vastajad tähtsustavad keskmisest sagedamini teenusepakkuja usaldusväärsust. Tulemused viitavad sellele, et finantskeskkond tervikuna ei tundu vastajatele täiesti usaldusväärne, veenduda tahetakse nii teenusepakkuja usaldusväärsuses ning olulisena tuuakse välja ka varasemat kasutajakogemust.

Finantsteenuste valimine

Vastustest küsimusele, kuidas valiti oma viimane finantsteenuse, selgus, et kokkuvõttes kõige sagedamini kaaluti enne otsustamist erinevate teenusepakkujate võimaluste vahel (34% neist, kes on viimase 2 aasta jooksul teenuseid kasutusele võtnud). 21% vastanuist kaalus sama pakkuja eri võimaluste vahel, kuid 27% ei kaalunud muid võimalusi üldse. 6% küll otsis, kuid muid võimalusi ei leidnud (joonis 25). Võrreldes aastaga 2015 on erinevate pakkujate teenuste kaalumine vähenenud – tollal tegi seda 43%.

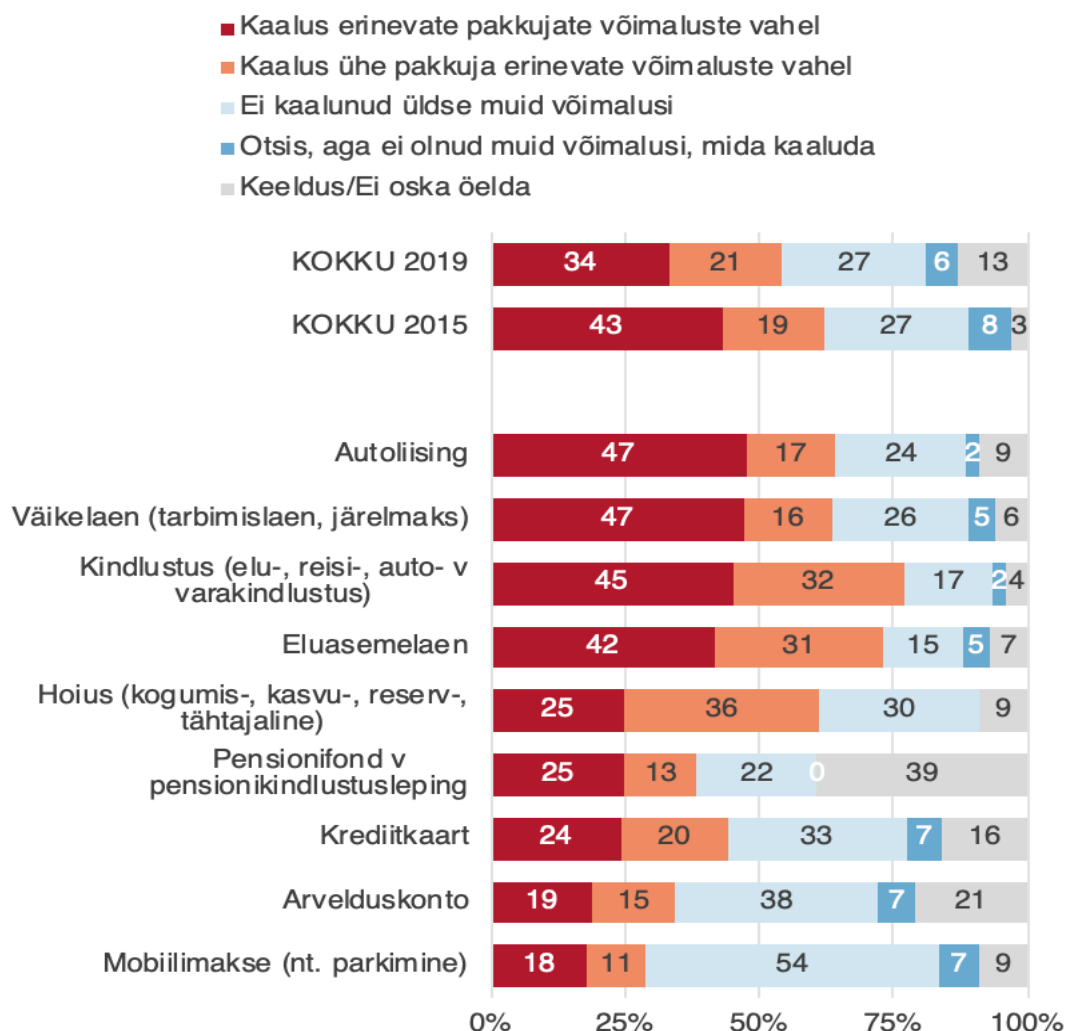
Erinevate teenusepakkujate teenuste võrdlemine on olulisimaks lähenemiseks olnud enamuse uuritud finantsteenuste puhul, seejuures on seda kõige enam tehtud autoliisingu ja väikelaenude puhul. Hoiuste puhul paistab silma, et sagedamini on kaalutud ühe pakkuja eri võimalusi või siis ei kaalutud muid võimalusi üldse. Krediitkaardi, arvelduskonto avamise ja mobiilimaksete puhul suurim osa elanikest aga muid võimalusi ei kaalu. Eri teenusepakkujate pakutavat võrdleb viimati nimetatud teenuste puhul vaid 18–25% nende valijatest. See on kooskõlas eelistusega veenduda teenusepakkuja usaldusväärsuses ning nende vastajate suure osakaaluga, kes tähtsustasid varem sama teenusepakkuja teenuste kasutamist.

Positiivne on see, et **keskmisest märksa sagedamini võrdlevad eri pakkujate hindu nooremad sihtrühmad: vanuses 18–29 a teeb seda 47% teenuse kasutusele võtnutest viimase 2 aasta jooksul.** Lisaks on see keskmisest sagedasem ka eestlaste (40%), ettevõtjate (51%), suurima sissetulekurühma esindajate (47%), investeerijate (48%) ja pikaajaliste planeerijate/investeerijate (48%) seas. Keskmisest harvem tegelevad võrdlemisega eakad (60–80 a) (20%), mitte-eestlased (25%), Ida-Virumaa ja Kesk-Eesti elanikud (vast. 21% ja 18%) ning väikese sissetulekuga inimesed (15%).

Joonis 24. Lähtepunkt viimase finantsteenuse valimisel, n=467, kes on 2 a jooksul võtnud kasutusele vähemalt ühe teenuse, %

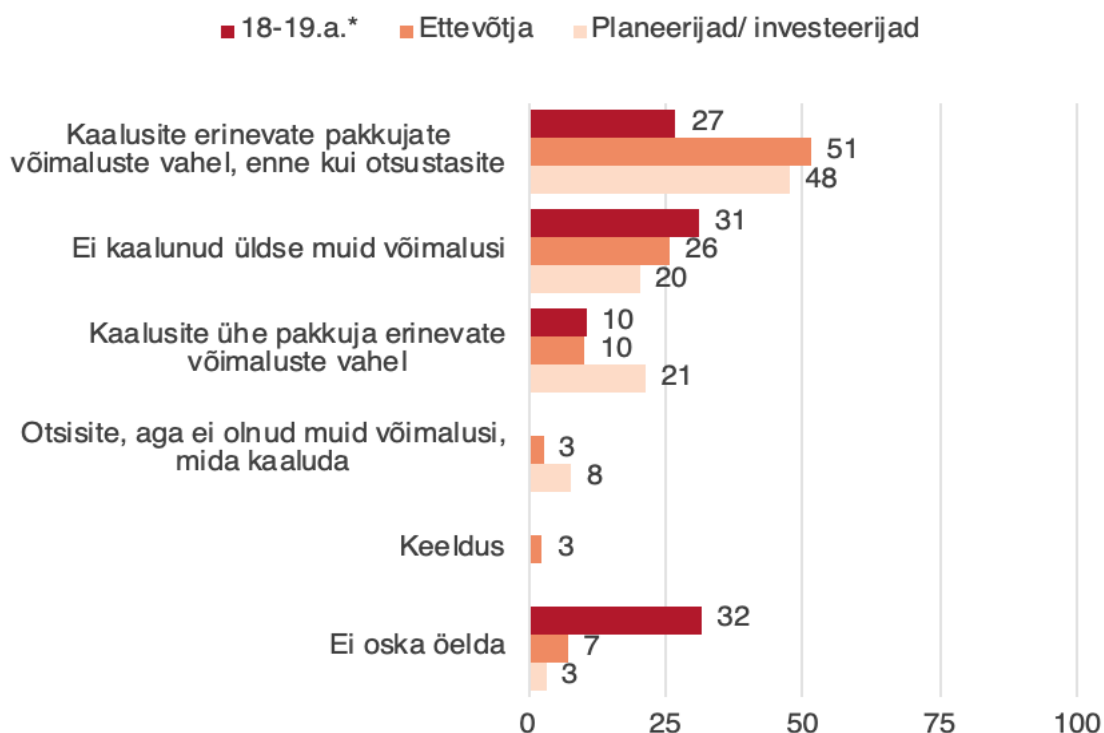
Joonis 25. Viimase finantsteenuse valimine, n=on 2 a jooksul võtnud kasutusele vähemalt ühe teenuse, %

Finantsteenuste valimisel kalduvad **noorte segmendi (18–19 a) esindajad** keskmisest harvem võrdlema erinevate teenusepakkujate võimalusi. Osalt võib see tuleneda ka sellest, et nende viimasena valitud teenused on sagedamini olnud arvelduskonto ja mobiilimakse. Lisaks on antud küsimuse puhul üldistamiseks liialt vähe vastajaid.

Ettevõtjad ning planeerijad/investeeriad võrdlevad oluliselt sagedamini erinevate teenusepakkujate pakkumisi ning märksa harvem otsustavad nii, et muid pakkumisi ei võta ega võrdle (joonis 26).

Joonis 26. Finantsteenuste valimine segmentide lõikes, n=vastajad antud segmentis, kes on 2 a jooksul võtnud kasutusele vähemalt ühe teenuse, %

*- vastajate arv sihtrühmas on üldistusteks ebapiisav

Teenusepakkuja usaldusväarsus on oluline 42%-le noortest, kuid teenuste varasem kasutuskogemus ei ole neile kuigi suure tähtsusega (19%). See-eest ettevõtjatele ja planeerijatele/investeeriijatele on nii usaldusväarsus kui ka kasutuskogemus noortest märksa olulisema tähtsusega. Lisaks oli planeerijate/investeeriijate grupist 31%-le oluline pakkujapoolne kiire vastus (joonis 27).

Joonis 27. Lähtepunkt finantsteenuse valikul segmentide lõikes, n=vastajad antud segmendis, kes on 2 a jooksul võtnud kasutusele vähemalt ühe teenuse, %

*- vastajate arv sihtrühmas on üldistusteks ebapiisav

Kokkuvõttes võib öelda, et **kuigi meedias on palju juttu investeerimisest, on elanikkonna seas investeerimistoodete kasutamine jätkuvalt vähene**. Lisandunud on uue investeerimisvõimalusena krüptoraha, kuid paljude jaoks ei ole see usaldusväärne ning seda võimalust on kasutanud väike osa vastanutest.

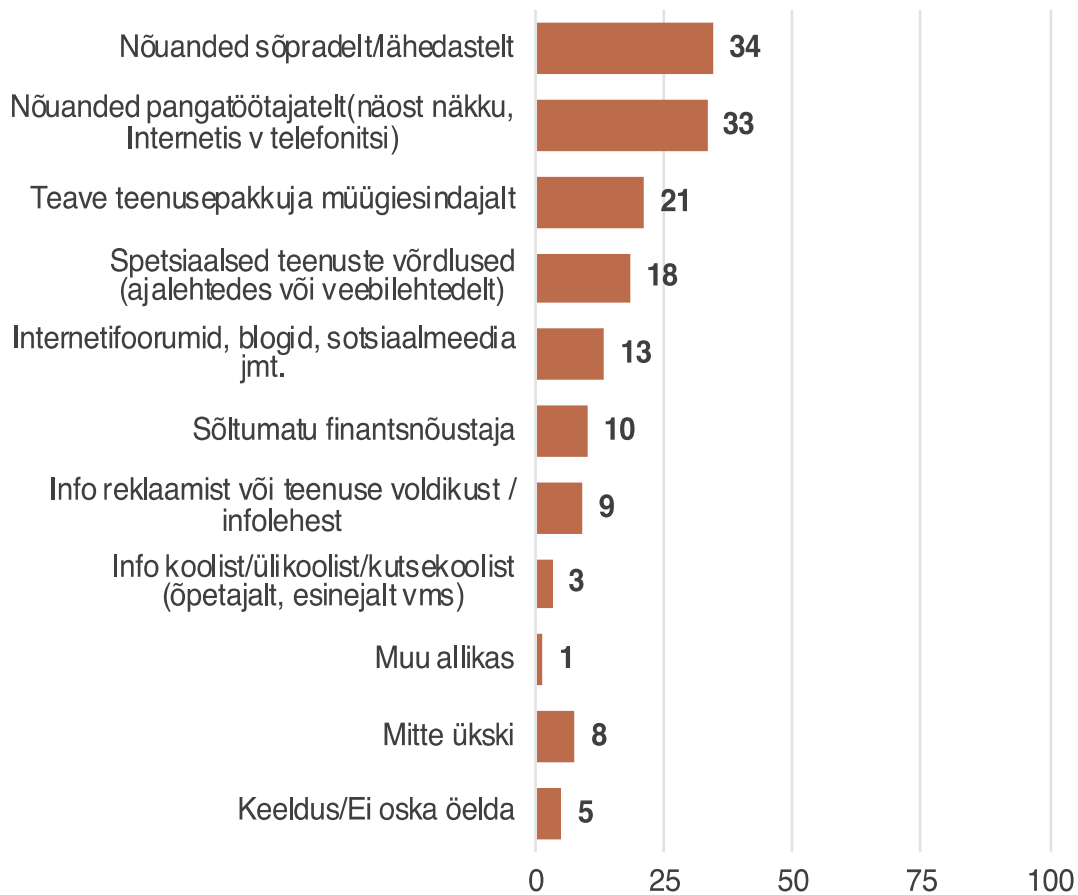
Finantsteenuste seas on investeerimistoodetega võrreldes jätkuvalt märksa sagedamini kasutusel erinevad laenutooted, lisaks kindlustus ja hoiused. Krediitkaartide kasutamine on langustrendis. Elanikkonna seas paistab silma ettevõtjate ja pikaajaliste planeerijate/investeerijate segment, kus kasutatakse keskmisest rohkem investeerimistooted ning vähem laenutooteid. Oluline on märkida, et finantsteenuste valimisel peetakse tähtsaks teenusepakkuja usaldusväärsust ning varasemat kasutajakogemust, mis võib olla viiteks usaldamatusele finantskeskkonna kui terviku suhtes ning mis omakorda võib olla ka põhjuseks, miks finantstooted, sh eriti investeerimistooted pole aktiivsemalt kasutuses.

3.1 Infoallikad finantsteenuste valimisel

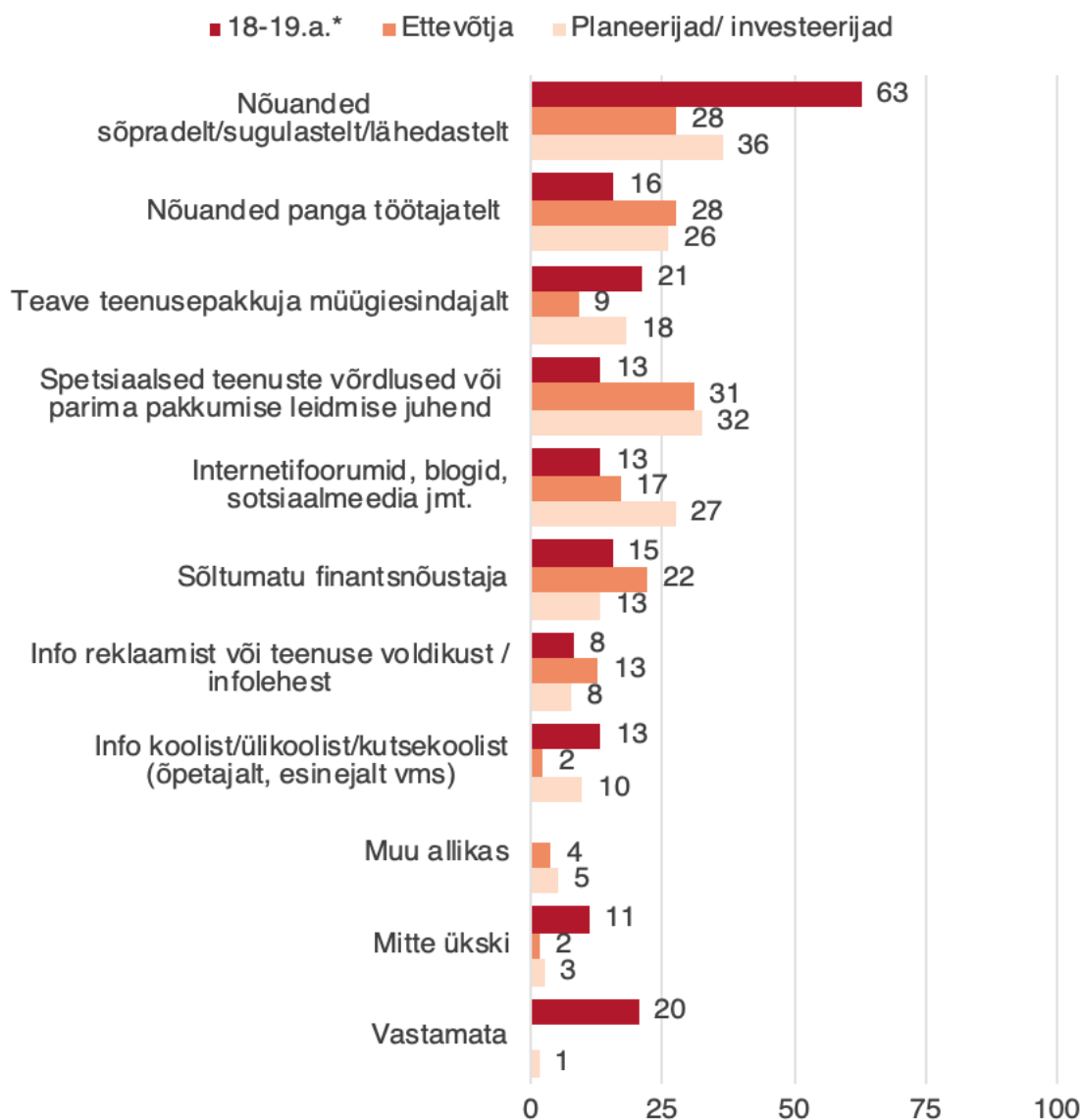
Vastajatel paluti öelda, millised infoallikad mõjutasid teistest enam nende otsust viimase finantsteenuse valimisel. **Kõige olulisemateks kaheks allikaks on elanikele finantsteemade üle otsustamisel sõprade ja lähedaste nõuanded (34%) ning nõuanded pangatöötajatelt (33%).** Teenusepakkujate müügiesindajatelt on teavet saanud 21% teenuse tellijatest. Kuigi heaks võimaluseks oleks kasutada spetsiaalseid teenuseid võrdlevaid rubriike ajalehtedes või veebilehtedel, siis reaalses elus see kuigi levinud ei ole – neid on kasutanud vaid 18% viimasel kahel aastal finantsteenust valinutest. Internetifoorumeid, blogisid ja sotsiaalmeediat kasutab 13% ning sõltumatu finantsnõustaja abi 10% teenuse valijatest. Kui olulise allikana nimetatakse sõprade ja lähedaste nõuandeid, võib ka siin tegemist olla usaldamatusega finantskeskkonna vastu. Ka võib olulise faktorina välja tuua finantsnõustamise kui teenuse vähest levikut – pangatöötajad (ka siiski levinud infoallikana) soovivad siiski vaid ühe panga poolt pakutavaid teenuseid laiema spektri asemel.

Noorimas vanuserühmas küsitakse teistega võrreldes sagedamini nõu oma lähedastelt ja sõpradelt (45%), samuti on selles saadud infot sagedamini koolist või ülikoolist - 9%. Tõenäoliselt on siin tegemist üldinfoga, mitte konkreetset teenust puudutavate tingimustega. Suuremate linnade elanikud on keskmisest sagedamini oma infosooviga pöördunud pangatöötajate poole (51%).

Joonis 28. Infoallikad, mis mõjutasid rohkem finantsteenuste valimist. n=467, kes on 2 a jooksul võtnud kasutusele vähemalt ühe teenuse, %

Joonis 29. Infoallikad finantsteenuste valimisel segmentide lõikes, n=vastajad antud segmentis, kes on 2 a jooksul võtnud kasutusele vähemalt ühe teenuse, %

*- vastajate arv sihtrühmas on üldistusteks ebapiisav

Finantsteenuste puhul on noorte segmentile (18-19a) keskmisest märksa sagedamini infoallikaks olnud sõbrad ja sugulased, teisena on olulised teenusepakkuja müügiesindajad (joonis 29). 13% neist on infot saanud ka koolist. Ka planeerijatele/investeerijatele on olulisim infokanal tuttavad, millele järgneb spetsiaalsed teenuste võrdluste tabelid või veebilehed. Ettevõtjatele on võrdse tähtsusega kolm peamist infokanalit: teenuste võrdlemise tabelid/veebilehed, pankade esindajad ja tuttavad.

4 Hoiakud seoses rahaasjadega

Antud uuringuosas vaatleme elanike finantsalaseid hoiakuid. Nende selgitamiseks esitasime esmalt 14 väidet ning palusime hinnata nõustumist sellega, et väide kirjeldab vastajat ennast. Tulemuste tõlgendamisel tuleb meeles pidada, et need väljendavad inimeste hoiakuid, mitte reaalsel käitumist rahaasjades.

Kõige selgemad hoiakud valitsevad Eesti elanike seas selles osas, et laenatud raha tuleb alati tagasi maksta – 81% nõustus väitega täielikult (joonis 30). Samuti on 60% täiesti nõus, et pangad peaksid kontrollima ettevõtete eetilist tausta enne, kui neile raha laenata. Positiivsena selgus asjaolu, et 73% elanikest väitis end hoidvat oma rahaasjadel silma peal. Toodud tulemus võib näidata küllaltki suurt huvi finantsmaailma vastu, kuid teisalt võib tulemus näidata ka seda, et suhteliselt väikese sissetulekutaseme tõttu ei jää paljudel inimestel muud üle, kui oma rahaasju täpselt jälgida. Eesti elanikud ei ole kõik päris kindlad, kas nende raha pangakontol on kaitstud, kui pangaga midagi juhtub – kahtlejaid on 21% ning 21% on kahevahel. viidates finantssektori usaldusväärsuse tasemele, mida saaks parandada. Pea pool elanikkonnast (46%) siiski oma raha kaitstuses ei kahtle.

Kuigi vaid 5% elanikest tunnistab, et neil on liiga suured võlad, siis samal ajal päris rahul oma majandusliku olukorraga ei olda – 46% vastajaskonnast ei saa endale lubada kõike, mida sooviks.

Eesti elanikud väitsid end pooldavat pigem säästmist kui kulutamist – rohkem kulutada meeldib vaid 28%-le elanikest. Siinjuures toetume vaid nende endi poolt öeldule – võib olla, et oma tegelikke eelistusi ei soovita avaldada, ning teisalt: inimese eelistus ei lähe alati kokku tema tegeliku käitumisega. Seejuures ei ole elanikud väga riskivalmid – vaid 19% on valmis investeerides võtma riski. 39% elanikest väidab, et on püstitanud pikaajalised rahalised eesmärgid ning püüab neid ka saavutada.

Lisaks selgus, et krüptorahasse investeerimiseks leiab õige aja olevat 5% elanikkonnast, mobiilimakseid kasutab ülekanneteks 35% ning 31% leiab, et finantsteenused on viimasel ajal muutunud arusaadavamaks (24% viimasega ei nõustu ja 22% on ebamäärasel seisukohal).

Vaatleme täpsemalt kaht väidet, millega nõustuti kõige sagedamini, ja kaht, millega nõustuti kõige vähem. Siinjuures arvestame neid väiteid, mis käisid vastaja enda kohta.

Laenatud raha maksan alati tagasi. Väitega nõustusid keskmisest sagedamini naised, eestlased, tallinlased ja Lõuna-Eesti elanikud ning suurema sissetulekuga inimesed. Keskmisest harvem nõustusid väiksemate linnade elanikud.

Ma hoian oma rahaasjadel hoolikalt silma peal. Siin kaldusid sagedamini nõustuma pigem naised, vanim vanuserühm (60–80 a), Lõuna-Eesti elanikud, pensionärid ja väikese sissetulekuga leibkondade esindajad (kuni 600 eurot leibkonna

peale kokku). Lisaks neile nõustusi sagedamini ka ettevõtjad, planeerijad (eelarve koostajad) ning eriti pikaajalised rahaasjade planeerijad. Keskmisest vähem nõustusi noored – nii vanuserühm 18–29 a kui ka eraldi rühm 18–19 a.

Ma olen säästes või investeerides valmis võtma riske. Siin näeme vastajate seas keskmisest sagedamini järgmiste vastajagruppide esindajaid: mehed, vanuserühmad 18–19, 18–29 ja 30–39 a, eestlased, Põhja-Eesti ja Tallinna elanikud, alla 18aastaste lastega perede liikmed, kõrgharidusega inimesed, ettevõtjad, muud mittetöötavad inimesed (mitte pensionärid), suurema sissetulekuga perede esindajad (teenivad pere liikme kohta 1000 eurot ja enam), investeerijad ja pikaajalised planeerijad/investeerijad. Samuti vastajad, kellele räägiti koolis (põhjalikult või veidi) rahaasjadest, ning need, kes on vaadanud oma II pensionisamba seisut viimase 7 päeva või 2 kuu jooksul.

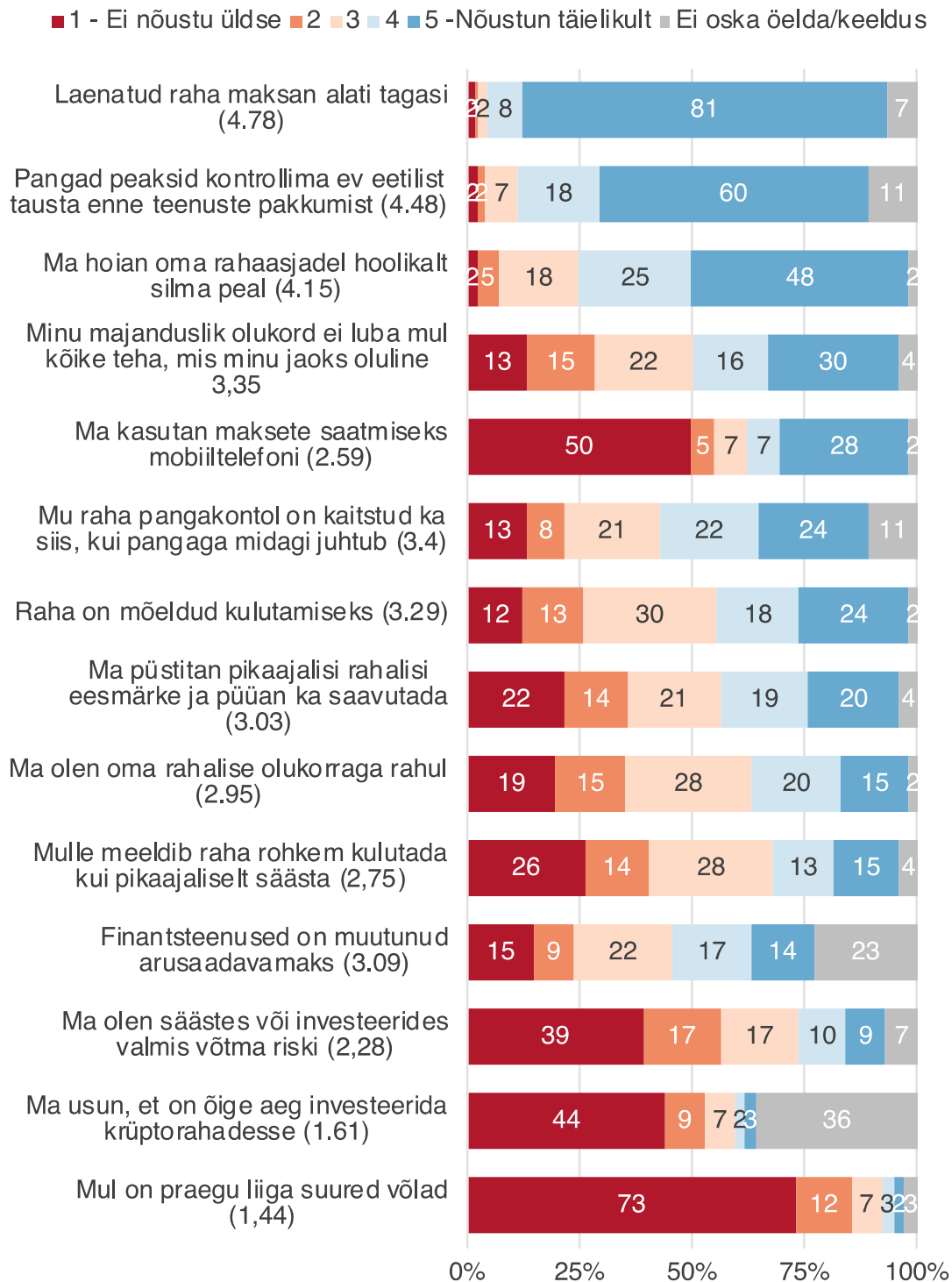
Keskmisest harvem on nõus võtma riske seevastu Ida-Virumaa elanikud, vanuserühm 60–80 a, üksi elavad inimesed ja madalama sissetulekuga vastajad (teenivad kuus kuni 500 eurot pere liikme kohta).

Mul on praegu liiga suured võlad. Siinsete vastajate seas näeme pigem vanuserühmade 30–39, 40–49, 50–59 a esindajaid, mitte-eestlasi, Põhja-Eesti ja Ida-Virumaa elanikke, alla 18aastaste lastega peresid, alg- või põhiharidusega, mittetöötavaid (mitte pensionäre), alla 400 euro leibkonnaliikme kohta teenivaid, oma rahaasju jooksvalt ja 1–2 nädala peale planeerivaid inimesi.

Keskmisest harvem on liiga suurtes võlgades vanuserühm 60–80 a, üksi elavad inimesed ja oma rahaasju pikemaks perioodiks planeerivad inimesed.

Elanikkonna üldise tulemusega võrreldes näeme vaadeldavate segmentide osas hoiakutes sageli erisusi. Üldine rahulolu oma majandusliku olukorraga on kõigil kolmel grupil elanike üldtulemusega võrreldes veidi parem, eriti ettevõtjatel ja planeerijatel/investeerijatel (joonis 31). Oma rahaasju jälgivad nii ettevõtjad kui planeerijad/investeerijad keskmisest tasemest rohkem, noored (18-19 a) seevastu teevad seda vähem. Kõik kolm gruppi on rahaasjades riskivalmimad kui elanikkond keskmiselt – noorte puhul on see põhjendatud, sest pikaajalise investeerimishorisondi võtmisel on neil rohkem aega portfelli langustest taastumiseks, planeerijate/investeerijate ning ettevõtjate puhul on riskivalmidus seotud ehk suurema teadlikkustasemega finantsteenuste olemusest. Pikaajalised eesmärgid on seotud peamiselt ettevõtjatel ja investeerijatel/planeerijatel, kuid paljud noored seda veel teinud ei ole. Laenatud raha tagasimaksmise osas on noored teistest vähem hoolsad, mis võib tuleneda osalt nende kehvemast rahalisest seisust.

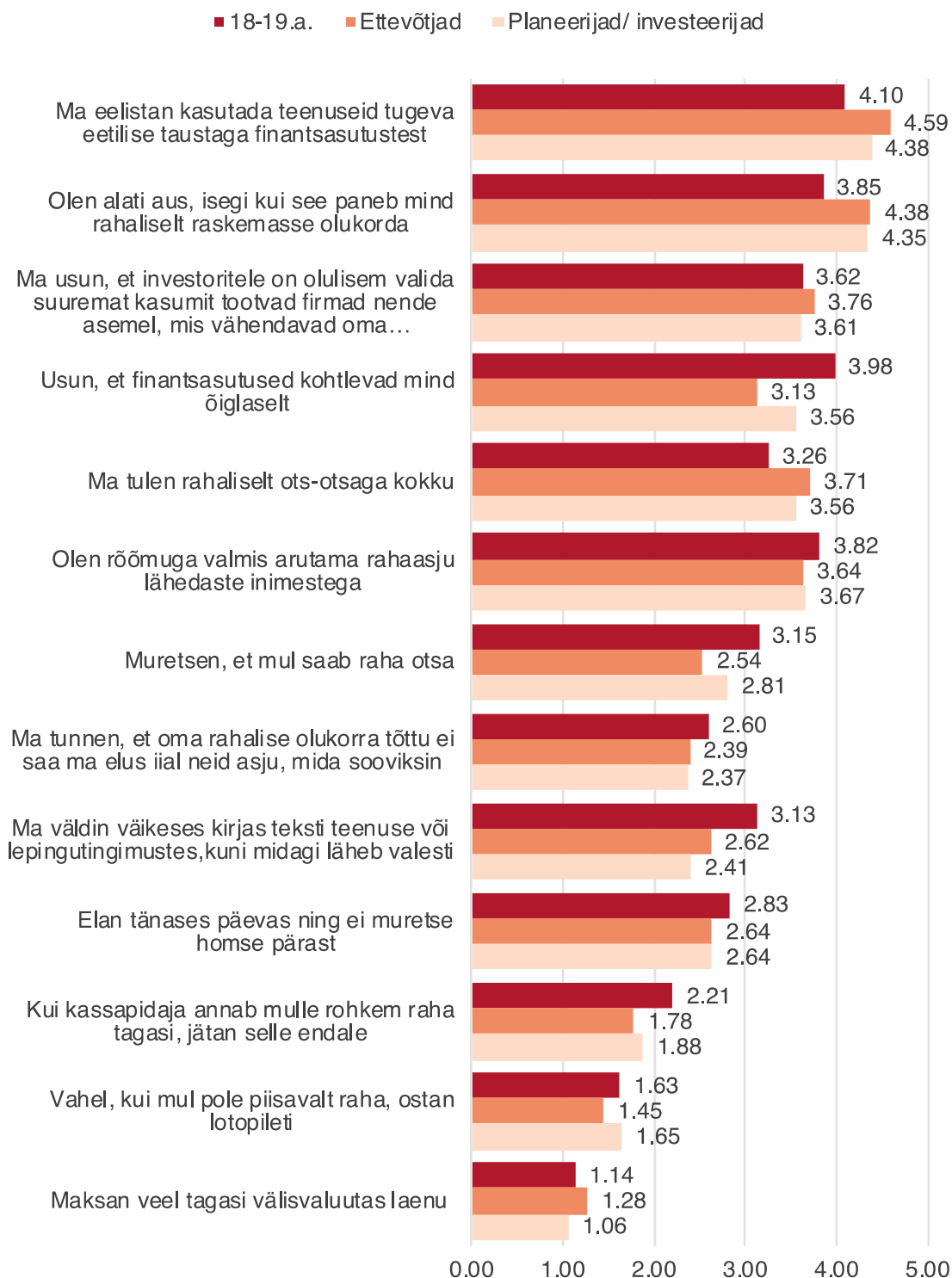
Joonis 30. Hoiakud seoses rahaasjadega, n=1005, %

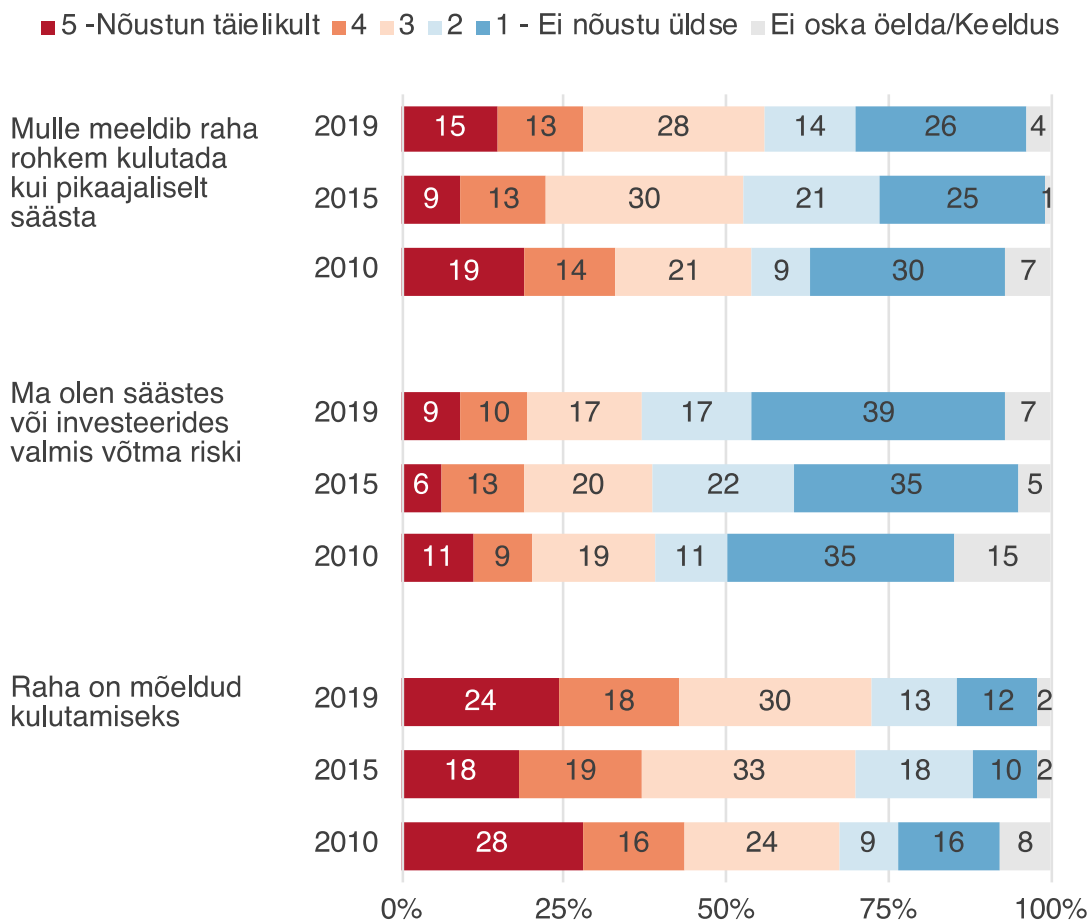
Joonis 31. Hoiakud seoses rahaasjadega segmentide lõikes, n=vastajad antud segmentis, %

Joonis 32. Hoiakud rahaasjades segmentide lõikes, n=vastajad antud segmentis,%

Joonis 33. Hoiakud seoses rahaasjadega aastate võrdluses, n=kõik vastajad, %

Võrdleme siinkohal ka analoogiliste varasemate uuringute tulemusi. Võrreldes omavahel 2010. ja 2015. aastat, on märgata rahaasjade korraldamisega seotud hoiakutes teatavaid muutusi. Inimestele oli siis nende endi sõnul hakanud raha säästmine rohkem rahuldust pakkuma kui selle kulutamine (joonis 33).

Aastal 2019 seevastu näeme taas mõningast tõusu orienteerituses kulutamisele. Ülekaalus on nüüdki siiski säästmise pooldajad, keda on 40% (kulutamise pooldajaid 28%). Veidi on taas suurenenud ka elanike osakaal, kes arvab, et raha on mõeldudki kulutamiseks – nüüd 42%, aastal 2015 oli 37%.

Kuigi noorte riskivalmidus on keskmisest suurem, ei ole uuritud 9 aasta jooksul elanikkonna kogutulemus muutunud ning on samal tasemel, mis aastal 2010: elanikest vaid 19% on valmis säästes või investeerimises riskima. Aastal 2010 oli vastav näitaja 20%.

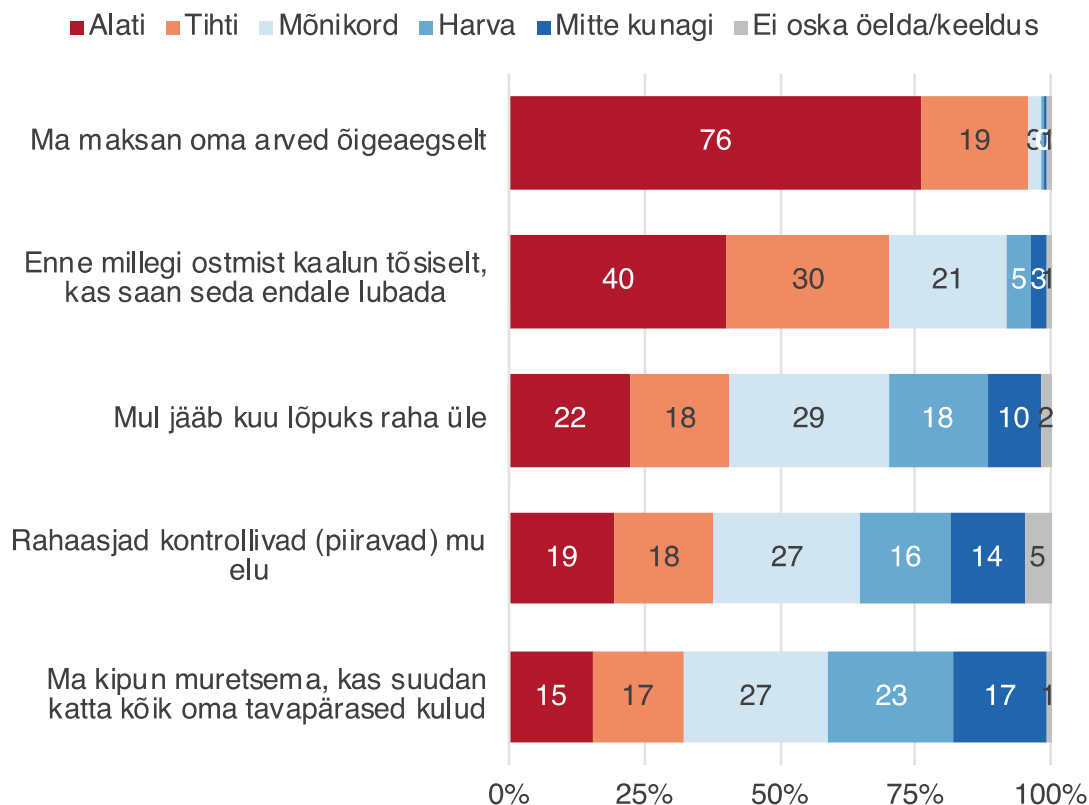
4.1 Hoiakud maksekäitumise suhtes

Eesti elanike maksekäitumine on nende endi sõnul väga korrektne – 76% vastajaist maksab oma arved alati õigeaegselt ning 19% teeb seda tihti (joonis 34). Siinjuures toetume elanike endi poolt öeldule, mis väljendab pigem nende endi hoiakut.

Elanike rahalist olukorda iseloomustab see, et 40%-l jääb kuu lõpus raha üle, kuid 28%-l seda ei jää. 70% kaalub enne millegi ostmist tõsiselt, kas seda on vaja, sh 40% teeb seda alati. Eriti ei kaalutle 8% elanikest. 32% elanikest muretseb, kas saab oma kulud kaetud, kuid 40% selle pärast ei muretse. 19% elanikest tunnistab, et tema elu piiravad pidevalt rahaasjad, ning 18% piiravad tihti, kuid 30% sellist probleemi ei tunneta.

Kokkuvõttes saab öelda, et kuigi 40%-l elanikel jääb kuu lõpus raha üle ja suudetakse mõnevõrra säästa, võiks Eesti elanike rahaline olukord olla parem. Ligikaudu kolmandik elanikest on pidevas mures oma arvete tasumise pärast ja 19% tuleb toime suurte raskustega, samas 95% maksab oma arved kas alati või tihti õigeaegselt ära. Viimane viitab teadlikkusele rahaasjade korrashoidmisel, kuid võib olla vähesele suutlikkusele seda ka praktikas rakendada.

Joonis 34. Hinnangud rahalisele heaolule ja maksekäitumisele, n=1005, %

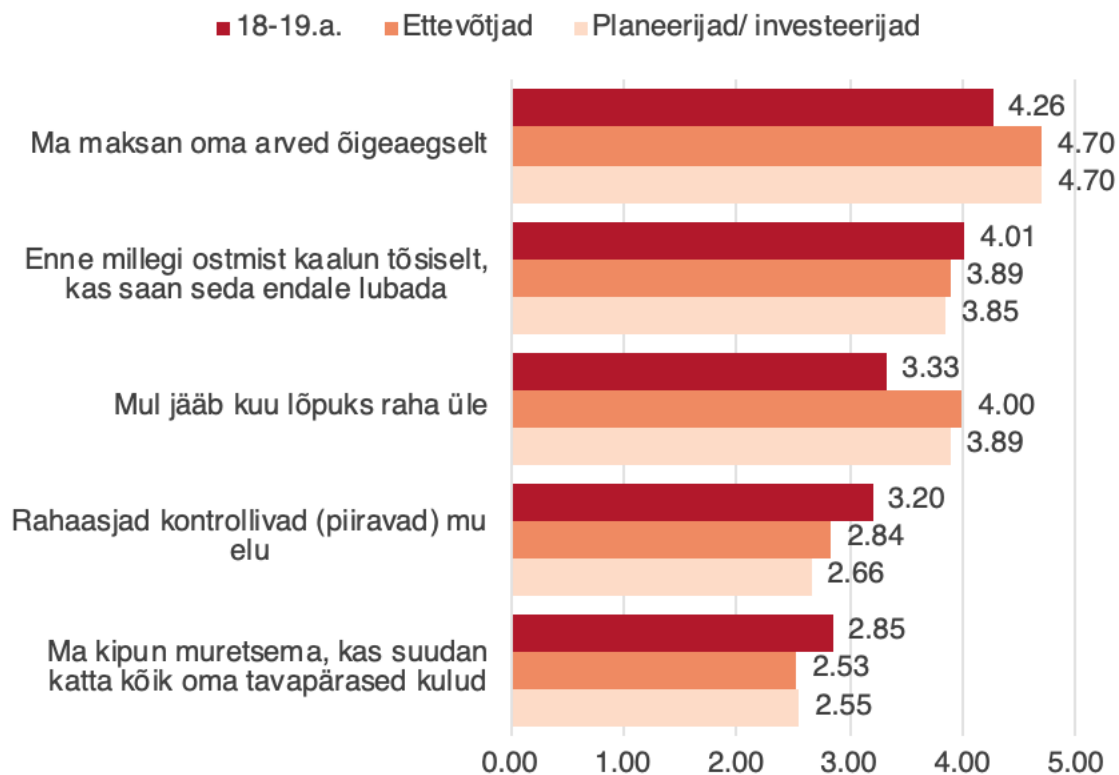

Rääkides vaatlusaluste segmentide täpsemast **rahalisest olukorrast ja maksekäitumisest**, näeme, et noortel tuleb sagedamini ette arvetega hilinemist, nad muretsevad oma kulude katmise pärast ning kaaluvad põhjalikult oma ostusid. Neil jääb ka harvem kuu lõpus raha üle ning nad arvavad sagedamini, et rahaasjad piiravad nende elu.

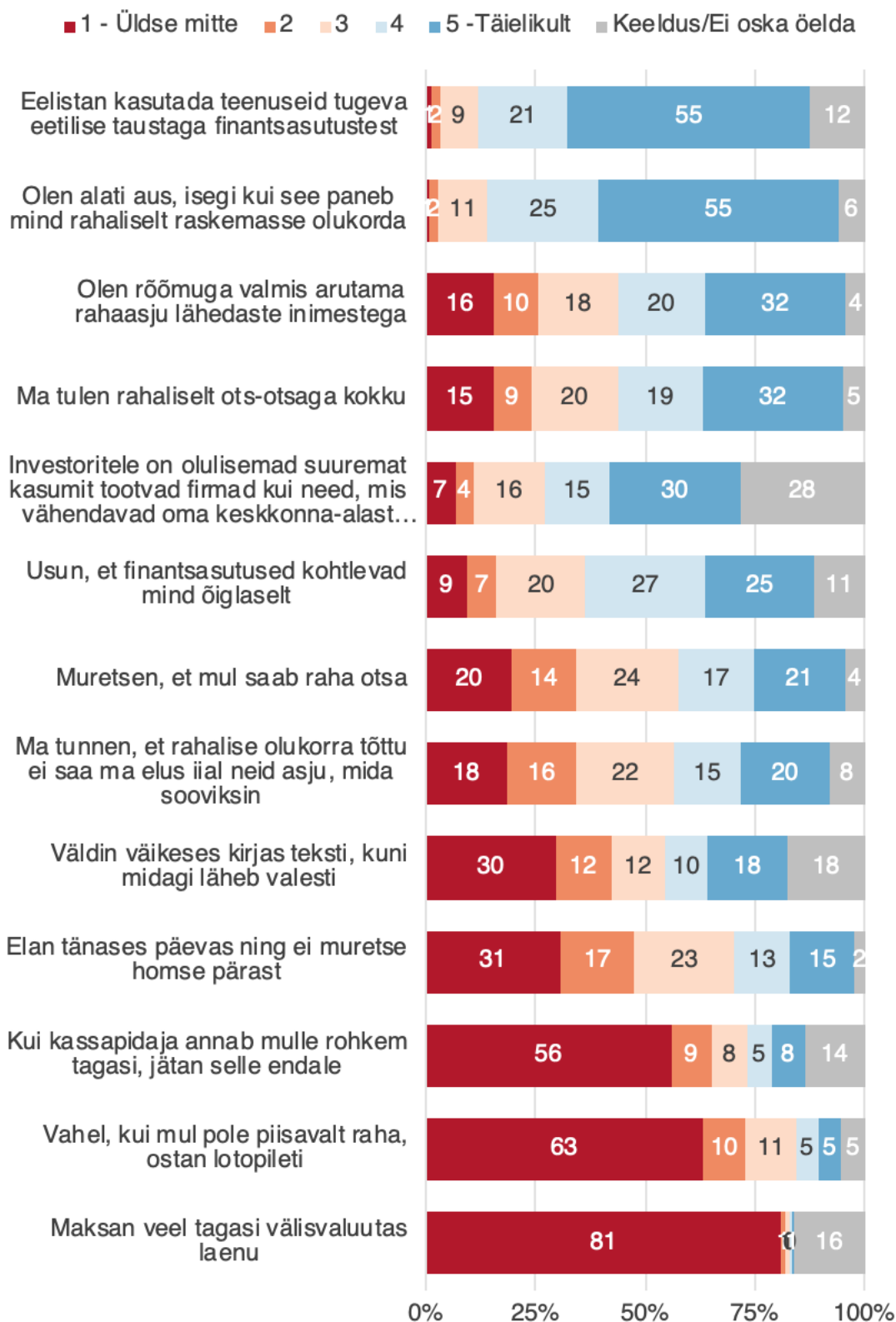
Ettevõtjate ja planeerijate/investeerijate sihtrühmas on olukord märksa parem, arved makstakse õigeaegselt ning ka muretsemist kulude pärast on oluliselt vähem.

Noored (18-19 a) on rahaasjades mõnevõrra muretumad ning loevad harvem ka väikeses kirjas lepingutingimusi, kuid muretsevad rohkem raha otsasaamise pärast. Samal ajal usaldavad nad finantsasutusi ega kahtle, kas neid koheldakse õiglaselt. Kassas võib osa neist valesti tagasi antud raha endale jätta. Positiivne on see, et nad on sagedamini meelsasti nõus rahaasju oma lähedastega arutama. Ettevõtjad ja planeerijad/investeerijad on noortest ausamad ja eetilised, samal ajal mõtlevad rohkem ka tulevikule ega väldi väikeses kirjas teksti.

Joonis 35. Hinnangud rahalisele heaolule ja maksekäitumisele segmentide lõikes, n=vastajad antud segmentis, %

Joonis 36. Hoiakud rahaasjades 2, n=1005, %

Elanike **usaldus pankade** suhtes on 52% - nii palju on neid, kes arvavad, et pangad kohtlevad neid õiglaselt (joonis 36). Ühtlasi eelistab kasutada tugeva eetilise taustaga finantsasutusi 76% vastanutest. Elanikud on enda sõnul rahaasjades pigem ausad – 81% väidab, et on alati aus, isegi kui see paneb ta rahaliselt raskemasse olukorda, ning 65% ei jäta kassas valesti tagastatud raha endale.

Elanike enda rahalist seisu puudutas siin plokis kaks küsimust ning kordus tulemus, et 38% muretseb raha otsasaamise pärast ja 35% ei saa endale iial kõike soovitud lubada. Suhteliselt muretu on raha-asjus 28% elanikest, kes elab tänases päevas, ning täpselt sama palju on inimesi, kes ei loe väikeses kirjas teksti, kuni midagi läheb valesti. 10% elanikest on vahel, kui raha on vähe, ostnud lotopileti.

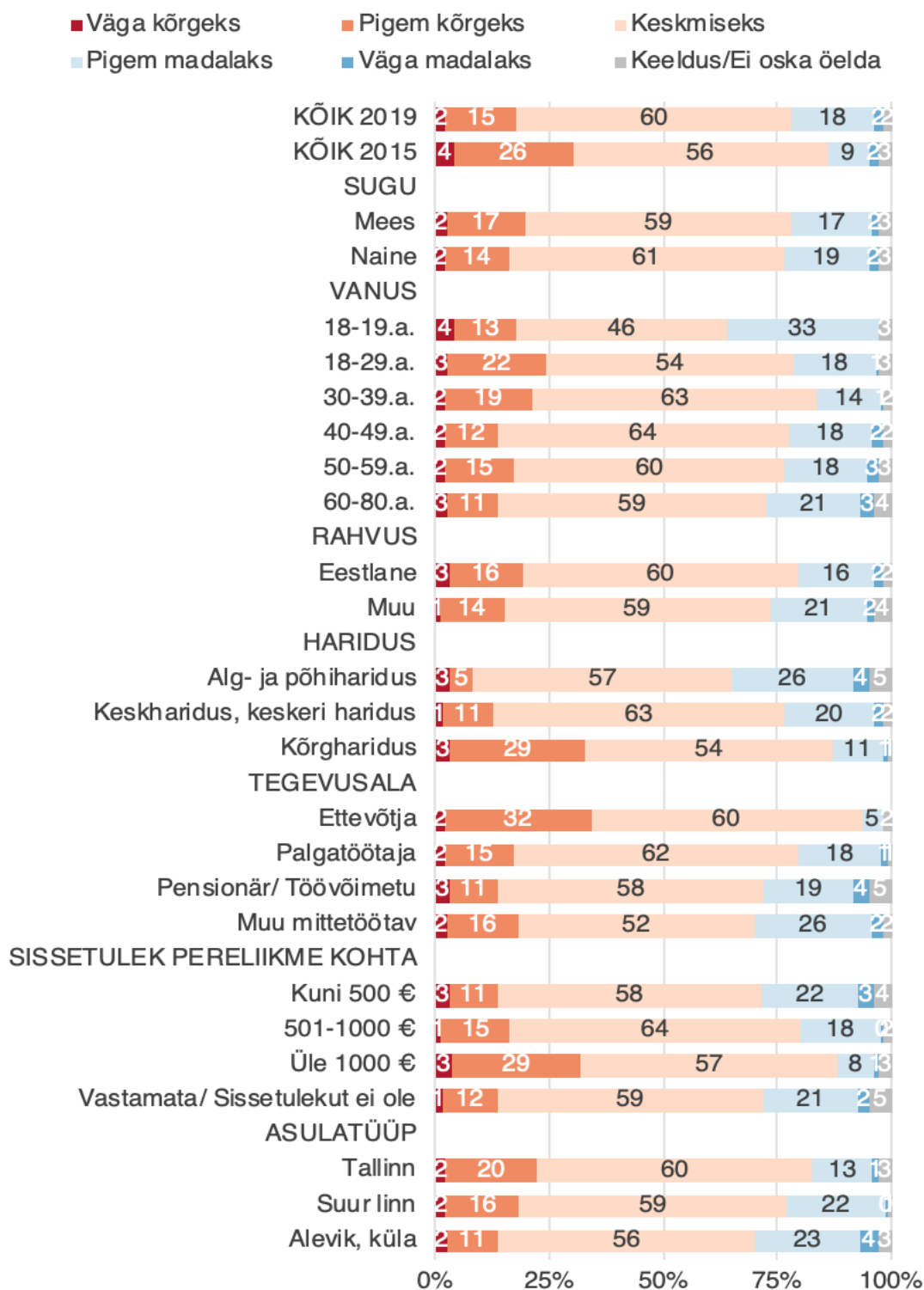
Ligi pool elanikkonnast arutab raha-asju meeleldi oma lähedastega, mis ei ole väga kõrge näitaja. 45% vastanutest on seisukohal, et investoritele on kasum tähtsam keskkonnast.

5 Elanike rahatarkus

Käesolevas plokis vaatleme, kuidas elanikud ise hindavad oma teadmisi ning kuidas faktiküsimuste põhjal on reaalne olukord nende teadmistes. Esmalt küsiti, kuidas hinnatakse oma teadmiste taset rahaasjus, võrreldes teiste täiskasvanutega Eestis.

Kõrgeks hindavad oma teadmisi vaid 17%, sh väga kõrgeks 2% elanikest. Keskmiseks hindab oma taset 60% ning madalaks 20%. Keskmisest kõrgemaks hindavad oma taset taas nooremad inimesed, kõrgharidusega, ettevõtjad, suurema sissetulekuga ja tallinlased. Kehvemas positsioonis on vanemad, madala haridusega, väikese sissetulekuga, pensionärid ja ka maal elavad inimesed.

Joonis 37. Finantsteadmiste tase võrreldes teiste täiskasvanutega Eestis, n=1005, %

5.1 Tegelik rahatarkus

Järgnevalt küsiti vastajatelt 6 finantsteemalist küsimust, mis käsitlesid jagamiskust, inflatsiooni ja intressi mõistmist ning selle arvutamist.

1. Kujutage ette, et viis venda saavad kingituseks kokku 1000 eurot. Kui vennad jagavad raha võrdselt ning nad peavad selle omavahel võrdselt ära jagama, kui palju neist igaüks saab? (õige vastus = 200).

91% elanikest (veapiire arvestades 89-93%) vastas küsimusele õigesti, 6% ei osanud või keeldus vastamast ning 3% andis mitteasjakohase vastuse. Eelmisel korral vastas õigesti 95%.

2. Nüüd kujutlege, et vennad peavad ootama ühe aasta, enne kui saavad kätte oma osa 1000 eurost, ja inflatsioon on 2%. Kas ühe aasta pärast saavad nad osta rohkem kui täna; samas mahus kui täna; vähem kui täna? (õige vastus = vähem kui täna).

Õiget vastust teadis 68% elanikest (veapiire arvestades 65-71%), valesti vastas 20% ning 12% ei osanud vastata või keeldus. Eelmisel korral oli õigete vastuste osakaal 70%, seega tulemus muutunud ei ole.

3. Laenate sõbrale 25 EUR. Sõber maksab 25 EUR järgmisel päeval tagasi. Kui suurt intressi sõber maksis? (õige vastus = 0).

84% elanikest (veapiire arvestades 82-87%) vastas õigesti, 3% valesti ja 13% ei osanud vastata või keeldus. Eelmisel korral vastas õigesti 89%.

4. Oletame, et Te paigutate 100 EURi hoiusele, mille garanteeritud intressimäär ühes aastas on 2%. Te ei tee rohkem makseid sellele arvele ega võta sealt ka midagi välja. Kui palju raha on sellel arvel esimese aasta lõpuks, pärast seda, kui intressimakse on tehtud? (õige vastus = 102).

Õiget vastust teadis 66% (veapiire arvestades 64-69%), valesti vastas 10% ning 25% ei osanud vastata või keeldus. Eelmisel korral vastas õigesti 79%.

5. Ja kui palju raha on sellel hoiusel viienda aasta lõpuks? Vahepeal midagi välja ei võeta või makse ei maksta ja intressimäär jääb samaks. Kas see on üle 110 euro, täpselt 110 eurot, alla 110 euro? (õige vastus = üle 110 euro).

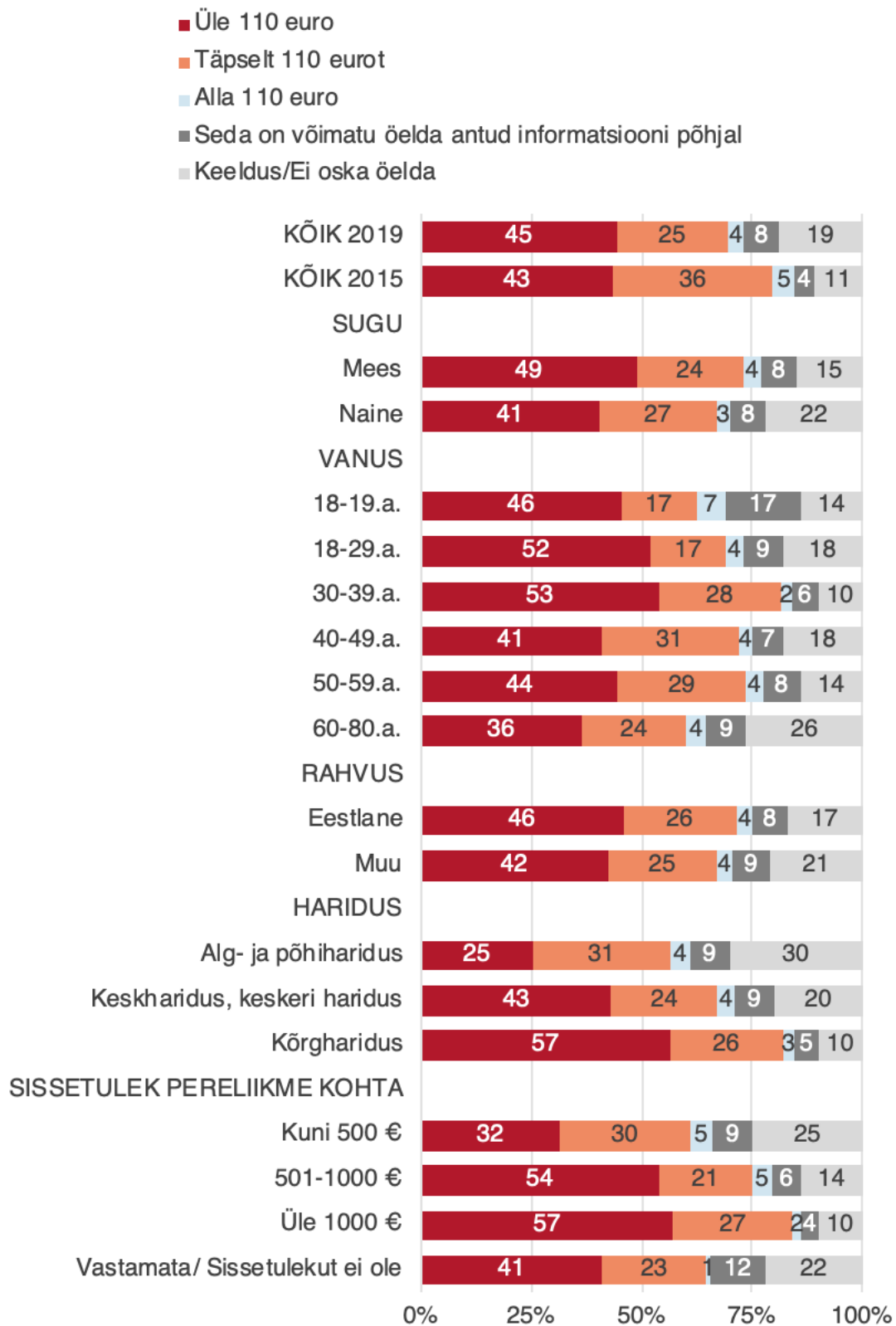
Siin teadis vastust 45% (veapiire arvestades 42-48%), 37% vastas valesti ning 19% elanikest ei osanud vastata või keeldus. Eelmisel korral vastas õigesti 43% (joonis 38).

Viimase – kõige keerulisema – küsimuse tulemustest näeme, et mehed kalduvad naistest veidi õigemini vastama, samuti on parem tulemus kahel nooremal vanuserühmal, kõrgharidusega inimestel ja keskmise ning kõrgema sissetulekurühma esindajatel. Ettevõtjatest vastas õigesti 59%.

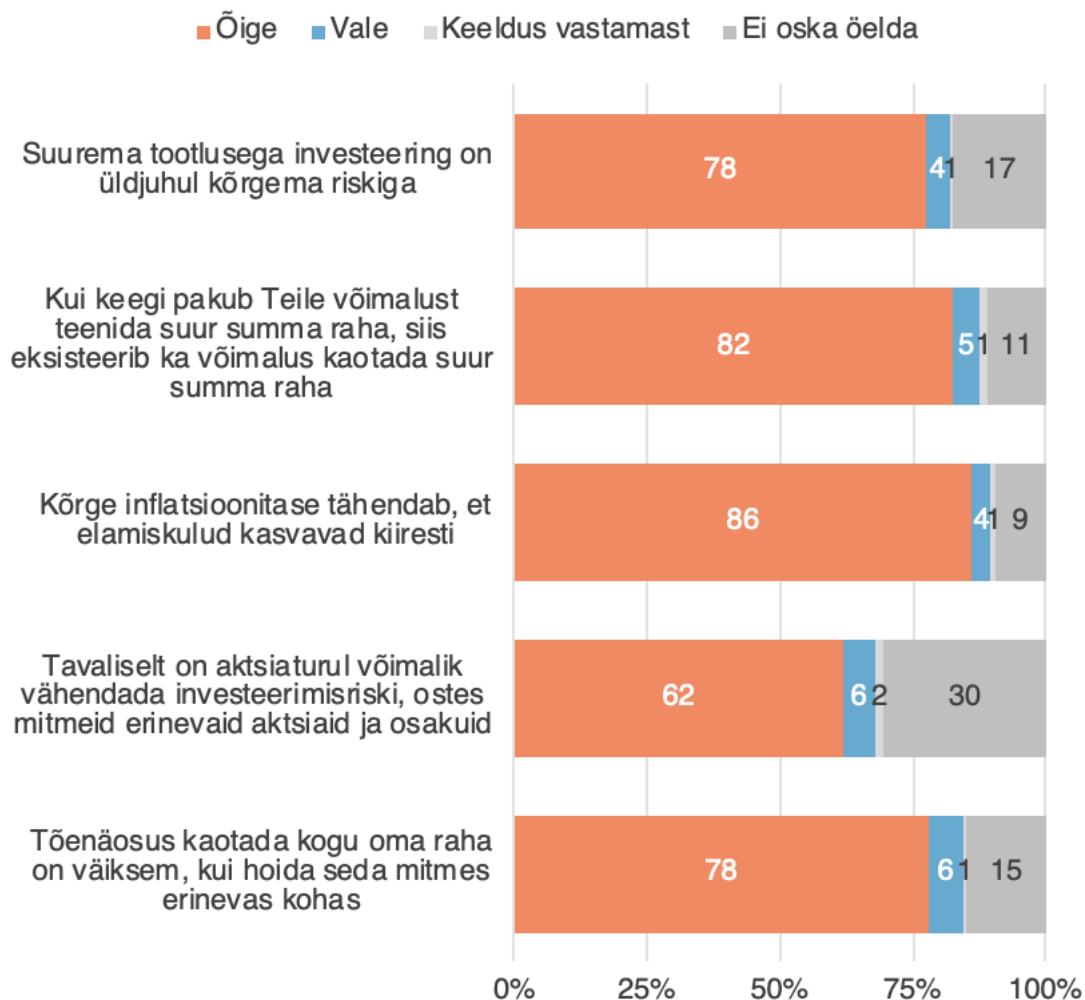
Lisaks esitati vastajatele 5 väidet investeeringute riskide ja inflatsiooni kohta. Tulemused on välja toodud joonisel 39. Nagu näeme, on elanike sisuline teadlikkus küllalt kõrge - 80% ringis, kuid osal vastajatest on keeruline aru saada terminitest „tootlus“ ja „investeeringurisk“. Sama küsimuse lihtsama sõnastuse korral on õigete vastuste osakaal suurem.

Tabelist 7 (aruande lisas 1) ilmneb, et 18–19aastaste noorte teadlikkus seoses investeeringuriskide ja inflatsiooniga on elanikkonna üldtulemusega võrreldes mõnevõrra vähesem, mis näitab, et nendele teemadele tuleks koolides veelgi enam rõhku panna. Lisaks on siin veidi madalam ka vanuserühma 18–29 a tulemus. Kõige kõrgem teadlikkus on vanuserühmadel 30–39 ja 40–49 a, keskmisest kõrgem on see oodatud tulemusena ka kõrgharidusega ning kõige kõrgema sissetulekuga elanike seas.

Joonis 38. Kui palju raha on sellel hoiusel viienda aasta lõpuks? n=1005, %

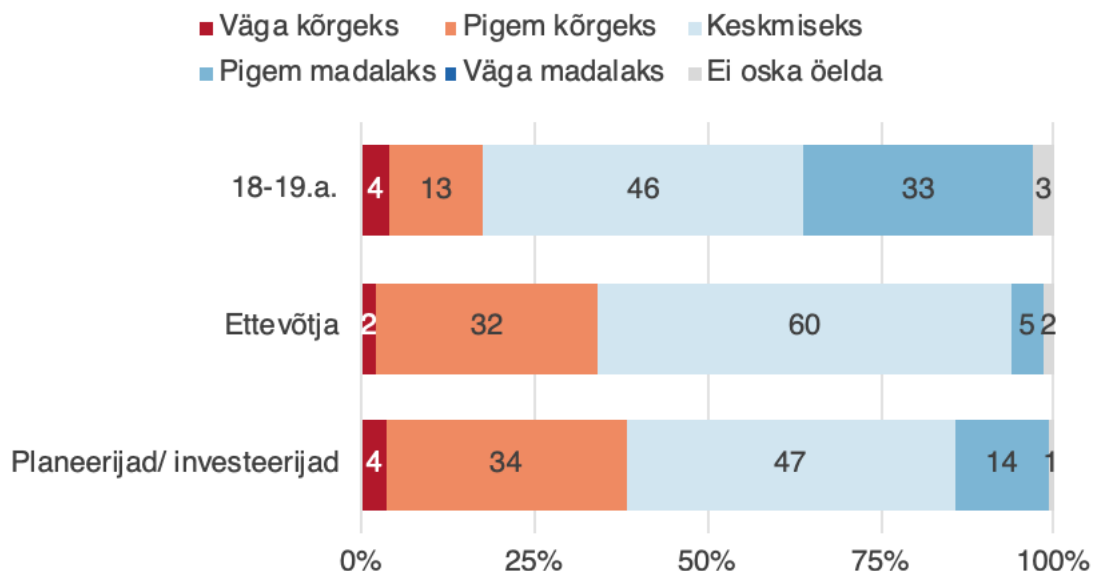

Joonis 39. Õigete vastuste osakaalud väidetele, n=1005, %

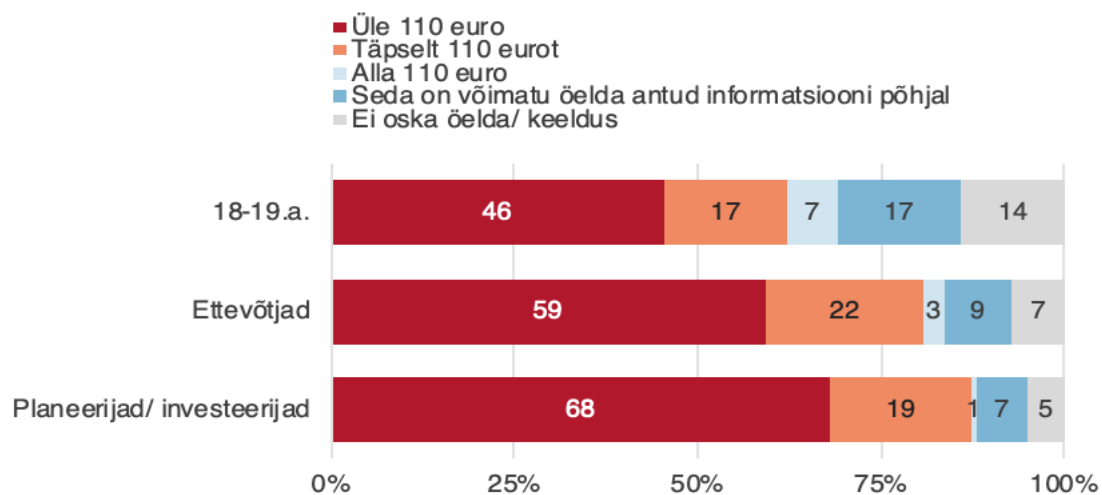
Rääkides vaatlusaluste elanikkonna-segmentide rahatarkusest, vaatleme esmalt, kuidas nad ise hindavad oma teadmiste taset võrreldes teistega. Näeme, et noored hindavad oma taset üldiselt Eesti keskmise tulemusega võrreldes keskmiseks või pigem madalaks, kuid 4% hindab selle väga kõrgeks (joonis 40). Ettevõtjad ja planeerijad/investeeringud hindavad oma taset keskmisest oluliselt sagedamini „pigem kõrgeks“ – vast. 32% ja 34% ning nende tegelik käitumine ka viitab paremate teadmiste olemasolule.

Joonis 40. Finantsteadmiste tase võrreldes teiste täiskasvanutega Eestis segmentide lõikes, n=vastajad antud segmendis, %

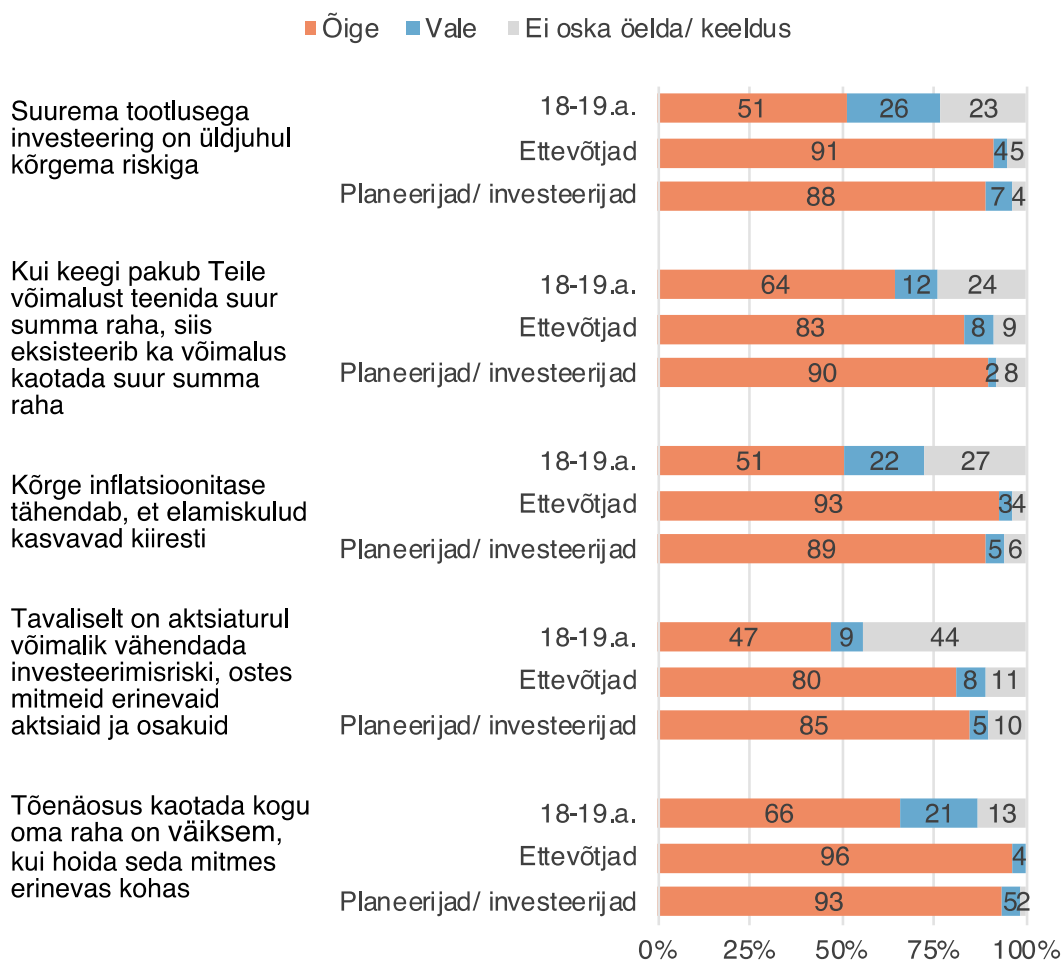

Faktiküsimuste puhul selgus, et noorte (18-19a) teadmised ja arvutusoskus on enamasti Eesti keskmisest tasemest veidi madalamad, vaatamata sellele, et neile on koolis rahaasjust rohkem räägitud. Antud tulemus läheb kokku ka noorte endi hinnanguga oma tasemele. Samas selgus, et noored andsid kõige keerukamale arvutusülesandele keskmisega võrreldes samaväärse vastuse, st. nende tulemus siin halvem ei olnud (joonis 45). Keskmiselt vastas seal õigesti 45% elanikest ja 46% noorte segmendist. Ettevõtjatel ja investeerijatel/planeerijatel on oodatud tulemusena kõik faktiteadmiste tulemused keskmisest oluliselt paremal tasemel (risttabelid uuringu lisas 2 ja joonis 41, 42).

Joonis 41. Kui palju raha on sellel hoiusel viienda aasta lõpuks? Segmendid.
n=vastajad antud segmendis, %

Joonis 42. Kas väited on õiged või valed, tulemus segmentide lõikes, n=vastajad antud segmentis, %

Vaadeldes pikemaid trende elanike rahatarkuse osas selgub positiivse tulemusena, et kõige keerulisema küsimuse puhul – intressi arvutus 5 aasta puhul – on näha tulemuse paranemist. Samuti on tulemus 9 aasta jooksul paranenud investeerimisriski olemuse mõistmisel (joonised 77-81 aruande lisas 1).

Seega võib öelda, et elanike rahatarkus küll paraneb, kuid see toimub aastate jooksul ja küllaltki aeglaselt. Siinjuures tuleb meil vahet teha rahatarkuse alastel teadmistel ja teadmiste praktikasse rakendamisel (käitumisel). Teadmiste hea tase ei näita seda, et kõik inimesed ka säästaksid, investeeriksid või finantsteenuseid omavahel võrdleksid.

Kokkuvõttes ilmnes, et võrreldes eelmise uuringuga ei ole Eesti elanike rahatarkus uuritud teemade osas suurenenud: see on jäänud üldiselt samale tasemele ning mõnes osas isegi veidi vähenenud.

6 Pension

6.1 Hinnang oma pensionipõlve planeerimisele

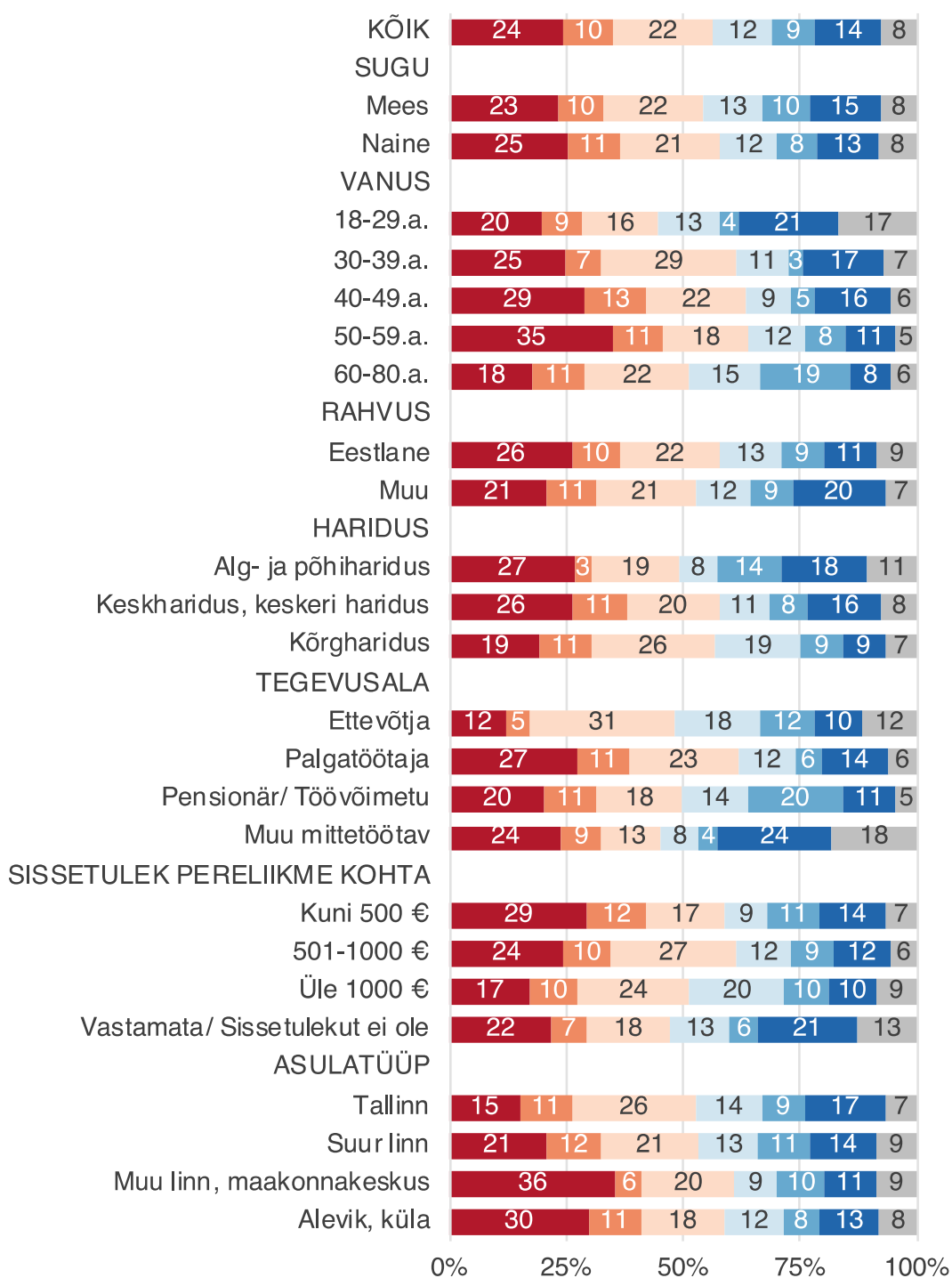
Vastajatele esitati küsimus: kui kindel Te olete, et oma pensionipõlveks on Teil rahaasjad hästi planeeritud? Vastata paluti viiepallisel skaalal, kus 5=täiesti kindel. Selgus, et täiesti kindel on selles vaid 9% vastanutest ning 12% hindas seda hindegas 4 (joonis 43). Lisaks oli 14% elanikest sellised, kel finantsplaani pensioniajaks tehtud ei ole. Neutraalsel positsioonil on 22% ning vastata ei soovinud või ei osanud 8% elanikest. **Kokkuvõttes on seega vähemalt 48% Eesti elanikest oma pensionipõlve suhtes ebakindlad** - 34% neist ei ole kindlad oma planeerimise tõhususes, 14%-l puudub finantsplaani üldse ning 22% on ebamäärasel positsioonil. Pigem hästi või hästi saaks oma hinnangu kohaselt hakkama 21% elanikest.

Eri vanuses inimeste puhul ilmnevad siin hinnangutes suured erinevused. Küsimus võib tunduda kauge ja keeruline noortele: seda kinnitab ka noorima vanuserühma suur vastamata jätnute hulk – 17%. Kahes nooremas vanuserühmas on ka keskmisest enam neid, kes pole pensioniajaks finantsplaani teinud. Arvatavasti hästi hakkama saajaid on kahes nooremas vanuserühmas keskmisest vähem. Inimesed vanuses 30–39 a ja 40–49 a pole küll jätnud vastamata, kuid nende vastustes paistab silma suurem ebakindlus – vastavalt 42% ja 46% neist pole kindlad, et saavad hästi pensionipõlves hakkama. Seevastu vanuserühm 60–80 a ja pensionärid on positiivsemal seisukohal – ebakindlaid on nende seas keskmisest vähem ja kindlaid 34%. Tõenäoliselt moonutavad siin osaliselt pilti töötavad pensionärid, kes hetkel tulevad küllalt hästi toime. Teisalt ei ole pensionäridel ka enam võimalik eriti midagi oma pensioni suurendamiseks ette võtta.

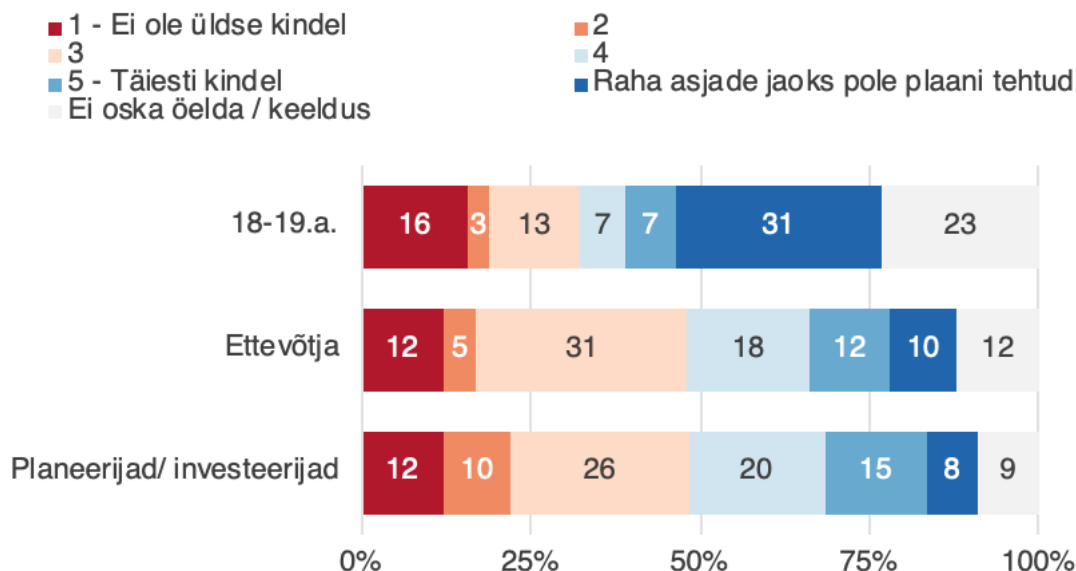
Oodatud tulemusena selgus, et keskmisest sagedamini on rahaasjad hästi planeeritud ettevõtjatel, kõrgharidusega ja kõige suurema sissetulekuga inimestel. Väiksemates linnades ja maa-asulates seevastu valitseb elanikel oma pensionipõlve suhtes keskmisest suurem ebakindlus.

Joonis 43. Kindlus, et pensionipõlveks on rahaasjad hästi planeeritud, n=1005, %

- 1 - Ei ole üldse kindel
- 2
- 3
- 4
- 5 - Täiesti kindel
- Raha asjade jaoks pole plaani tehtud
- Ei oska öelda/keeldus

Joonis 44. Kas pensionipõlve rahaasjad on hästi planeeritud? n=vastajad antud segmendis, %

Rääkides sihtrühmade **kindlustundest oma pensionipõlve suhtes**, siis noorte segmendist 31% ei ole selleks ajaks veel plaani teinud ning 23% ei oska vastata (joonis 44). 14% neist on pigem kindlad, et suudavad kõik hästi planeerida, kuid 19% selles kindlad ei ole. Selline tulemus on täiesti arusaadav sellise vanusega vastajate puhul. Selgub, et ka kõigil ettevõtjatel ja planeerijatel/investeeriijatel pole oma pensionipõlveks konkreetset plaani tehtud. Siiski on mõlema selle sihtrühma kindlustunne pensionipõlve osas keskmisest märksa suurem – kui elanikkonnast tervikuna oli kindel või pigem kindel 21%, siis ettevõtjatel on vastav näitaja 30% ning planeerijatel/investeeriijatel 35%.

6.2 Sissetulekuallikad pensionipõlves

Rääkides pensionipõlve sissetulekust, on elanikele jätkuvalt peamiseks sissetulekuallikaks **riiklik pension ehk pensioni I samm (80%)** (joonis 45). Järgnevad **kohustuslik kogumispension/tööandja pension (51%)** ja töötamine pensionieas (30%). Oma säästudele loodab 26%, lastele või muudele pereliikmetele 18% ja elukaaslase toele 17% elanikest. Üldse ei hakka pensionipõlves sissetulekut saama 1% ning vastata ei soovinud siin 4% elanikest.

Võrreldes tulemusi eelmise uuringuga selgub, et nii finantsvarade, likviidsete varade kui ka täiendava kogumispensioni osakaal inimeste oodatavates tuludes ei ole suurenenud, vaid on samal tasemel. Täiendava kogumispensioni osakaal on viimaste aastate jooksul hoopis vähenenud. Veidi vähenenud on ka laste või sugulaste peale lootmine. Säästude kohta eelmisel korral ei küsitud ja seega seda tulemust varasemaga võrrelda ei saa.

Tabelist 5 (vt. lisa 1) näeme, et noorim vanuserühm nimetab **riiklikku pensionit** oma sissetulekuallikana keskmisest harvem (60%), samuti teeb seda mitte-eestlastest vastajaskond (75%) ja ka ettevõtjate grupp (66%). **Pensioni II samm** on olemas naistel sagedamini (54%) kui meestel (48%). Eestlaste seas on II pensionisambaga liitunud rohkem kui mitte-eestlaste seas. Keskmisest sagedamini on sellega liitunud ka kõrgharidusega, suurema sissetulekuga ja pigem linnades elavad inimesed. Maa-asulates elavatest inimestest on pensioni II samm olemas 48%-l. Pensioniealisena **töötamist jätkata** plaanitakse keskmisest sagedamini vanuses 40–60 a, kõrgharidusega, suurema sissetulekuga ja Tallinna elanike seas. Vanuserühmast 60–80 a nimetas töötamist vaid 16%, kes tõenäoliselt näevad, et sageli pole selleks sobilikke töökohti või ei võimalda seda tervislik seisukord.

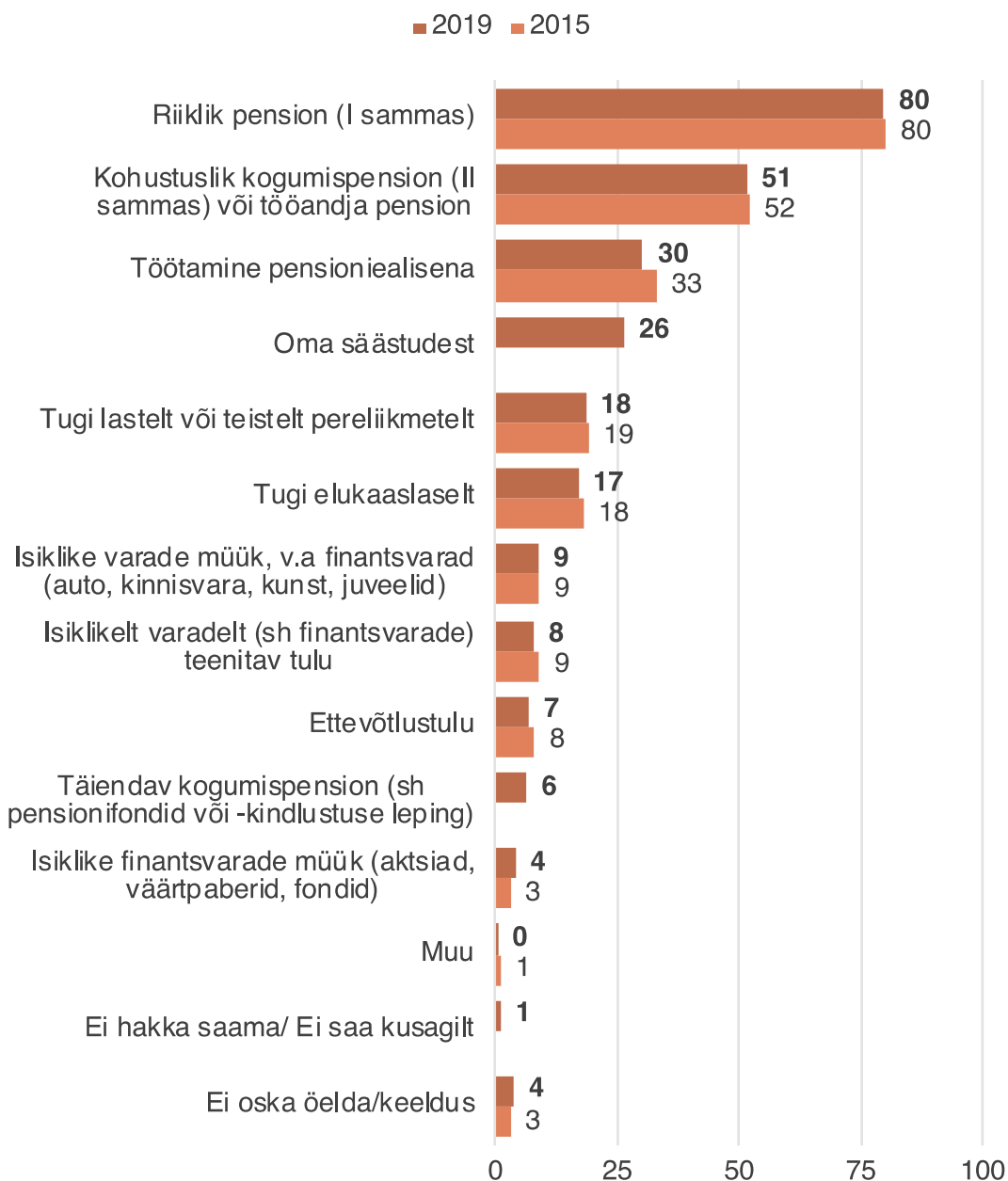
Oma säästudest plaanivad pensionipõlves elada eelkõige kahe noorema vanuserühma esindajad, lisaks keskmisest sagedamini ka kõrgharidusega (36%) ja suurema sissetulekuga perede esindajad (45%). Oma laste toele loodavad kõige sagedamini inimesed vanuses 50–59 a ning maal elavad vastajad, keskmisest harvem nimetasid seda jõukamad inimesed. Muid sissetulekuallikaid, nagu varade müük, finantsvaradelt teenitav tulu ja ettevõtlustulu toovad välja peamiselt vanuserühma 30–39 a esindajad, kõrgharidusega ja suurema sissetulekuga inimesed ning ettevõtjad. Ülejäänud vastajagrupid nimetavad neid märksa harvem.

Kokkuvõttes selgus uuringust, et elanikel on täiendavaid sissetulekuallikaid lisaks riiklikule pensionile kogutud suhteliselt vähesel määral, mistõttu pensioni I ja II samm on neile hakkamasaamiseks väga olulise tähtsusega.

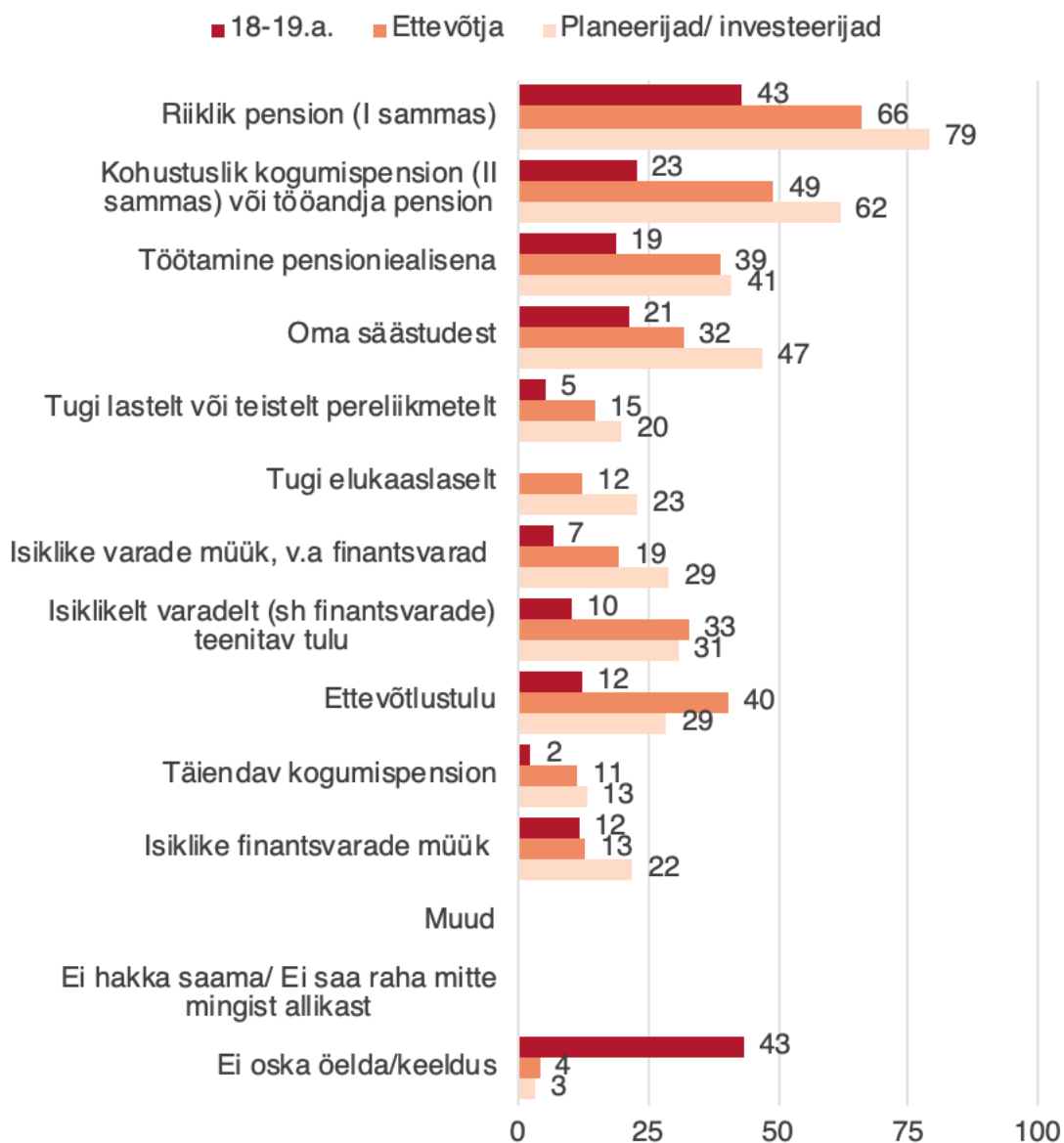
Noorte segmendi sissetuleku kogunemise puhul tuleb vastuseid võtta nende tõenäoliste plaanidena – kuidas nad loodavad, et nende sissetulekut õnnestub edaspidi planeerida (joonis 46). Ettevõtjate ja planeerijate/investeetijate tulemus seevastu näitab rohkem nende tegelikku käitumist pensionipõlve korraldamisel.

Oodatult on elanikkonna üldtulemusega võrreldes mõlema sihtrühma puhul pensioni kujunemisel märksa suurem osa nii säästudel, varade müügil, tulul varadelt ja ettevõtlustulul. Pensioni II samm on olemas 49% ettevõtjatest ja 62% planeerijatest/investeetijatest.

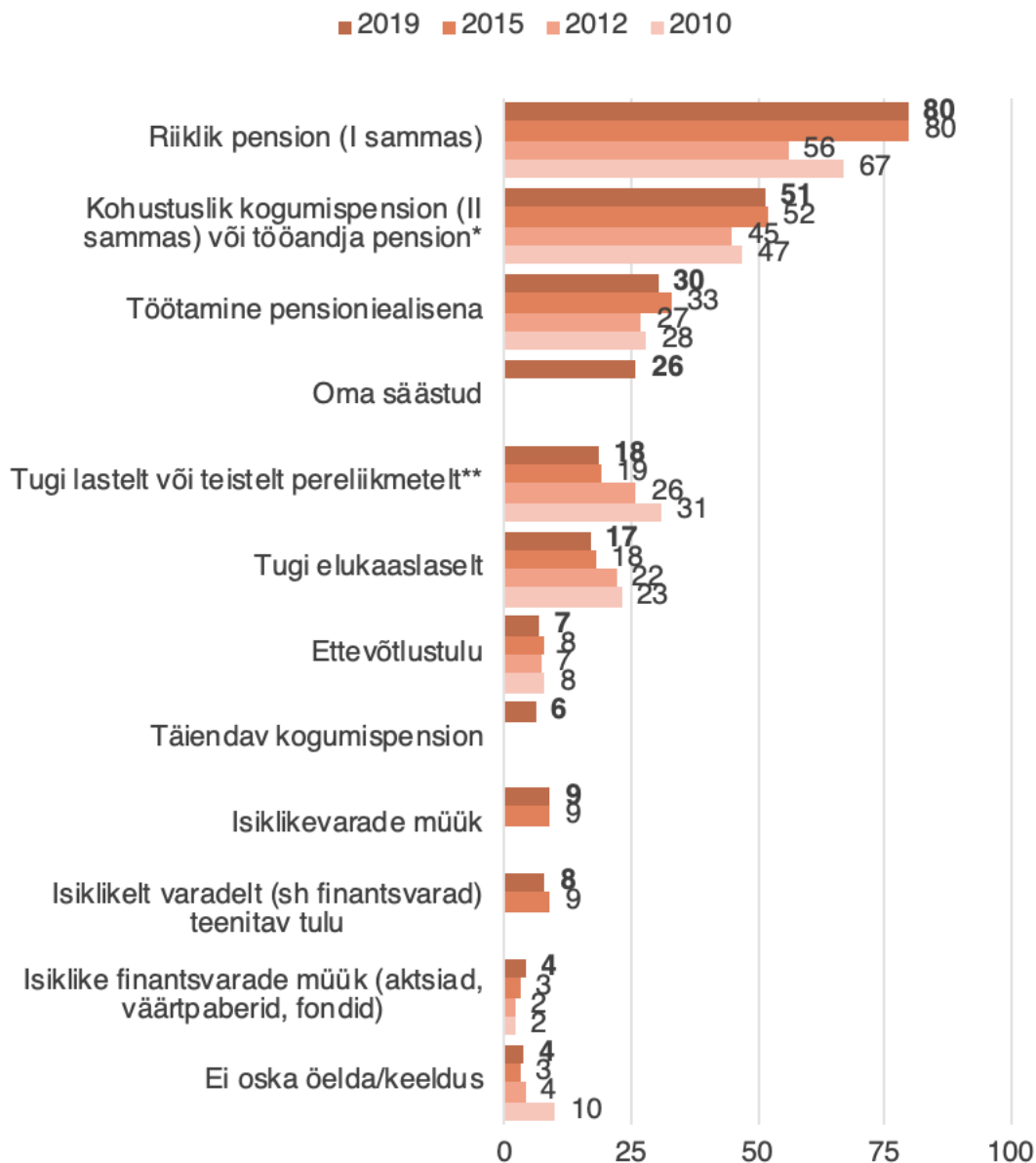
Joonis 45. Sissetulekuallikad pensionipõlves, n=1005, %

Joonis 46. Sissetulekuallikad pensionipõlves segmentide lõikes, n=vastajad antud segmentis, %

Joonis 47. Sissetulekuallikad pensionipõlves, n=kõik vastajad, %

* Varasemates uuringutes: Kohustuslik kogumispension (II samm)

** Varasemates uuringutes: Tugi lastelt

Pikemaid trende vaadeldes näeme, et 9 aasta perspektiivis väheneb pidevalt lastele ja lähedastele lootmine, kuid viimase uuringuga muutust toimunud ei ole. **Üldiselt on 48% elanikest oma pensionipõlve suhtes küllaltki ebakindel, kuid sellele vaatamata on suutnud täiendavaid sissetulekuallikaid endale planeerida suhteliselt vähesed vastajad – eelkõige ettevõtjad, kõrgharidusega ja suurema sissetulekuga inimesed** (joonis 47). Ka võib see viidata usaldamatusele finantskeskkonna suhtes või vähesele riskivalmidusele.

6.3 Pensionisüsteemi muutmine

Soov liituda pensioni II samba kogumispensioniga

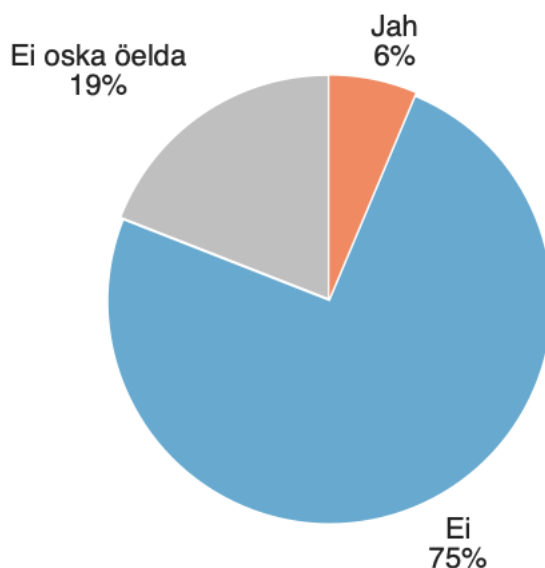
Pensioni II samba muudatuste küsimuste vastused on mõjutatud sellest, et küsitluse läbiviimise ajal (juunis 2019) oli teada, et II samba kogumine muudetakse vabatahtlikuks, kuid täpsemaid detaile veel teada ei olnud. Siinsete tulemuste tõlgendamisel tuleb seda asjaolu silmas pidada.

Inimestele, kes enda sõnul ei ole II pensionisambaga liitunud, esitati küsimus: „Kas te liituksite II samba ehk kohustusliku kogumispensioniga, kui selleks antaks võimalus?“

Hetkel sooviks II pensionisambaga liituda 6% sihtrühmast. Silma paistab, et liituda soovijaid on kõige enam noorimas vanuserühmas (18–29 a) – 18%. Samal ajal on selles kõige enam ka neid, kes ei oska hetkel küsimusele vastata – 45%. Kuna liitumine on kohustuslik/automaatne alates 1983. aastal sündinutele, on tegelikult see vanuserühm tervikuna II sambaga liitunud seas, seega saab siin vastust tõlgendada nii: osa neist ei ole teadlik, et on juba liitunud, ja arvab, et neil on võimalus valida.

Selgub, et küsimusele vastamata jätnuid on palju lisaks ka vanuserühmas 30–39 a – 39%. Suured vastamata jätnute protsendid on mõistetavad praeguse segase situatsiooni ajal, mil on kõne all pensionisüsteemi vabatahtlikuks muutmine, kuid täpsem info elanikel puudub. Vanimas vanuserühmas – 60–80 a – sooviks võimalusel veel süsteemiga liituda 1% mitteliitunuist, kuid 89% ei ole sellest huvitatud ja 10% ei oska vastata. Vaadeldes siinkohal veel eraldi 18–19aastasi mitteliitunud vastajaid näeme, et neist sooviks liituda 10%. Mitteliitunud ettevõtjatest sooviks võimalusel liituda 6%.

Joonis 48. Soov liituda II pensionisambaga. n=447, kes ei ole liitunud

Liituda soovijaid on keskmisest vähem Kesk- ja Lõuna-Eestis (vast. 0% ja 2%). Keskmisest märksa sagedamini avaldasid liitumissoovi alaealiste lastega leibkondade esindajad, kellest soovib liituda tervelt 21%, ei soovi 46% ja ei oska vastata 33%. Inimese sotsiaalsest staatusest lähtuvalt antud küsimuse vastused ei eristu.

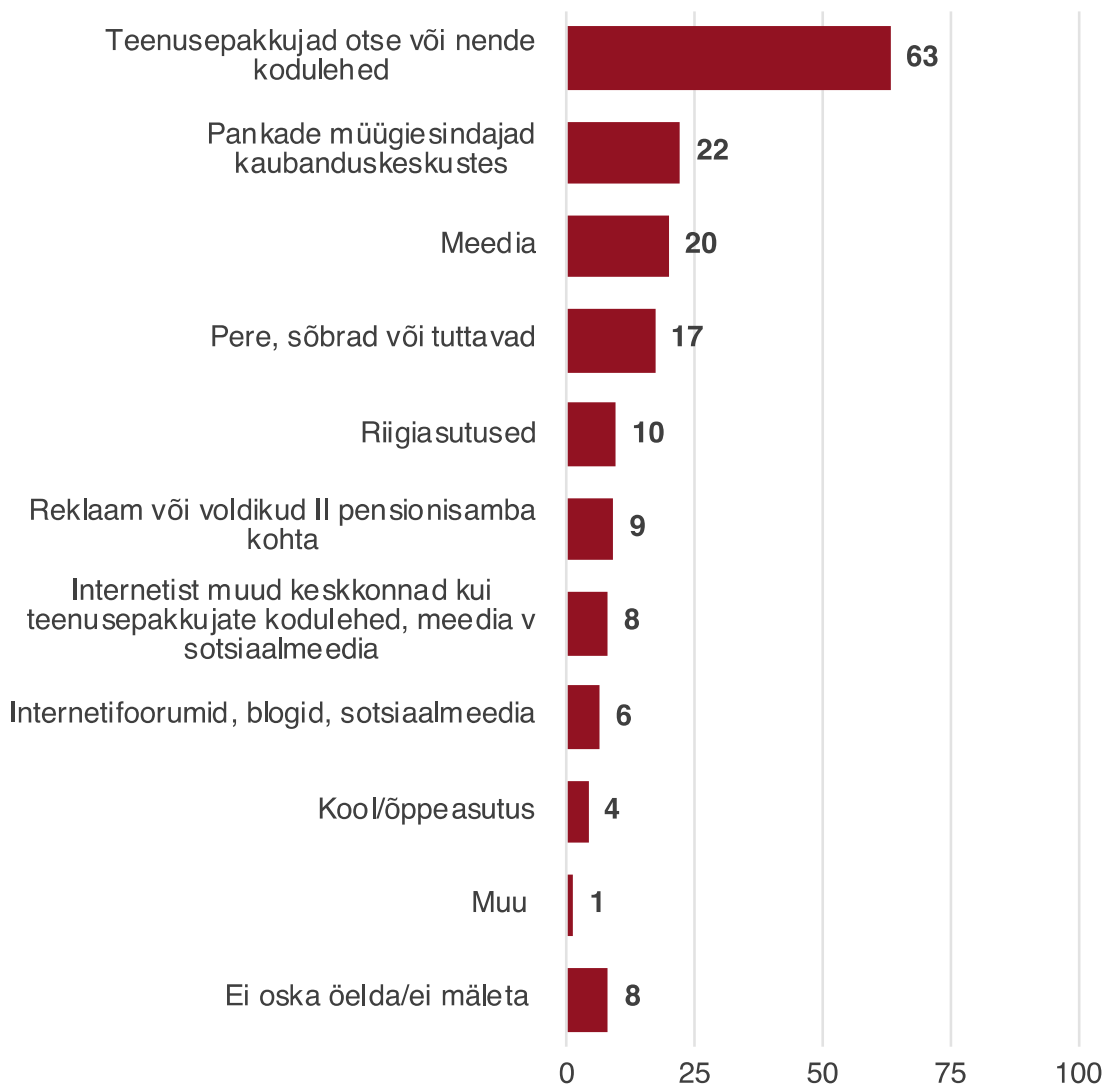
Infoallikad II sambaga liitumisel

Edasised küsimused esitati nii II sambaga liitunutele kui ka neile, kes sooviksid liituda (viimased vastasid infoallikate puhul, kust nad sooviksid infot saada).

Peamiseks infoallikaks II sambaga liitumisel on **teenusepakkujad otse või nende kodulehed – 63% juhtudest** (joonis 49). Lisaks on olulisemad infoallikad ka pankade müügiesindajad kaubanduskeskustes (22%), meedia (20%) ja oma pere ning tuttavad (17%).

Näeme, et internetifoorumeid, blogisid ja sotsiaalmeediat on kasutanud infoallikana 6% sihtrühmast, 4% aga nimetas olulise infoallikana oma kooli või õppeasutust. Silma paistab, et noorimas vanuserühmas on teistest vähem infot II pensionisamba kohta saadud meediast (14%). Taoline tulemus on loogiline, kuna noored jälgivad tavameediat vanematest inimestest harvem. Kaks vanemat vanuserühma seevastu ei ole infot praktiliselt saanud koolist ning kõige vanem rühm ei ole seda saanud ka pankade müügiesindajatelt kaubanduskeskustes. Samuti selgub tulemustest, et Lõuna-Eestis on kaubanduskeskuste müügiesindajatelt keskmisest enam infot saadud, kuid keskmisest vähem on seda infokanalit kasutanud mitte-eestlastest vastajad.

Joonis 49. Infoallikad II sambaga liitumisel, n=584, II sambaga liitunud ja liituda soovijad, %

6.3.1 Kogumise jätkamine II samba vabatahtlikuks muutmisel

Seoses II pensionisamba vabatahtlikuks muutmise teemaga oli oluline uurida elanike hoiakuid ja plaane selles osas. Küsimus: „Kui pensioni teine sammas muudetakse vabatahtlikuks, kas teie jätkaksite pensioniks raha kogumist?“

Kui II pensionisammas muudetakse vabatahtlikuks, **jätkaks sinna raha kogumist 49% elanikkonnast** (joonis 50). Siinjuures tuleb silmas pidada, et uuring viidi läbi juunis 2019, mil detailseid tingimusi teisest sambast lahkumiseks polnud veel teada. Teise sambasse kogumise asemel plaanis iseseisvalt kogumist jätkata 10%, mis teeb veapiire arvestades 43 532–71 672 inimest, ning 19% vastanutest lõpetaks sel juhul pensioni kogumise (89 136–125 582 inimest.) 5% vastanutest oli juba hetkel pensionil ning 17% ei osanud vastata.

Seega võib öelda, et küsitlusperioodil olid pooled inimesed seisukohal, et jätkaksid oma sissemaksetega, ja pooled sinna enam sissemaksid ei teeks, sh osa viimastest prooviks omal käel koguda/investeerida ja osa ilmselt loodaks tulevikus I samba peale. Siinjuures tuleb meele pidada, et uuring käsitleb inimeste hoiakuid ja plaane, mis võivad veel muutuda, ning reaalne käitumine võib olla mõnevõrra teistsugune.

Raha **kogumist II sambasse** jätkaksid keskmisest märksa sagedamini noorema vanuserühma esindajad (18–29 a - 56%) ning eraldi vaadeldes rühm 18–19 a - 65% (joonis 50). Näeme ka, et väiksema sissetulekuga vastajad sooviksid II samba kogumist jätkata keskmisest harvem (45%) ning suurema sissetulekuga vastajad keskmisest sagedamini. Kui kõrvutada väiksema sissetuleku ning madalama haridustasemega inimeste arvamust pigem mitte jätkata kogumisega II sambasse ning nende madalamat teadlikkust finantstoodetest või vähest kasutamiskiivsust, on ohukoht, et nende pensioni moodustab tulevikus vaid I sammas, mis võib tähendada olulist muutust elukvaliteedis.

Iseseisvalt jätkaksid pensioni kogumist keskmisest sagedamini vanuserühma 18–29 a kuuluvad inimesed (14%), kõrgharidusega (17%) ja suurimasse sissetulekurühma kuulujad (15%).

Kogumise lõpetajate seas on naistest veidi enam mehi (17% vs. 21%). Keskmisest sagedamini näeme siin ka vanuserühma 40–49 a esindajaid (23%), pensionäre ja muid mittetöötavaid inimesi.

Vaatleme siinkohal täpsemalt eri vastajagruppide profile ning võrdleme neid elanikkonna üldprofiiliga (vt. tabelid 8 ja 9 Lisas 1). Tabelites on üldtulemusest statistiliselt olulised erisused välja toodud sinise ja punase värviga.

Elanikud, kes jätkaksid pensioni kogumist iseseisvalt:

Elanikkonna üldprofiiliga võrreldes on selles sihtrühmas keskmisest enam 18–29 a kuuluvaid inimesi (33%). Üle poole neist on kõrgharidusega (53%), rohkem on ka

suurima sissetulekuga inimesi - 2200 eurot ja enam netosissetulekuna teenivatest (26%) ning pereliikme kohta 1000 eurot teenivatest peredest (33%). Elanikkonna üldprofiiliga võrreldes on selles sihtrühmas rohkem perede esindajaid, kes planeerivad oma rahaasju 0,5–1 aasta peale (22%), tegelevad investeerimisega (20%) ja pikaajalisi planeerijaid/investeerijad (25%).

Sihtrühmas, kes sooviks iseseisvalt oma pensionivara koguda/investeerida, ei ole üldse 18–19aastaseid noori, väga vähe on vanuserühma 60–80 a esindajaid (3%). Küllalt vähe ka alg- ja põhiharidusega (6%) ning keskmisest (58%) märksa vähem keskharidusega (41%) inimesi, väga vähe pensionäre (1%), väikese sissetulekuga inimesi (400–600 eurot leibkonna kohta) (6%) ja neid, kes ei kasuta internetti (0%) või kasutavad seda väga vähe (4%).

Elanikud, kes soovivad jätkata II samba kogumispensioniga:

Antud sihtrühma iseloomustab see, et siin on elanike üldprofiiliga võrreldes enam vanuserühmade 18–29 ja 30–39 a esindajaid, eestlasi, alla 18a. lastega leibkondi, palgatöötajaid, suurema sissetulekurühma (üle 2200 euro) esindajaid.

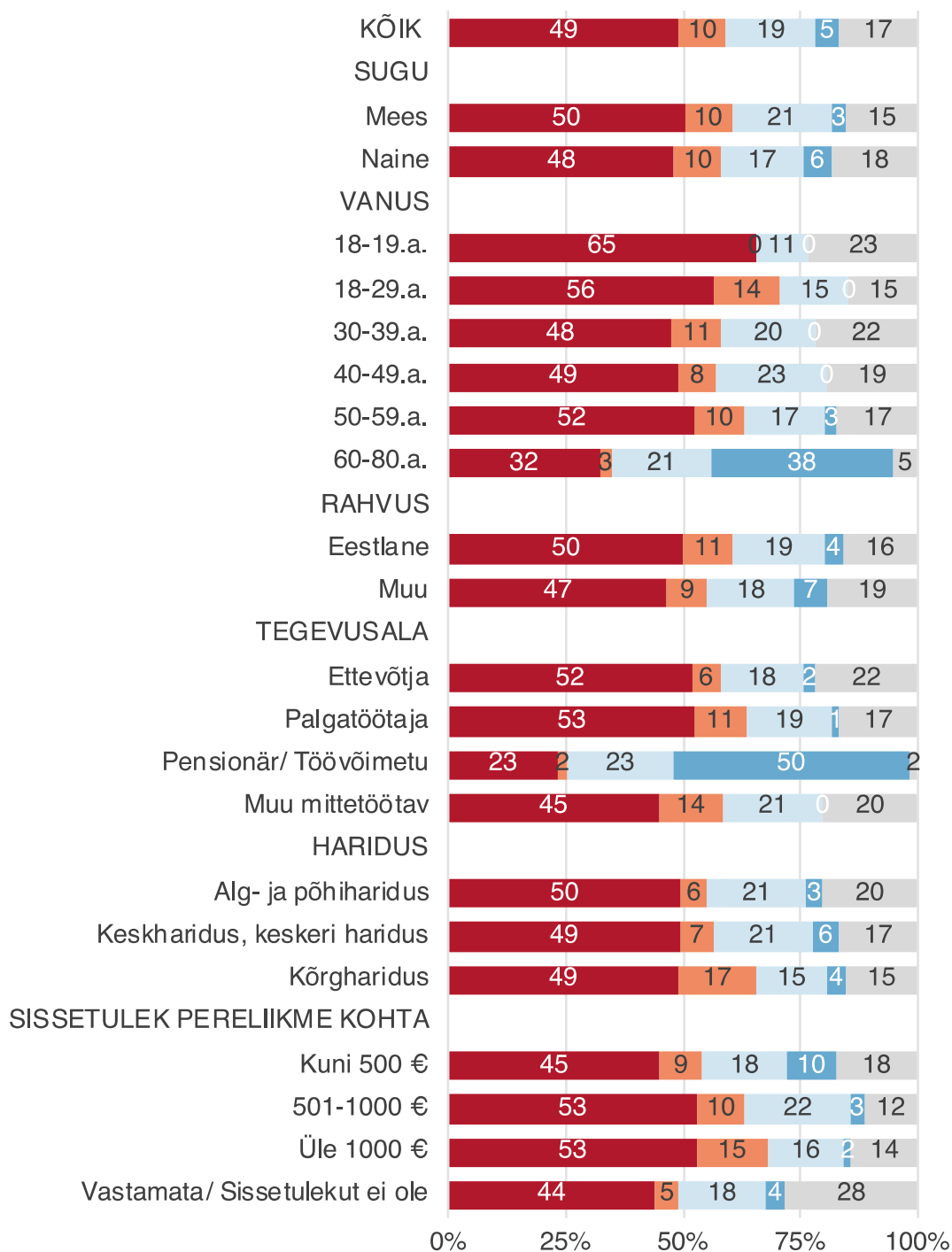
Keskmisest harvem kuuluvad siia vanuserühma 60–80 a esindajad, mitte-eestlased, Ida-Virumaa elanikud, üksi elavad inimesed, pensionärid ja kõige väiksema sissetulekuga inimesed.

Elanikud, kes lõpetaksid pensioni kogumise:

Mittejätkajate seas näeme elanike üldprofiiliga võrreldes sagedamini 30–39aastaseid, lisaks väiksemate linnade elanikke, palgatöötajaid, sissetulekurühma 1600–1800 eurot pere kohta esindajaid ja samuti neid, kes vaatasid oma II pensionisamba seisu kas viimase 7 päeva või 2 kuu jooksul või pole seda kunagi vaadanud.

Joonis 50. Käitumine II samba vabatahtlikuks muutmisel, n=584, II sambaga liitunud ja liituda soovijad, %

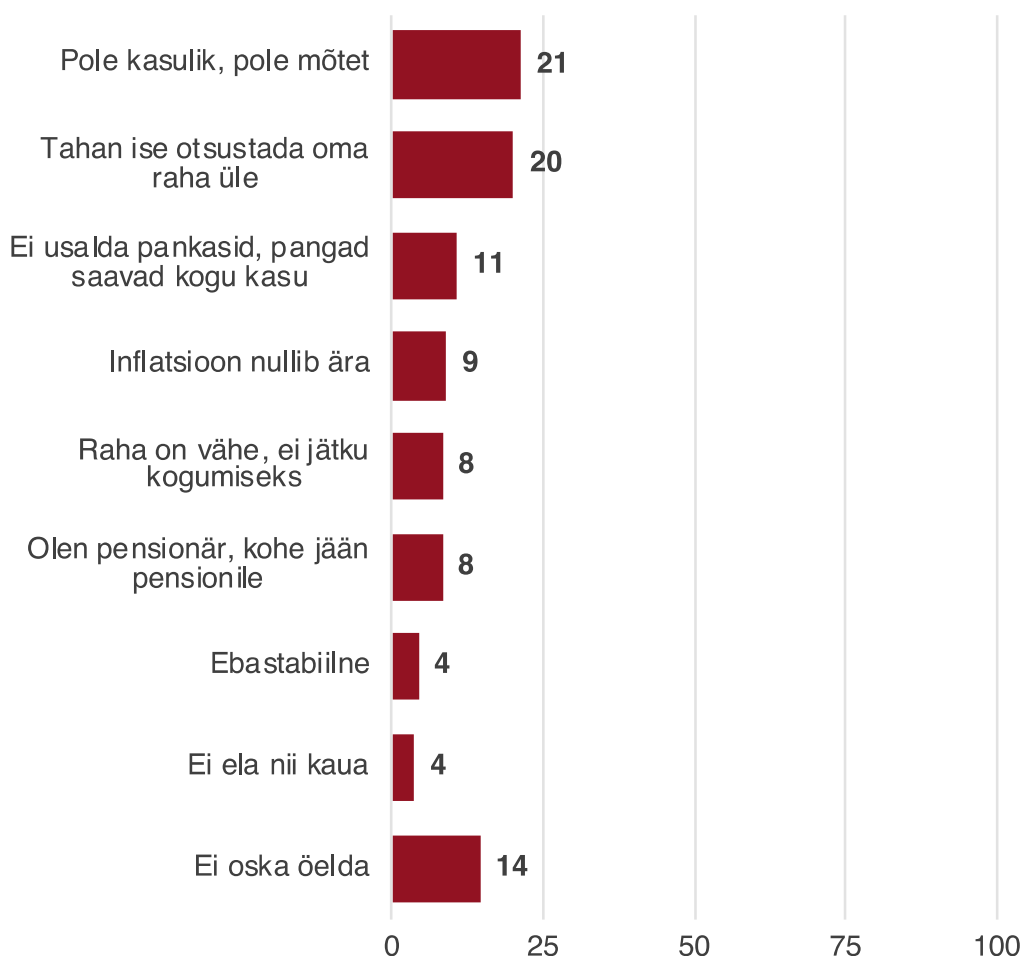
■ Jah, jätkaks raha kogumist II sambasse ■ Jah, aga koguks pensioniks iseseisvalt
 ■ Ei ■ Olen juba pensionil
 ■ Ei oska öelda

Põhjused, miks ei jätkataks pensioni kogumist

Vastajatel, kes ei soovi üldse jätkata endale pensioni kogumist, paluti vabas vormis seda otsust põhjendada. Kahe sagedasema põhjusena mainiti asjaolu, et kogumine pole kasulik (21%) ja et soovitakse ise otsustada oma raha kasutamise üle (20%).

Joonis 51. Põhjused, miks ei soovita pensioni kogumist jätkata, n=113, kes ei soovi kogumist jätkata, %

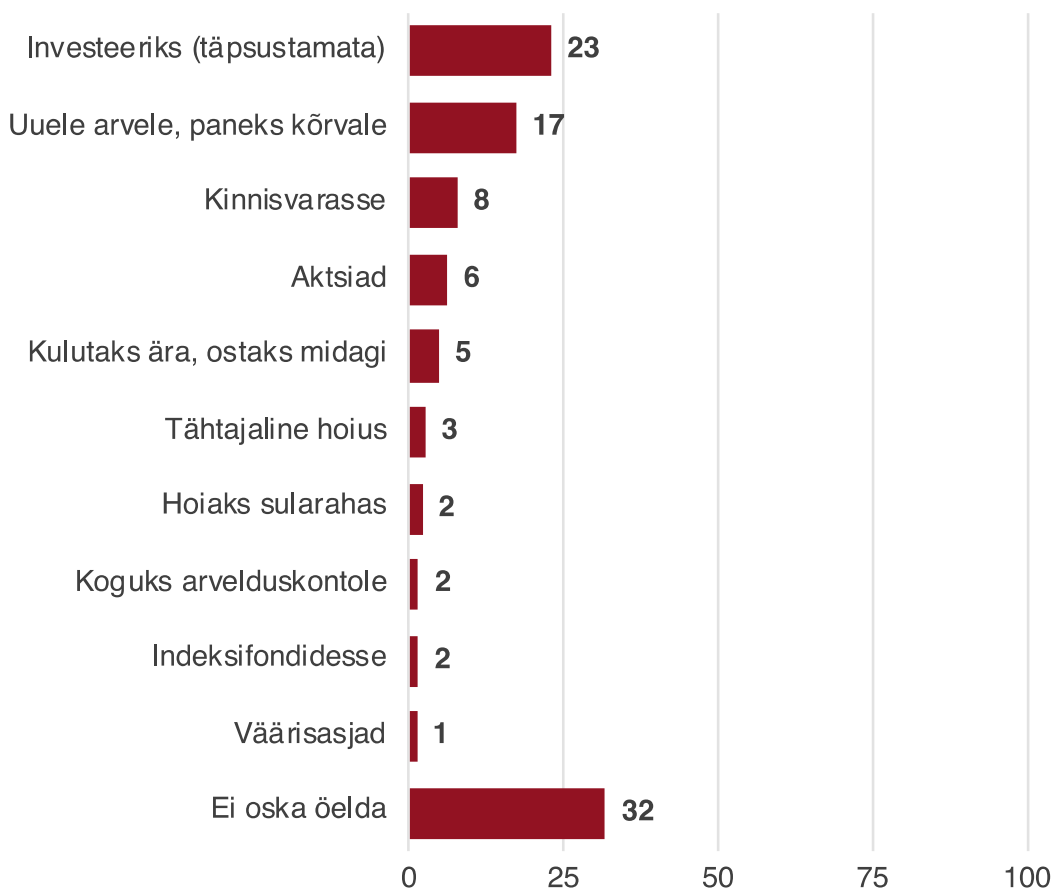

Ehkki uuringus eespool selgus, et pankasid pigem usaldatakse, mainiti siin seda, et pangad saavad kogujatest rohkem kasu, nimelt 11% vastanute poolt. Lisaks toodi esile kõrget inflatsiooni (9%), sissetuleku vähesust kogumiseks (8%) ning pensionil olemist/kohest jäämist (8%). Elu ja majanduse ebastabiilsust tõi esile 4% ning 4% väitis end kartvat, et ei ela pensionieani. Vastata ei osanud või ei soovinud 14% sihtrühmast. Vastanute sotsiaal-demograafilist profiili siin vastajate vähesuse tõttu vaadelda ei saa.

6.3.2 Iseseisva pensionikogumise viisid

Vastajatelt, kes plaanivad iseseisvalt oma pensioni edasi koguda, küsisime selle viiside kohta.

Joonis 52. Iseseisva pensionikogumise viisid, n=61, kes plaanivad ise koguda, %

Kõige sagedasemaks vastuseks kujunes lihtsalt vastus investeerimise kohta, mida ei täpsustatud – 23%. Raha hoiustaks teisel arvel 17%, kinnisvarasse investeeriks 8%, aktsiatesse 6%, kulutaks lihtsalt ära 5% antud sihtrühmast. Vähesed vastajad mainisid veel järgmisi võimalusi: tähtajaline hoius, sularaha, kogumine arvelduskontole, indeksifondid ja väärtasjad. Küllalt suur osa – 32% – ei oska hetkel öelda, kuidas nad iseseisvalt oma pensionikogumist jätkaksid. Vastanute sotsiaaldemograafilist profiili siin vastajate vähesuse tõttu vaadelda ei saa (61 vastajat).

6.3.3 Plaanid II samba vabatahtlikuks muutmise puhul

Järgnevalt vaatleme teemat, mis plaanid oleksid elanikel oma seni kogutud II pensionisamba rahaga, kui seda saaks kasutada kohe praegu. Küsisime: „Kui seni kogutud II samba raha saaks kohe praegu vabalt kasutada, siis mida te teeksite?“ Vastaja võis soovi korral valida mitu vastust.

Tulemustest näeme, et siingi kordus vastus: **pea pool (47%) II sambaga liitunudest ning liitumise huvilistest jätkaks kogumist senisel viisil** (joonis 53). Kui raha saaks ka välja võtta, siis sooviks seda teha ja ise investeerida 26% liitunudest (arvuliselt 126 964–167 709 inimest). Raha võtaks välja ning paneks „mustadeks päevadeks“ kõrvale (ei investeeriks) 11% (48 980–78 387 inimest). Inimesi, kes sooviksid raha ära kulutada, on kokku 17% e. 67 001–117 990.

Punktis 6.3.1 toodud ja siinse küsimuse veidi erinev tulemus (eelkõige iseseisvalt investeerida soovijate osas) on ühelt poolt tingitud sellest, et siin võis vastaja valida mitu vastust. Teisalt näitab see ka seda, et elanike plaanid seoses teise pensionisambaga ei ole veel põhjalikult läbi kaalutud, mistõttu antakse kahe küsimuse puhul osaliselt erinevaid vastuseid.

Tähelepanu väärib siinjuures vastajagrupp, kes võtaks küll raha välja, kuid ei sooviks seda ka investeerida, vaid hoiustaks ise. Selliste vastajate seas on pigem vanemad inimesed ja sagedamini pensionärid (16%). Kõige harvem käituks nii vanuserühm 30–39 a (4%).

Regioonipõhistest tulemustest võib välja tuua, et Tallinna elanike seas näeme keskmisest suuremat soovi jätkata kogumist teises pensionisambas (56%), kuid Ida-Virumaal on see märksa väiksem (32%).

Vastajate poolt antud vastused sõltuvad siin ka nende haridustasemest. Nii selgub, et keskmisest oluliselt vähem julgeksid iseseisvalt investeerida alg- ja põhiharidusega inimesed (15%), kuid kõrgharidusega inimeste seas on vastav osakaal 33%. Kõrgharidusega inimesed vastasid ka keskmisest märksa harvem, et säilitaksid raha „mustadeks päevadeks“ või kulutaksid selle ostude tegemiseks.

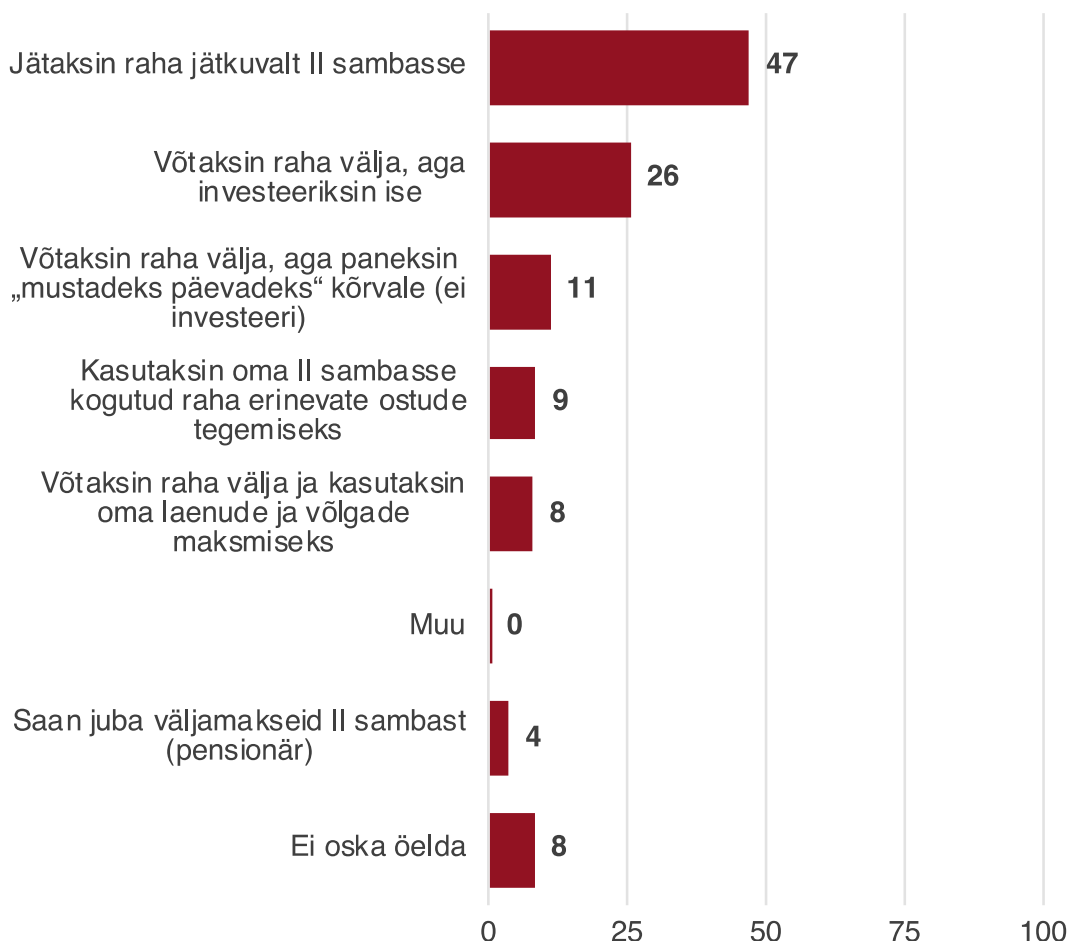
Ettevõtjatest soovib ise oma pensioni teise samba varasid investeerida 45%, teise sambaga jätkaksid neist 53%. Ettevõtjatest paneks raha „mustadeks päevadeks“ kõrvale 4%, ostudeks kasutaks 2% ja maksaks oma võlgu samuti 2%.

Pensionäridest jätkaks oma kogutud raha teise pensionisambasse 20% ja 10% sooviks ise investeerimist jätkata, 16% neist paneks raha „mustadeks päevadeks“ kõrvale. Siinjuures on vaadeldud laiema sihtrühma „pensionär“ tulemust, arvestamata, kas ta on II samba pensionär või pole veel hakanud II sambast raha välja võtma.

Kõige jõukamate inimestest (pere sissetulek kokku üle 2200 euro) sooviks jätta raha teise sambasse 59%, kuid 36% sooviks seda meeleldi ise investeerida.

Vastajagrupp, kes on rohkem huvitatud oma rahaasjadest (on vaadanud oma teise pensionisamba seisu viimase paari kuu jooksul), on ka julgem iseseisvalt investeerima (36%). Samuti selgus, et elanikele on siinkohal kasu olnud koolis/ülikoolis õpitust – neist, kellele koolis räägiti finantsasjadest põhjalikult, julgeks ise oma raha investeerimisega edasi tegeleda 38%. Samas nägime eespool, et noored, keda see väide kõige rohkem puudutab, olid vähem teadlikud riski ja tulu omavahelistest seostest.

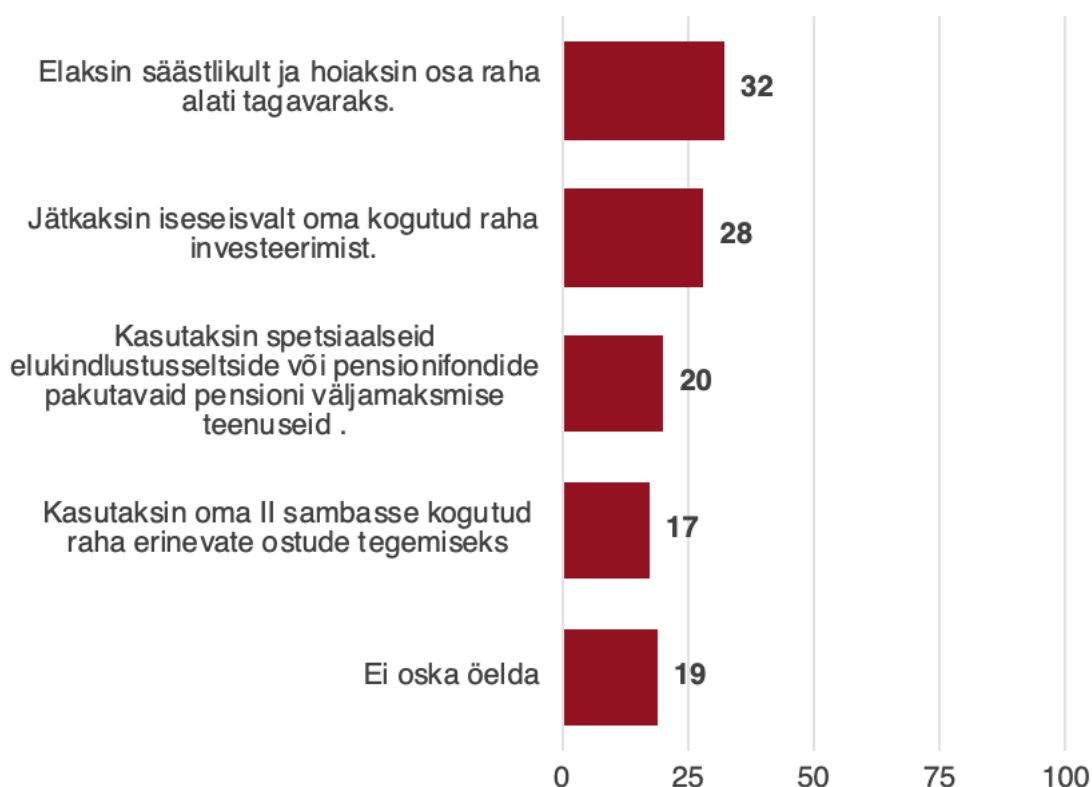
Joonis 53. Plaanid II samba vabakslaskmisel, n=584, II sambaga liitunud ja liituda soovijad, %

Eraldi küsiti: „Kui pensionile jäädes saaks oma II sambasse kogutud raha täiesti vabalt kasutada, siis kuidas käituksite/oleksite soovinud käituda?“

Kirjeldatud juhul kasutaks ligi kolmandik elanikest oma raha säästlikult ning hoiaks osa tagavaraks (32%) ning pea sama palju on elanikke, kes sooviks sel juhul oma raha iseseisvalt investeerida ning proovida kogutud summat suurendada (28%). Kindlustusseltside või pensionifondide spetsiaalseid teenuseid väljamakseteks sooviks kasutada 20%, raha kulutaks ostudele 17% ning 19% ei oska küsimusele vastata.

Joonis 54. Plaanid II samba rahadega pensionile jäädes, n=584, II sambaga liitunud ja liituda soovijad, %

Vastajate taustlõigetist selgusid järgmised erinevused üldtulemusest:

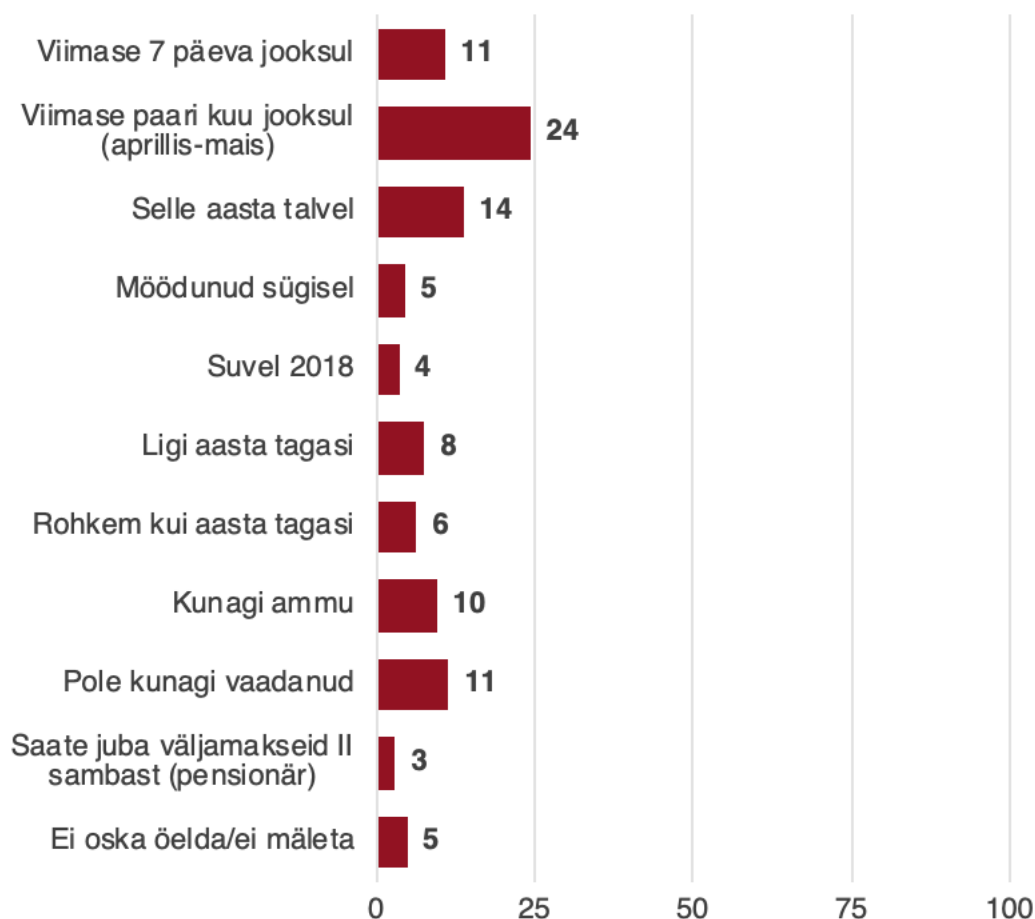
- Investeerimist jätkaks iseseisvalt kõige sagedamini vanuserühm 20–39 a (37%) ning keskmisest märksa harvem elaksid nad säästlikult (22%)
- Kõrgharidusega inimestest jätkaks iseseisvalt investeerimist 38%
- Ettevõtjate grupist 53% jätkaks investeerimisega ja 18% elaks säästlikult
- Peredest, kus kogusissetulek ületab 2200 eurot kuus, jätkaks iseseisva investeerimisega 44%.

6.3.4 Huvi oma pensionivarade vastu

Rääkides teise pensionisamba reformist ja elanike ootustest ning plaanidest, on oluline, kuivõrd inimesed üldse tunnevad huvi oma pensionivara vastu. Küsisime: „Millal te viimati vaatasite, kui palju teil on teise sambasse raha kogunenud?“

Selgus, et kõige sagedasemaks vastuseks osutus: viimase paari kuu jooksul (24%). Viimase nädala jooksul vaatas seisu 11%. Poole aasta jooksul ehk viimasel talvel vaatas 14%, ülejäänud 32% on oma seisu vaadanud küllaltki ammu ning 11% pole seda kunagi vaadanud (joonis 55).

Joonis 55. Millal vaadati viimati teise pensionisamba seisu, n=558, kes on liitunud II sambaga, %

Huvi oma pensioniraha vastu ei sõltu eriti vastaja vanusest, küll aga näeme, et kõige leigem huvi on alg- ja põhiharidusega inimestel, kellest kunagi pole oma raha seisu vaadanud 22%. Võrdluseks - kõrgharidusega inimestest pole kunagi oma seisu vaadanud vaid 7%. Lisaks selgus, et kõige enam kõige suuremaid huvilisi on kõige suurema sissetulekuga inimeste seas – üle 1000 euro pereliikme kohta teenivatest

inimestest on oma seisu viimase 7 päeva jooksul vaadanud 18%, mis on keskmisest tulemusest 7 protsendipunkti võrra enam.

Seega võib öelda, et oma pensionikonto seisu jälgimine ei ole elanikkonna seas kuigi sagedane, vaatamata sellele, et seoses kevadiste valimistega oli teise pensionisamba teema meedias sageli esiplaanil. Siiski on aktiivsemaid huvilisi ca 35% sihtrühmast.

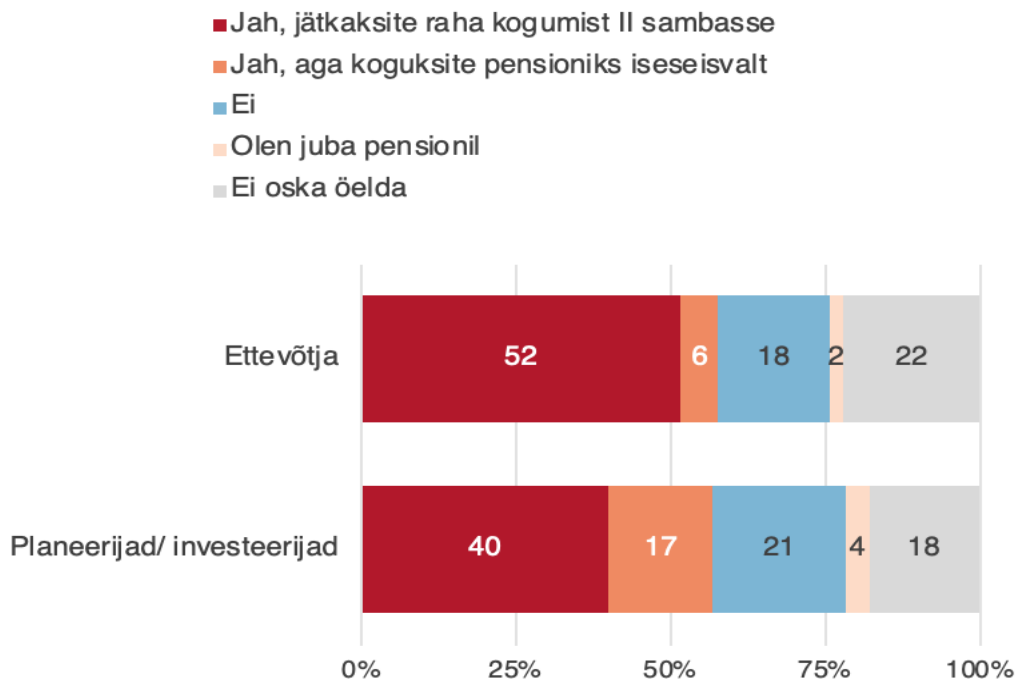
6.3.5 Pensioniteemade tulemused segmentide lõikes

Vaatlusaluste segmentide puhul ei saa pensioniteemaliste küsimuste puhul noorte vastuseid täpsemalt analüüsida, kuna küsimustele vastanud on selleks liialt vähe. Seetõttu käsitleme siin ainult kaht ülejäänud sihtrühma – ettevõtjaid ning pikaajalisi planeerijaid/investeetajaid.

II pensionisamba vabatahtlikuks muutmise puhul jätkaks uuringu kohaselt kogumist II sambas 52% ettevõtjatest ning 40% planeerijatest/investeetajatest (joonis 56). Viimastest 17% jätkaks iseseisva pensionikogumisega. Elanikkonna tulemus tervikuna oli 49% II sambas jätkajaid ja 10% iseseisvaid kogujaid, seega näeme loogilist tulemust, kus planeerijad/investeetajad soovivad keskmisest märksa sagedamini pensionikogumisega iseseisvalt tegeleda. Ettevõtjate arvamus uuringu läbiviimise hetkel on aga elanikkonna keskmise tulemusega võrreldes sagedamini II sambasse jäämist pooldav. Plaanid II sambast väljavõetava rahaga on välja toodud joonisel 66 ning mõlema segmendi esindajatest sooviks iseseisvalt investeerimist jätkata 45%, mis on elanikkonna keskmisest oluliselt rohkem (keskmine tulemus oli 26%). Samuti näeme, et keskmisest oluliselt harvem plaanivad mõlema segmendi esindajad hoida raha „mustadeks päevadeks“ või kulutada seda ostudele.

Pensionile jäädes sooviksid mõlemad sihtrühmad keskmisest harvem elada säästlikult, hoides raha tagavaraks. Ligikaudu pooled neist sooviksid oma raha veel edasi investeerida (elanike keskmine 28%) ning ettevõtjad sooviksid ka harvem (11%) raha ostudele kulutada. Planeerijate/investeetajate tulemus ostudele kulutamise osas on 15%, mis ei erine keskmisest tulemusest (17%) (joonis 83 Lisas 1).

Joonis 56. Käitumine II samba vabatahtlikkuse puhul, II sambaga liitunud ja liituda soovijad segmentide lõikes, %

Huvi oma pensionivarade suhtes on mõlemas segmendis keskmisest suurem – vähemalt viimase paari kuu jooksul on oma konto seisu vaadanud 46% ettevõtjatest ja 47% planeerijatest/investeerijatest (keskmiselt 35%). Planeerijate/investeerijate seas on lisaks ka poole rohkem neid, kes vaatasid viimase 7 päeva jooksul (joonis 84).

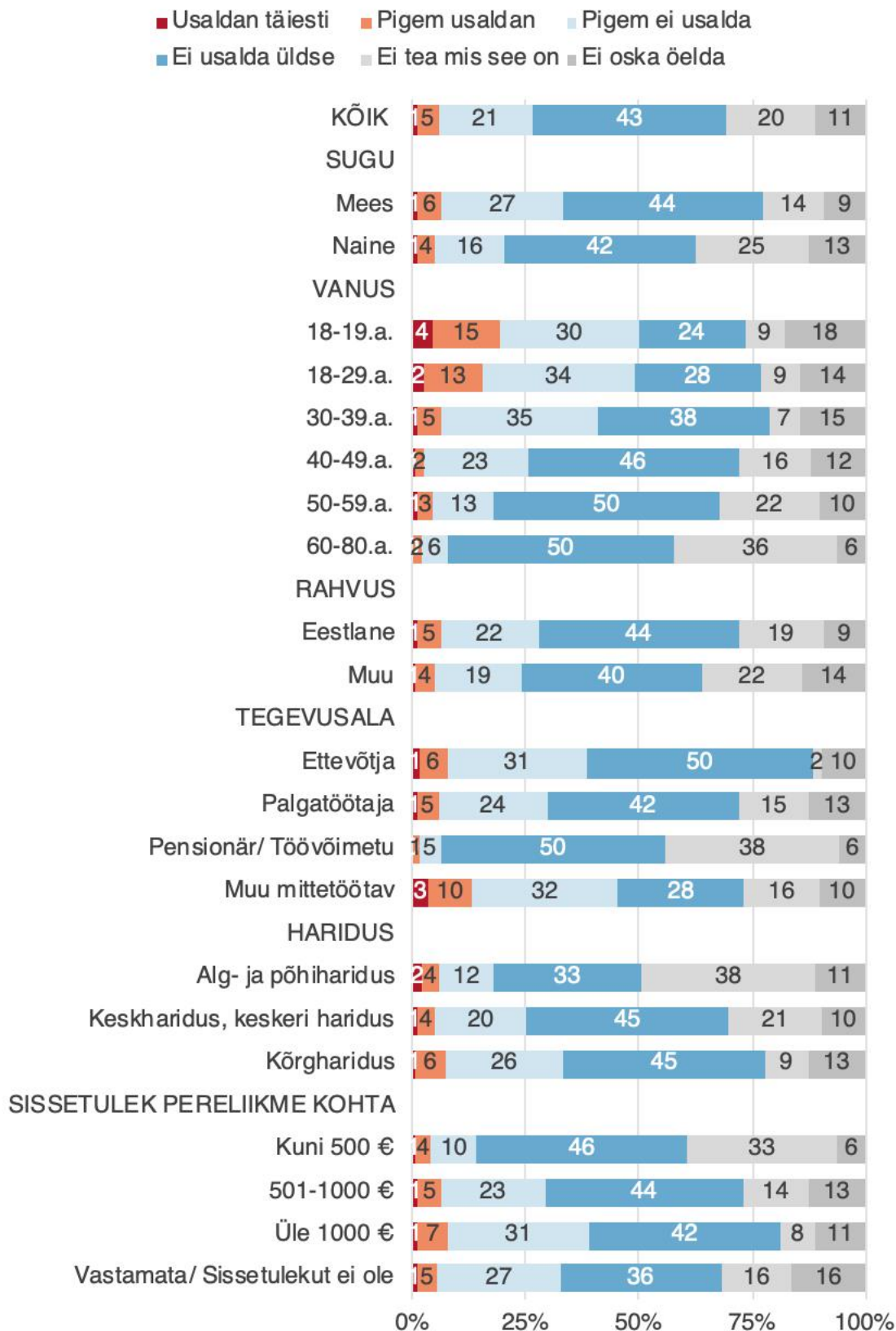
6.4 Suhtumine krüptovaluutasse

Esmakordselt lisati uuringusse krüptoraha teema, et selgitada elanike suhtumist sellesse. Samuti on krüptovaluutade temaatika heaks mõõdikuks finantsteadlikkuse taseme uurimisel ning riskivalmiduse hindamisel. **Selgus, et krüptoraha ei ole saavutanud Eesti elanike seas erilist usaldusväarsust – seda usaldab kokkuvõttes vaid 7%, sh 6% pigem usaldab ning 1% usaldab täielikult.** Seevastu 64% elanikest krüptoraha ei usalda, mis kattub Eesti Panga leibkondade finantskäitumise ja tarbimisharjumuste uuringus kajastatuga.⁶ (73% majapidamistest polnud valmis mingit riski võtma), 20% ei tea, mis see on, ning 11% ei oska selle usaldusväarsust hinnata.

Krüptoraha on usaldusväärsem kahe noorema vanuserühma esindajate seas – nii usaldab seda vanuserühmas 18–19 a 19% ja 18–29 a 15%. viidates ühtlasi noorte suuremale valmidusele investeerides riski võtta. Lisaks on krüptoraha usaldamine suurem ettevõtjate ja mittetöötavate inimeste seas (kes pole pensionärid).

⁶ <https://www.eestipank.ee/publikatsioon/teemapaberid/2019/jaanika-merikull-tairi-room-eesti-leibkondade-finantskaitumise-ja-tarbimisharjumuste-uuring-2017>

Joonis 57. Krüptoraha usladusväärsus, n=1005, %

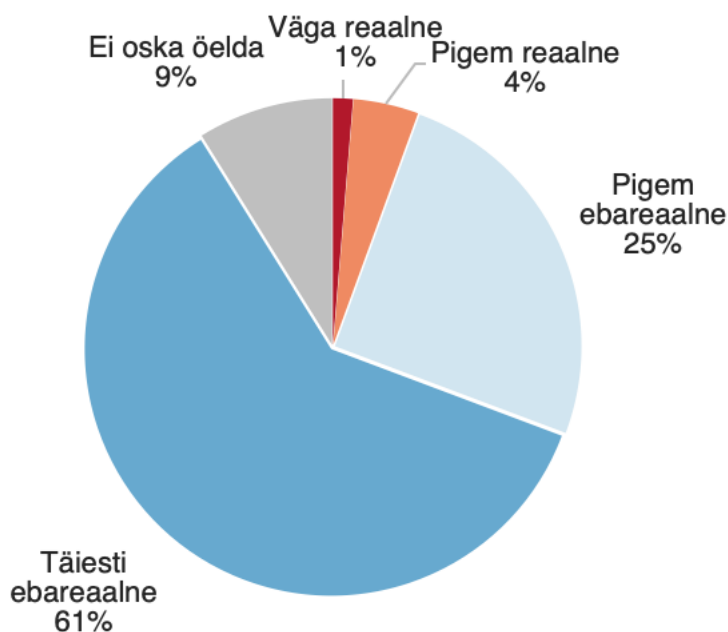

Soov osta krüptoraha lähima 2 aasta jooksul

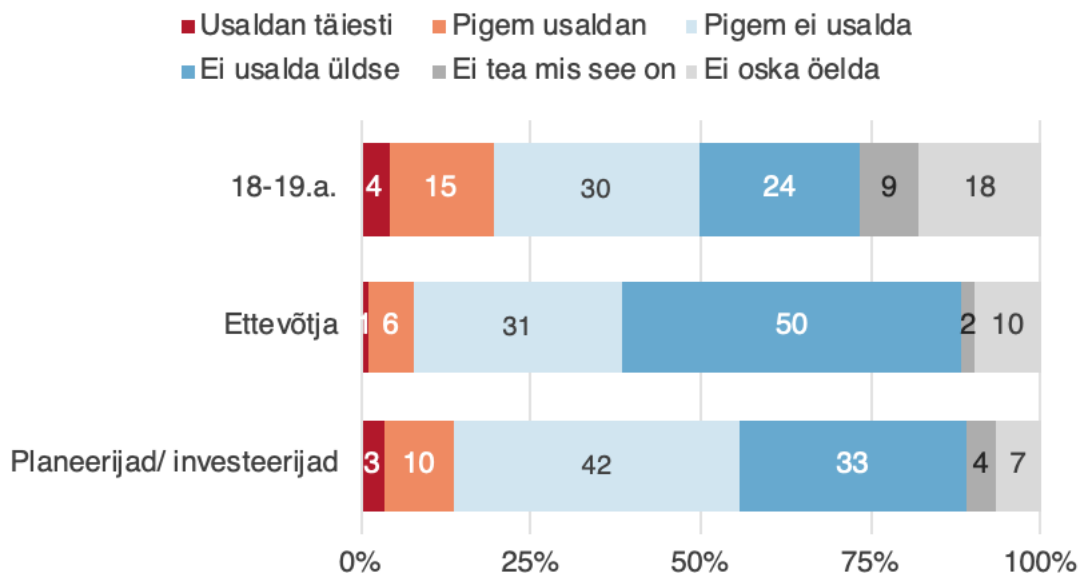
Nagu selgus uuringus eespool, on krüptoraha ostnud 2% elanikest ning 1% on seda teinud viimase kahe aasta jooksul. Lähima kahe aasta jooksul võib kaaluda selle ostmist enda sõnul 5% neist, kes teavad, mis on krüptoraha. Väga reaalseks peab selle ostmist siiski vaid 1% ning täiesti ebareaalseks hindab seda 61% sihtrühmast (joonis 58). **Kokkuvõttes selgus, et suurt soovi osta lähiajal krüptoraha Eesti elanike seas ei ole.**

Krüptoraha-huvilisi näeme keskmisest märksa sagedamini noorimas vanuserühmas (18–29 a), kus 5% peab selle ostmist väga reaalseks, 10% pigem reaalseks, 38% pigem ebareaalseks ja 34% täiesti ebareaalseks. Ülejäänud vanuserühmades on huvi oluliselt vähesem ning alates vanusest 50 a on selle ostmine lähiajal tõenäoline väga vähestele inimestele. Investeerijatest soovib seda osta aga 9%, 11% peab pigem reaalseks, 37% pigem ebareaalseks ja 40% täiesti ebareaalseks. Keskmisest suuremat huvi näeme ka planeerijate/investeerijate sihtrühmas.

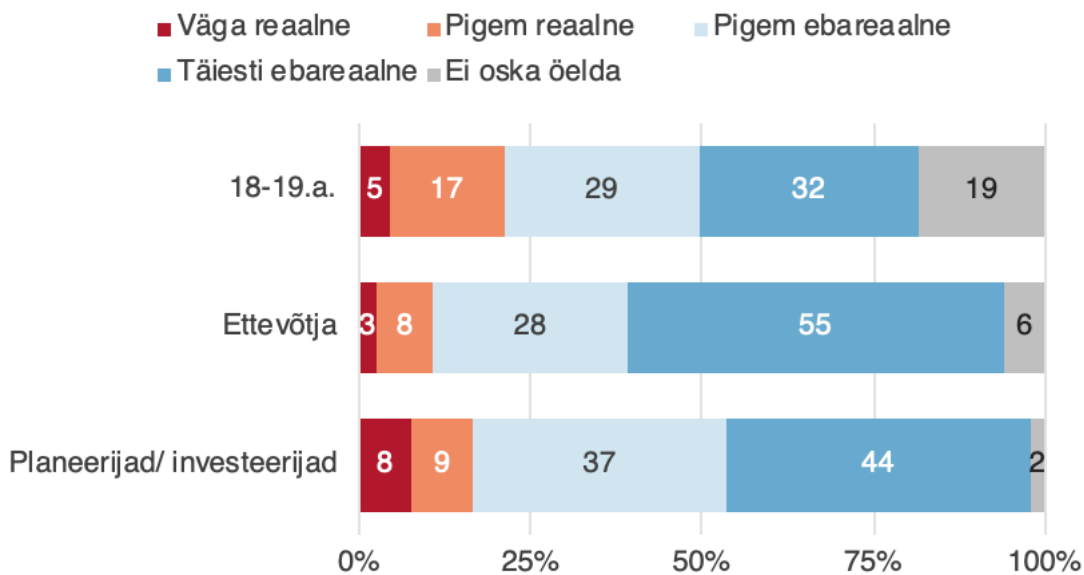
Joonis 58. Kuivõrd reaalseks te peate, et ostate krüptoraha lähima 2 aasta jooksul? n=800, kes teavad, mis on krüptoraha

Joonis 59. Krüptoraha usaldusväarsus segmentide lõikes, n=vastajad antud segmentis, %

Joonis 60. Soov osta krüptoraha lähima paari aasta jooksul segmentide lõikes, n=vastajad antud segmentis, kes teavad, mis on krüptoraha, %

Kui krüptoraha üldine usaldusnäitaja oli 6%, siis noorte segmentis on see 19%, ettevõtjate seas 7% ja planeerijate/investeerijate seas 13% (joonis 59). Kõigi

kolme vaatlusaluse segmendi esindajad on ka keskmisest elanikust enam huvitatud lähema paari aasta jooksul krüptoraha ostmisest (joonis 60).

6.5 Interneti osakaal infoallikana

Järgnevalt vaatleme, kui oluliseks infoallikaks finantsalase info saamisel on elanikele kujunenud internet. Vastajatel paluti öelda, kas nad saavad sealt alla poole või üle poole infost. Hetkel ei käsitletud internetis tehtavate tehingute osakaalu, vaid uuriti teemat üldisemalt.

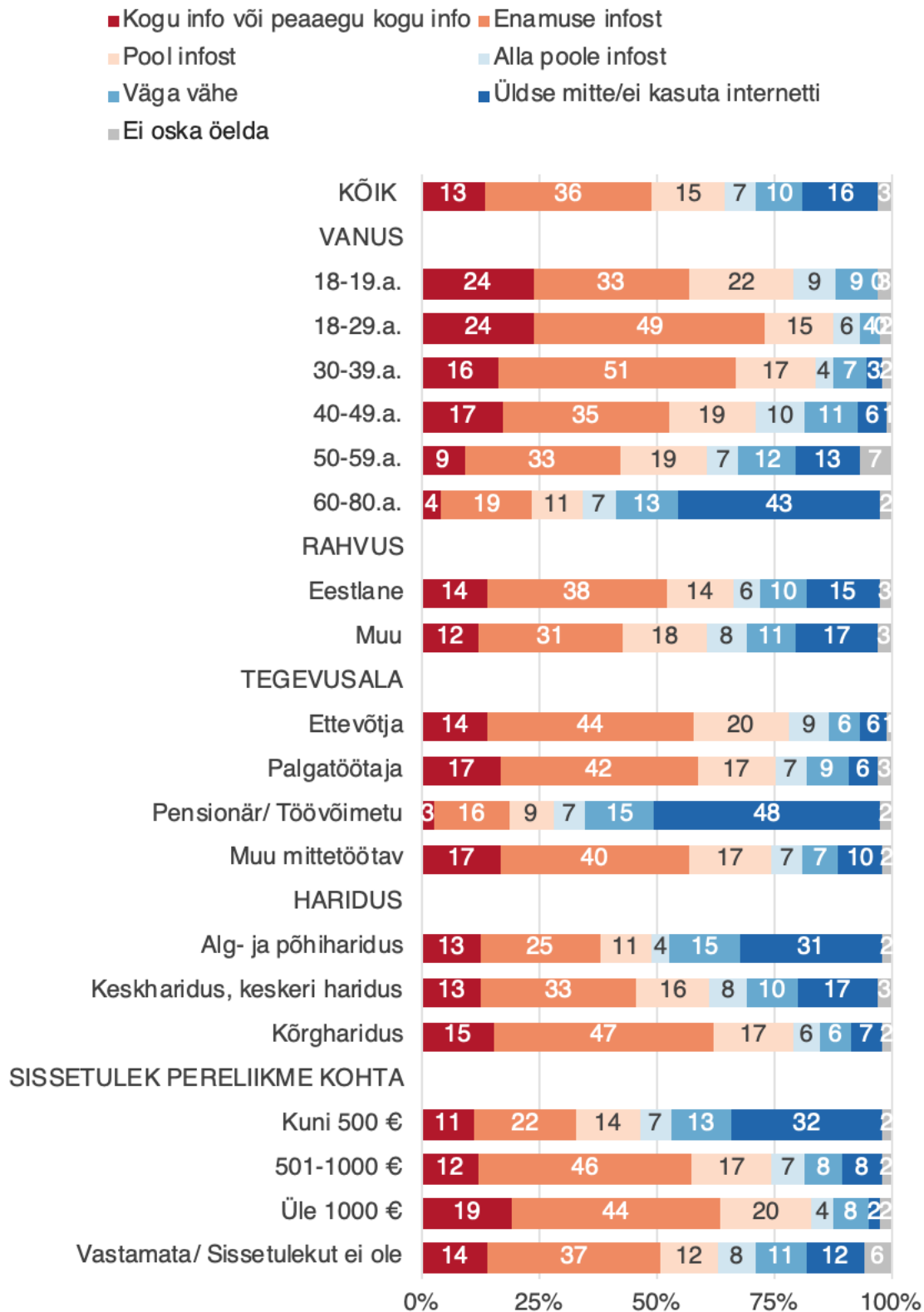
Selgus, et 63% elanikest saab vähemalt poole finantsalasest infost interneti kaudu, sh praktiliselt kogu info saab sealt 13% ja enamuse 36% (joonis 61). Alla poole infost saab sealt 7% ning väga vähe 10%. 16% vastas, et ei saa internetist üldse infot, kuna ei kasuta interneti. Seega on meil jätkuvalt hulk inimesi, kes käivad pangakontorites ning hangivad oma informatsiooni muudest kanalitest.

Kõige enam infot saavad internetist kaks nooremat vanuserühma, kuid oluliseks infoallikaks on see kõigile vanuserühmadele. Vanuserühmast 60–80 a ei kasuta interneti või ei vaata sealt finantsinfot 43%, ent 34% saab sealt vähemalt poole infost. Kõige enam infot saavad internetist kõrgharidusega ja suurima sissetulekurühma esindajad.

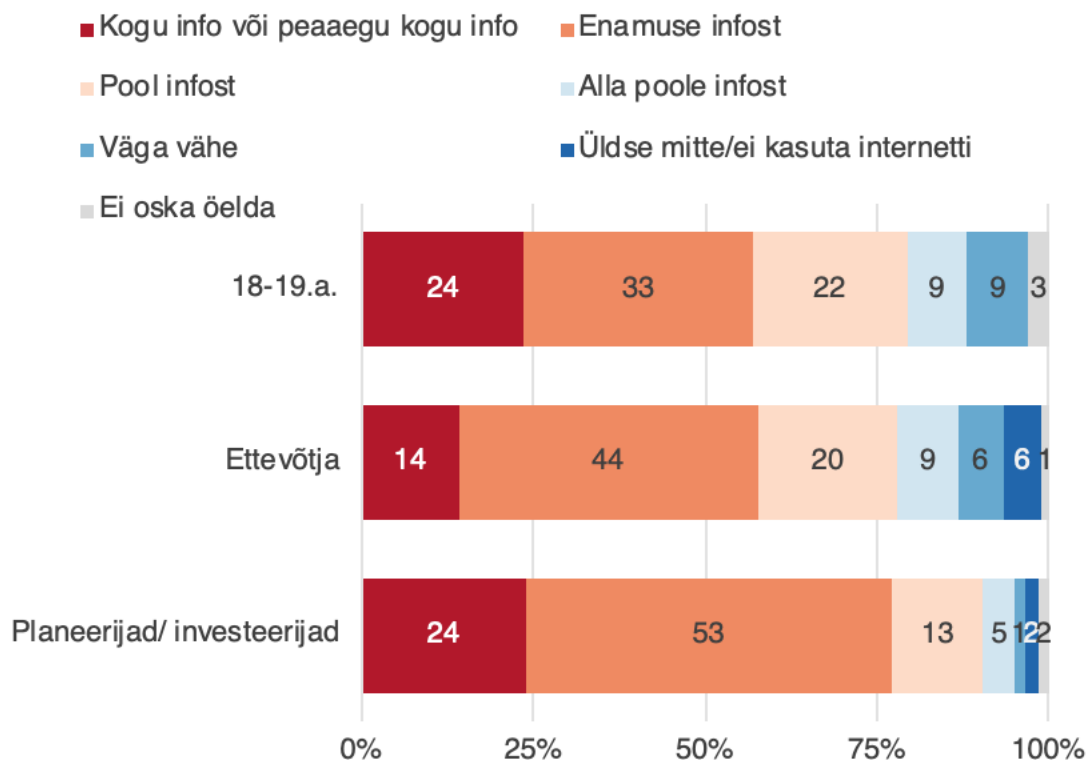
Siinkohal toome veel kord välja tulemuse, et internetifoorumeid, blogisid ja muud sotsiaalmeediat nimetas olulisemate infoallikate seas 13% uuringu sihtrühmast.

Pensioniküsimuste juures (osa 6) selgus, et reaalselt saab suur osa inimestest infot finantsteenustest ka pakkujate müügiesindajatelt (nt kaubanduskeskustes) – 22% – ning üldiselt on finantsteenuste valimisel suur roll ka sõpradel/tuttavatel (34%), nagu selgus osas 3.1. **Seega on elanike reaalse käitumise mõjutajana lisaks internetile suur osa ka muudel infoallikatel.**

Joonis 61. Internetist saadava finantsalase info hulk, n=1005, %

Joonis 62. Internetist saadava finantsalase info hulk segmentide lõikes, n=vastajad antud segmendis, %

Finantsalase info saamisel on kõigil **vaatlusalustel segmentidel internet keskmisest märksa olulisem infokanal**. Kui keskmiselt saab sealt kogu või enamuse infost 49% elanikkonnast, siis noortest 57%, ettevõtjatest 58% ja planeerijatest/investeeriijatest 77% (joonis 62).

Ettevõtjate segmendis on blogide, foorumite ja sotsiaalmeedia kasutamine finantsinfo allikana 17% ja planeerijatel/investeeriijatel 27%.

7 Finantsalase info vajadus

7.1 Elanikele keerulised finantsteemad

Kuna 60% elanikest hindas oma finantsteadmisi keskmisteks ning 20% madalaks, siis on asjakohane vaadelda teemat, milliseid vajadusi näevad elanikud ise oma finantsalase kirjaoskuse parandamiseks. Seega loetleti neile 11 finantsteemat ning küsiti, millised neist on nende arvates hetkel Eestis segased või keerulised (joonis 63).

Kõige keerulisemaks osutus elanikele krüptorahaga seonduv, mida nimetas 44% vastanutest. Järgnevad pensioni II samm (31%), tulude maksustamine (30) ja ühisrahastus (26%). Kõige harvem nimetati siin pere eelarve koostamist ja selles püsimist - 8%. Mitte ükski nimetatud teemadest ei ole keeruline 11% elanike arvates ning 11% ei huvita finantsteemad, mistõttu nad pole huvi tundnud.

Vanuserühma 18–19 a tulemustes paistab silma, et seal nimetati kõige keerulisemaks teemaks kinnisvarasse investeerimist (34%), ent keskmisest märksa harvem krüptoraha (20%). Vanuserühmas 50–59 a on keskmisest sagedamini nimetatud pensioni teise sambaga seonduvat (41%). Vanim rühm nimetas teistest sagedamini säästmisvõimalusi (19%) ja laenamist/laenuvõimalusi (18%), kuigi kõige keerulisem teema on ka neile krüptoraha. Ka ettevõtjad ning planeerijad/investeeri- jad nimetasid kõige sagedamini krüptoraha, kuid märkisid ka sagedamini, et ükski teema pole neile keeruline.

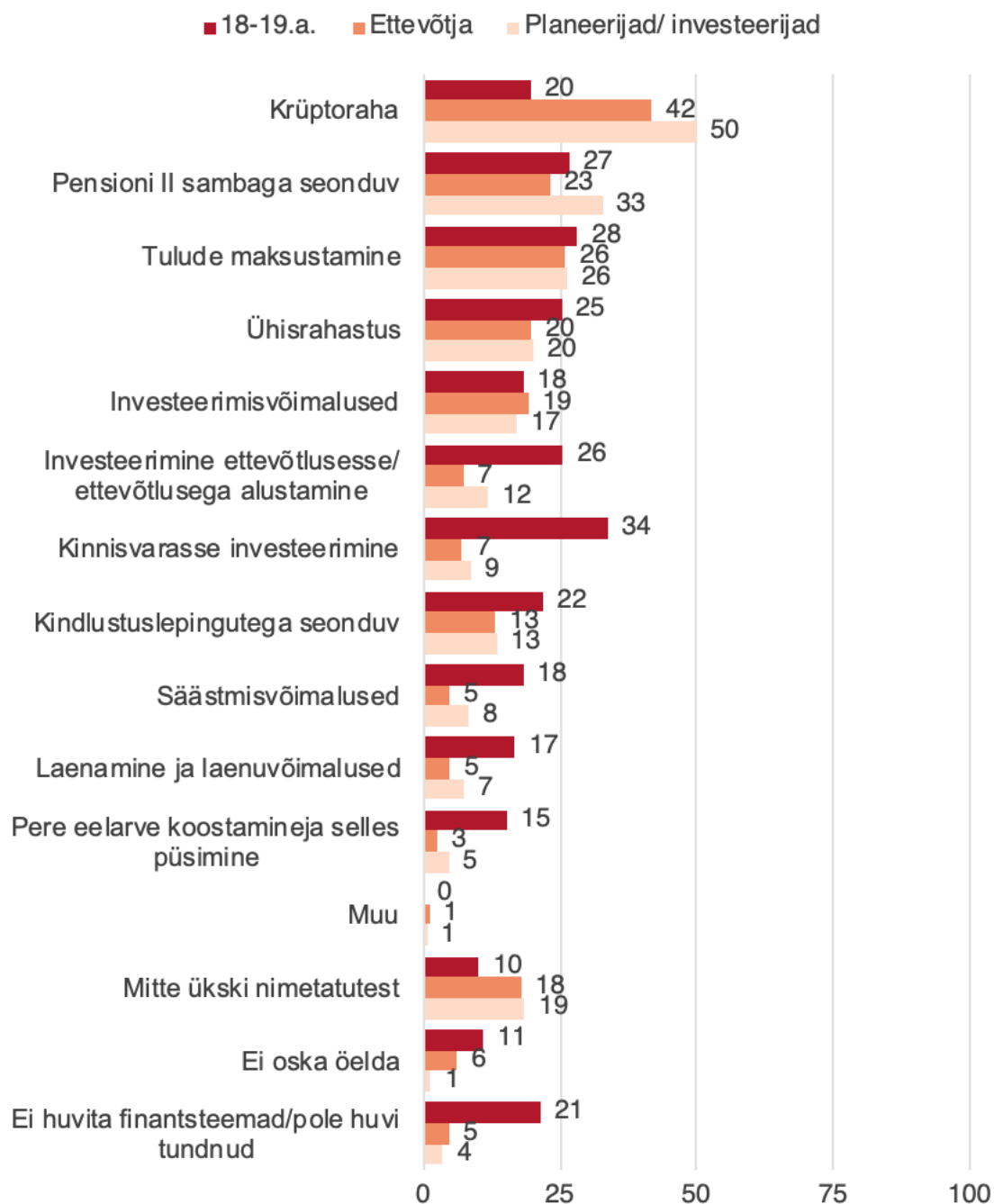
Joonis 63. Keerulised ja segased finantsteemad Eestis, n=1005, %

Vaatlusaluste segmentide **finantsalase info vajadus** ja huvi on välja toodud joonisel 64. Kohe on näha, et üldiselt elanikkonnale kõige segasem krüptoraha teema noortele samavõrra huvi ei paku või siis on huvilistel piisav info juba olemas. Noored märkisid segaste teemadena keskmisest sagedamini ettevõtlusega alustamist, kinnisvarasse investeerimist, kindlustuslepingutega seonduvat, säästmisvõimalusi, laenamist ja ka pere eelarve koostamist/selles püsimist. 21% sihtrühmast märkis, et neid finantsteemad ei huvita või nad pole nende vastu huvi tundnud.

Nii ettevõtjate kui ka planeerijate/investeeringute jaoks on keerulisi/segaseid finantsteemasid oluliselt vähem. Küllalt suur osa mõlemast rühmast märkis, et ükski teema pole keeruline. Huvitava tulemusena selgus, et ka pooltele planeerijatele/investeeringutele (50%) on krüptoraha teema segane, mis on elanikkonna keskmisega võrreldes kõrgem tulemus (keskmine oli 44%).

Joonis 64. Keerulised ja segased finantsteemad Eestis segmentide lõikes, n=vastajad antud segmentis, %

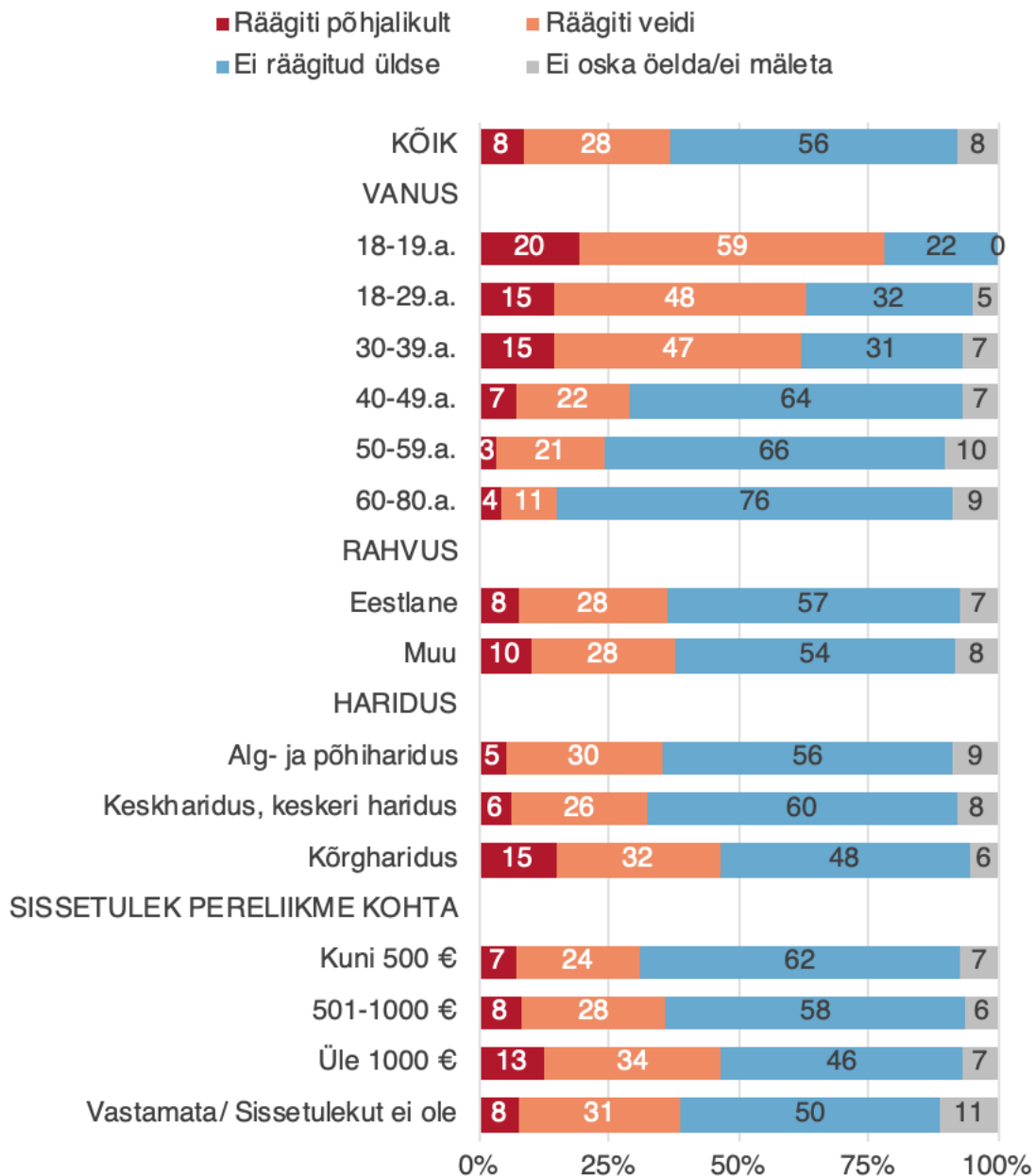
Mõningal määral vajaksid nii ettevõtjad kui ka planeerijad/investeeringud selgust või lisainfot pensioni II samba, tulude maksustamise ja ühisrahastuse kohta. Toodud teemade osas on nende infovajadus siiski keskmisel tasemel, mitte sellest kõrgem. Infovajadus pensioni teise samba teemal on mõistetav, kuna küsitluse läbiviimise hetkel oli teada, et muudatused tulevad, kuid detaile polnud veel avaldatud.

7.2 Finantsteemade käsitlemine haridusasutustes

Siinkohal vaatleme lähemalt teemat, kui palju on meie elanikele rahatarkust jagatud õppeasutustes. Kooli all paluti siin silmas pidada lisaks üldhariduskoolile ka kutsekooli, ülikooli ja muid õppeasutusi. Vastajatele esitati küsimus: „Kui palju räägiti teile koolis rahaasjade planeerimisest (näit. eelarve koostamine, säästmine, planeerimine)?“

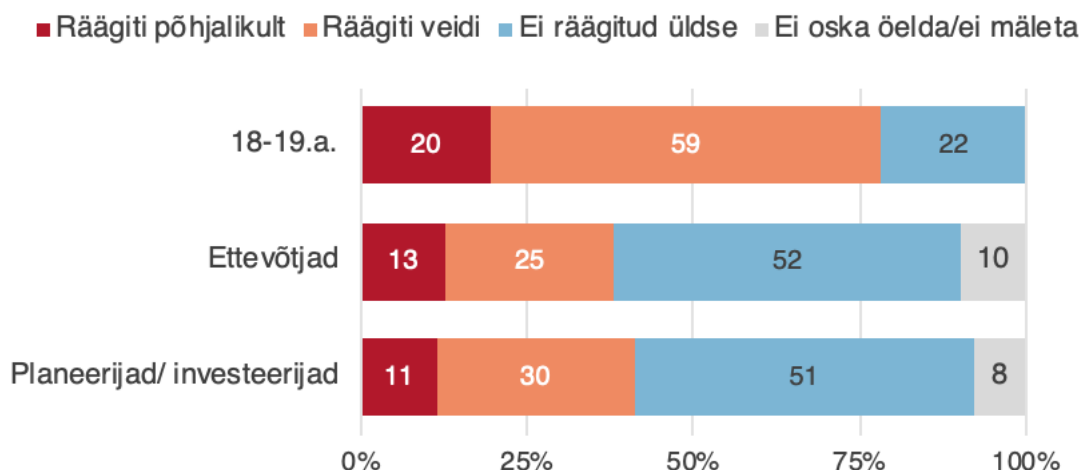
Jooniselt 65 näeme, et põhjalikult räägiti 8%, veidi räägiti 28% ning üldse ei räägitud teemast vastanutest 56% õppeasutustes. **Positiivne on see, et näeme paremaid tulemusi nooremates vanuserühmades, eriti 18–19 a vastajatel, kes veel õpivad või on äsja gümnaasiumi lõpetanud** – 20%-le sellest rühmast räägiti põhjalikult ning 59%-le räägiti mõningal määral. Mida vanem inimene, seda vähem rahatarkust ta koolis on omandanud. Ka siin eristuvad kõrgharidusega vastajad, kellest osal võib olla majandusharidus või on majandus olnud üks osa mõne muu eriala õppekavas. Lisaks on finantsteemadest keskmisest sagedamini räägitud ka suurima sissetulekurühma vastajatele.

Joonis 65. Kui palju räägiti teile koolis rahaasjade planeerimisest? n=1005, %

Jooniselt 66 selgub, et võrreldes teiste vaatlusaluste segmentidega on noorte (18-19a) olukord selles osas oluliselt parem – infot on koolist saanud 79%, sh 20% põhjalikult. Teiste vaatlusaluste segmentide tulemused on märksa madalamad. Samas ei ole märgata, et noorte teadmised või nende rakendamine oleksid selle võrra märgatavalt paremad kui ülejäänud elanikkonnal.

Joonis 66. Kui palju Teile räägiti koolis rahaasjade planeerimisest? Segmentide tulemused, n=vastajad antud segmentis, %

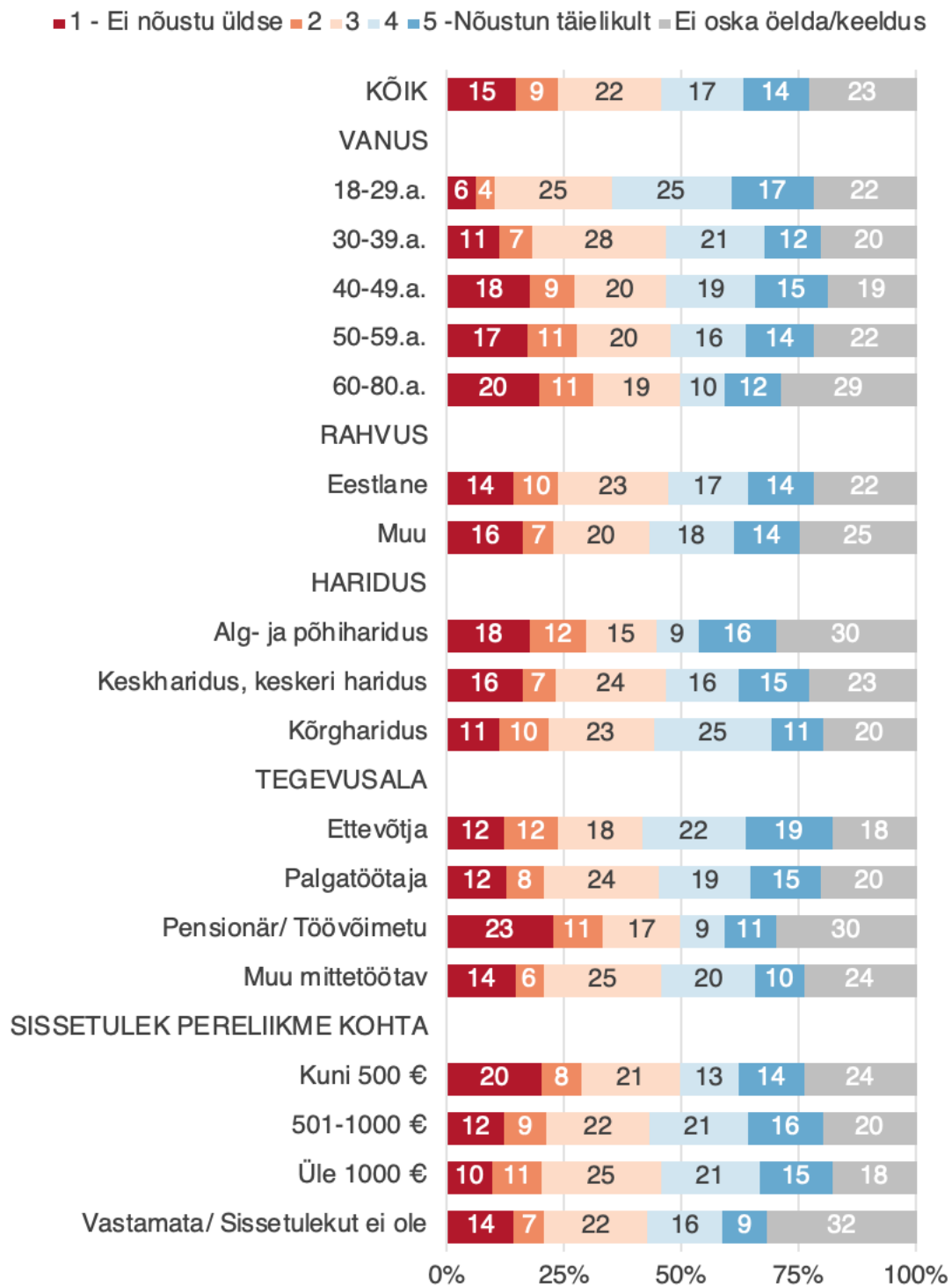
Uurides seda, kuivõrd on vastajate arvates just koolist saadud info mõjutanud nende otsuseid finantsteenuste valimisel, selgus, et suuremate mõjutajate seas kool siiski ei ole – vaid 3% nimetas seda. Siiski oli antud küsimus keskendunud eelkõige viimase teenuse valimisele, mitte üldteadmiste ega hoiakute kujunemisele. Kooli mõju üldiste finantsalaste hoiakute ja teadmiste kujunemisel võib tõenäoliselt olla suurem, kuid seda on vastajatel endil raske hinnata.

7.3 Finantsteenuste arusaadavus

Vaatleme siinkohal detailsemalt ka uuringus varem (joonisel 34) väljatoodud ühe väite tulemust: **finantsteenused on muutunud arusaadavamaks võrreldes varasemaga**. Teema on oluline finantsalase infovajaduse selgitamise kontekstis.

Jooniselt 67 näeme, et antud väitega nõustub 31% elanikest ning 24% ei nõustu, 22% on vahepealsel seisukohal ning 23% ei oska vastata. Silma paistab, et noorim vanuserühm (18–29 a) nõustub väitega kõige sagedamini (42%), samuti nõustuvad sagedamini kõrgharidusega inimesed ja ettevõtjad. Pensionäride jaoks on kogu teema jätkuvalt mõnevõrra keerulisem.

Joonis 67. Finantsteenused on muutunud võrreldes varasemaga arusaadavamaks, n=1005, %

8 Finantskeskkonna usaldusväärsus

Käesoleva aasta uuringus uuriti esmakordselt teemat, kuivõrd elanikud on kokku puutunud erinevate finantsalaste pettustega. Küsimuses paluti vastajatel silmas pidada perioodi 2 aastat. Lisaks uuriti mõningaid pankade ja kindlustusfirmade usaldusväärseusega seonduvaid tegureid.

Allolevast tabelist selgub, et väga väike osa kogu Eesti elanikkonnast on langenud finantspettuste ohvriks. Investeermistoodete kasutajate seas on aga vastavad osakaalud suuremad.

Antud küsimuse puhul ei pruugi uuringu tulemus peegeldada reaalist olukorda, kuna teemast ei taheta rääkida. Võrdluseks saame siin tuua andmed, et käesoleval aastal on PPA registreerinud kokku 107 investeermiskelmuse juhtumit, mille kogukahju ulatub 1,86 miljoni euroni. Kahjusummad algavad 200 eurost ja 30% moodustavad 10000-50000 euro suurused kahjud.⁷

Tabel 6. Finantskeskkonna usaldusväärsus, kõik vastajad ja investeermistoodete kasutajad %

Olukord	Kõik vastajad %	Investeeri- eeri- jad %
Olete investeerinud finantstootedesse, millest hiljem selgus, et tegu on püramiidskeemiga / pettusega	3	8
Olete kogemata jaganud finantsinfot telefonikõnele või e-mailile vastates, mida hiljem kahetsesite	2	4
Keegi teine on kasutanud ilma teie loata Teie kaardi andmeid maksmaks kaupade eest	2	1
Olete viimase 2 aasta jooksul tuvastanud oma pangakaardi ajaloost tehinguid, mida Teie pole teostanud	2	4
Olete pangakontot avada püüdes saanud keelduva otsuse	2	2
Olete teinud ametliku kaebuse panga vm finantsasutuse poolt pakutava teenuse osas	1	0
Olete saanud kindlustuselt eitava otsuse, kuigi eeldasite kindlustuskaitset	1	5
Olete kaotanud raha häkkerite tegevuse või pettuse tõttu	1	5
Olete esitanud kaebuse makseasutuse raha vastuvõtmise või –saatmise kõrgete tasude osas	0,4	0
Ei oska öelda/keeldus	5	2
Mitte ühegagi loetelust	88	77

⁷ PPA kampaania investeermiskelmuste vastu

Jooniselt 68 näeme vastavaid tulemusi vaadeldavate segmentide osas. Jooniselt saame järeltada, et ka noorte (18-19 a) seas on langetud püramiidskeemide ohvriks ning on kasutatud loata nende pangakaardi andmeid, kuid seda ei ole juhtunud sagedamini kui elanikkonnas keskmiselt. Ettevõtjate ja planeerijate/investeetijate kohta võib öelda, et ka selles sihtrühmas on mõningaid pettuste ohvriks langemise juhtumeid ette tulnud, kuid suurte veapiiride tõttu antud küsimuse puhul me tulemust täpsemalt analüüsida ei saa.

Käsitleme siinjuures ka teemat, mis puudutab elanike hinnangut ja rahulolu neile finantsteenuste pakkumisega.

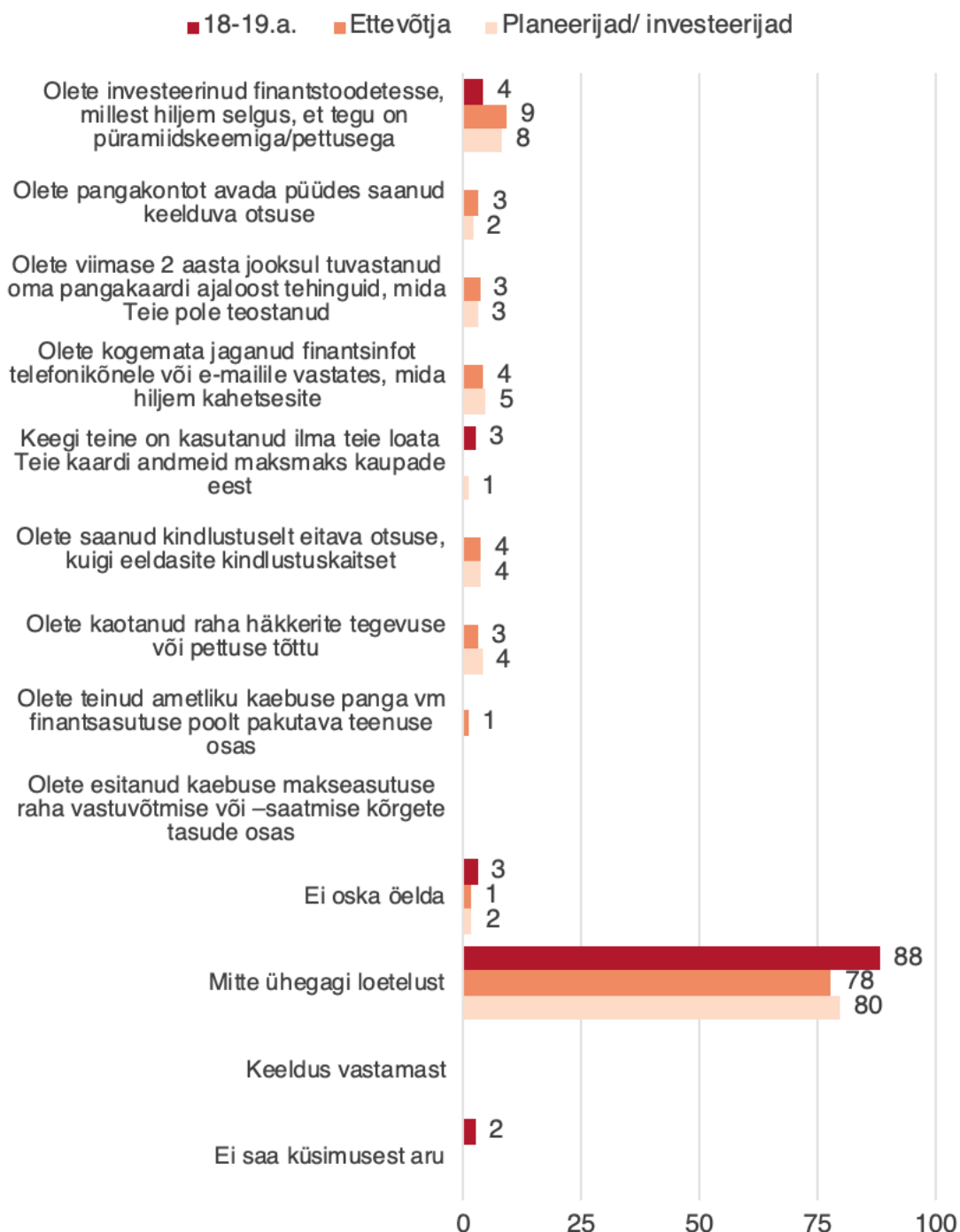
Tabelist 6 selgub lisaks, et 0,4% elanikest on esitanud kaebusi makseasutuste rahaülekannete kõrgete tasude osas. Ametliku kaebuse panga või muu finantsasutuse teenuse kohta on teinud 1% elanikest ning sama palju on saanud keeldumise kindlustusfirmalt, kui eeldas kindlustuskaitset. 2% on elanikke, kel on ette tulnud juhuseid, kui keeldutakse pangas kontot avamast. **Seega võib öelda, et mõningaid probleeme on elanikel finantsasutustega seoses ette tulnud, kuigi neid pole palju.**

Uuringus eespool ilmnes, et osa inimestest kasutab ka finantsteenuseid ettevõtelt, kellest nad pole varem midagi kuulnud, osale aga on kõige tähtsam teenusepakkuja kiire vastus. Antud tulemus näitab ühelt poolt läbimõtlematut käitumist ning otsustamist teenuseid võrdlemata ja võib ka näidata suurt usaldust teenusepakkujate suhtes – teenuseid ollakse nõus kasutama ka siis, kui pakkujat varasemalt ei tunta. Teisalt – oma sõnul on inimestele tähtis usaldusväärne pakkuja. **Seega saame siin kinnitust, et osa elanike tegelik käitumine ei kattu alati nende hoiakute ja teadmistega.** Sama teemat ilmestab tulemus, et viiendik elanikest võrdleb ainult sama pakkuja eri tooteid. Kuigi krüptoraha kohta on keeruline informatsiooni saada ja enamus elanikest seda ei usalda, on nooremate inimeste seas hulk neid, kes on seda ostnud.

Uuringu tulemustest paistab elanike ühe osa puhul silma pealiskaudne suhtumine, mugavus ja liigne kiirustamine finantsotsuste tegemise juures.

Uuringust kumab läbi ka teatavat usaldamatust finantsteenuste pakkujate suhtes. Ühelt poolt tunnistatakse, et oluline on kasutada tugeva eetilise taustaga ettevõtteid ning 46% usaldab oma raha pankadele, olles kindel, et see on kaitstud. Samal ajal on 21% elanikest teistsugusel seisukohal – nemad hästi pankasid ei usalda ja 21% on samuti kahtleval või ebamäärasel positsioonil. Pensioniküsimustest selgus osa elanike puhul, et nende arvamuse kohaselt saavad pangad liigset kasu haldustasude näol. Toodud hoiakud on tõenäoliselt üheks põhjuseks elanike vähesele investeerimistegevusele.

Joonis 68. Finantskeskkonna usaldusväärsus segmentide lõikes, n=vastajad antud segmentis, %

Kokkuvõttes võib öelda, et Eesti finantskeskkond on üldiselt küllaltki usaldusväärne. Üheltpoolt usaldatakse pankasid ning ei võrrelda eri teenusepakkujate teenuseid. Teisalt on osa elanikest vastupidisel seisukohal,

osa on kokku puutunud pettustega või leiavad nad, et pankade tasud on liialt kõrged ning vähene usaldus finantsteenuste pakkujate kohta on ka üheks takistuseks pikaajalise investeerimisega tegelemisel.

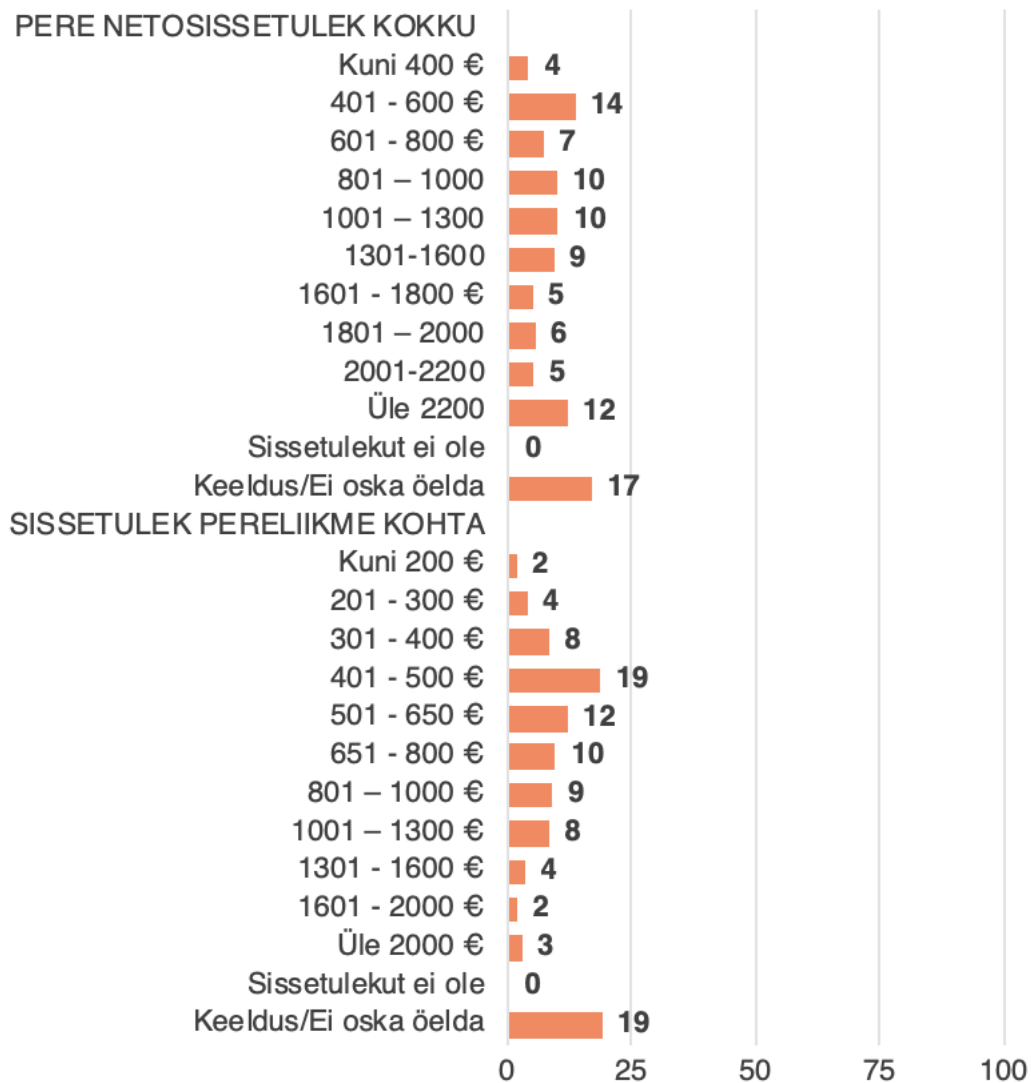
9 Elanike rahalise heaolu tase ja kindlustunne

Käesolevas peatükis vaatleme leibkondade rahalise heaolu taset, võttes vaatluse alla ootamatute kulutustega olukorrad, toimetuleku sissetuleku katkemise puhul ja üldisema rahalise kindlustunde. Lisaks vaatleme siin uuesti perede sissetulekute taset antud uuringu tulemusel ning lisaks ka mõningaid tulemusi muudest Eestis läbiviidud uuringutest.

Leibkondade sissetulekute tase

Esmalt toome uuesti välja leibkondade sissetulekut puudutavad tulemused vastanute struktuuri jooniselt. Tulemused väljendavad elanike endi poolt öeldut.

Joonis 69. Leibkondade kogu sissetulek ja sissetulek ühe liikme kohta (neto), %

Kuna sissetuleku küsimusele vastamata jätute osakaal on küllalt suur, ei peegelda antud tulemus elanike täpset olukorda, andes siiski ligikaudse indikatsiooni sissetulekurühmadest.

Leibkondi, kus sissetulek pereliikme kohta on küllalt vähene - kuni 500 eurot, on meil 33%. Kokku 17% teenib aga pereliikme kohta 1000 eurot või rohkem.

9.1 Hakkamasaamine ootamatu kulutusega

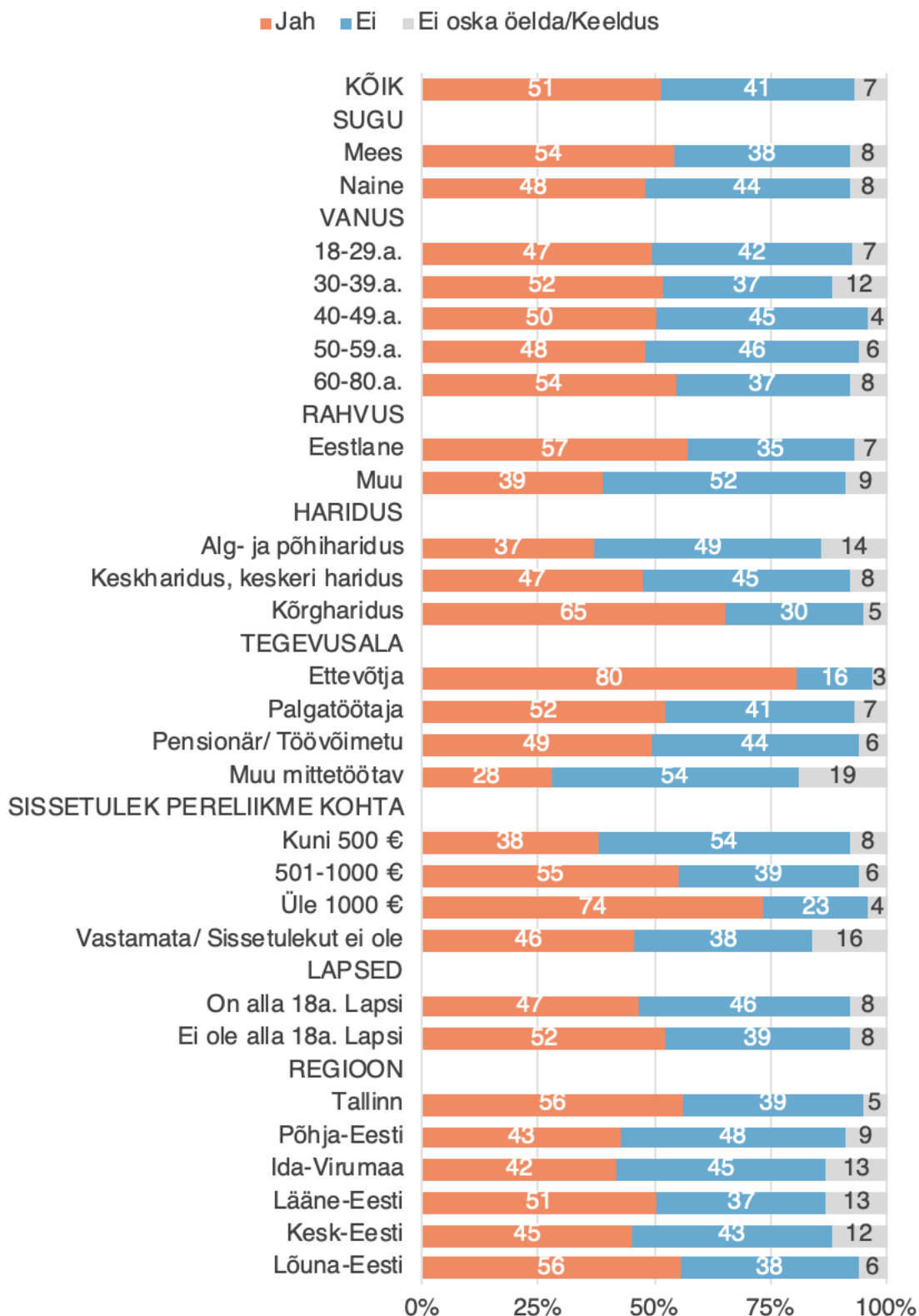
Leibkondade säästudest annab esialgse ülevaate küsimus toimetulekust ootamatu kulutuse puhul. Selleks küsisime: „Kui teie isiklikult peaksite tegema täna suurema kulutuse, mis on võrdväärne teie igakuise sissetulekuga, kas suudaksite selle kulutuse iseseisvalt tasuda, ilma et peaksite laenama või paluma kellegi teise isiku abi?“

Tulemused on välja toodud joonisel 70, kust selgub, et taolise **olukorraga saaks hakkama 51% ning hakkama ei saaks 41% elanikest**. Meeste toimetulek oleks veidi parem kui naistel (54% vs. 48%). Vanuserühmadest on paremas seisus inimesed vanuses 30–39 ja 40–49 ning lisaks ka 60–80 a, kus hakkama saaks üle poole elanikest. Vanima vanuserühma puhul võib pilti mõjutada asjaolu, et sinna kuuluvad ka töötavad pensionärid, kes saavad üheaegselt palka ja pensioni ning kelle toimetulek on seetõttu suhteliselt heal tasemel.

Küllalt suur erinevus tuleb välja rahvusepõhiselt – eestlastest saaks suure kulutusega hakkama 57%, kuid teiste rahvuste esindajatest vaid 39%. Kõige parem valmisolek ootamatuks kulutuseks on ettevõtjate taustrühmas – 80%, lisaks on see keskmisest märksa parem ka kõrgharidusega inimestel (65%), üle 1000 euro pereliikme kohta teenivatel (74%).

Piirkondadest tulevad esile 2 paremat piirkonda: Tallinn ja Lõuna-Eesti (eriti Tartu linn) kus hakkama saaks võrdselt 56% elanikest. Ülejäänud kolmes suuremas regioonis on inimeste toimetulek suurema kulutusega küllaltki sarnane (hakkama saaks 42–45%). Alla 18aastaste lastega peredes on toimetulek ootamatu kulutuse puhul veidi vähesem kui ilma lasteta leibkondades – vastavalt 47% ja 52%.

Joonis 70. Toimetulek suurema ootamatu kulutusega, n=1005, %

Ootamatu suure rahalise kulutusega, mis on võrdväärne igakuise sissetulekuga, saaks hakkama 35% noorte segmendist, 80% ettevõtjaist ning 82% planeerijaist/investeerijaist. Seega võib öelda, et noorte valmisolek ootamatusteks on keskmisest halvem, ettevõtjate ning planeerijate/investeerijate oma aga oluliselt keskmisest parem.

9.2 Olukorrad, kus tulud ei kata kulusid

Olukorda, kus inimese jooksvad sissetulekud ei kata kulusid, on viimase 12 kuu jooksul ette tulnud **pea kolmandikul elanikest (31%)**. Uuringutulemused eespool näitasid ka seda, et **sama suur osa elanikkonnast ei tegele säästmisega, mis võib viidata võimalusele, et kulude ja tulude kontrolli all hoidmine on otseses seoses säästmispraktikaga**. 65%-l sellist olukorda ette pole tulnud (joonis 71).

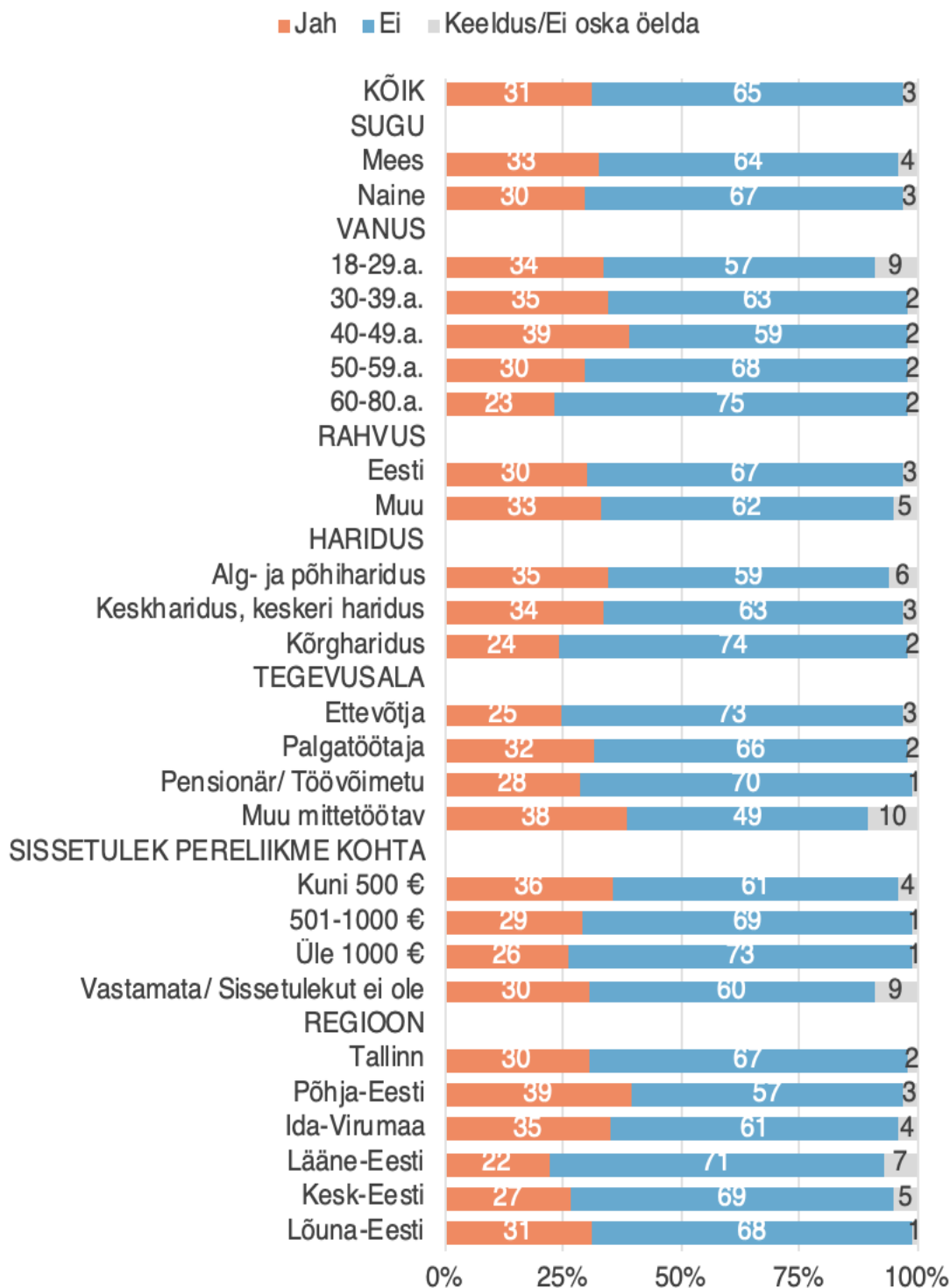
Näeme, et kõige haavatavam vanuserühm on siinjuures 40–49 a (39%). Pensionäride ja palgatöötajate tulemus on siinjuures keskmisega võrreldaval tasemel, ettevõtjatel ja kõrgharidusega inimestel tuleb taolisi olukordi ette keskmisest vähem, kuid mittetöötavatel inimestel kõige sagedamini (38%). Oodatult sõltub siin tulemus ka inimese sissetuleku tasemest – väiksema sissetulekuga inimestel juhtub seda sagedamini ja suurema sissetulekuga harvem. Regioonidest näeme, et taolisi olukordi tuleb keskmisest sagedamini ette Põhja-Eestis ja Ida-Virumaal, kõige harvem aga Lääne-Eestis.

Vaadeldes võimalusi, mil moel viimasel korral raskest olukorrast välja tuldi, näeme, et enamkasutatav variant on laenamine oma perelt ja sõpradelt (40%) (joonis 85). Järgnevalt kasutati hakkamasaamiseks varem kogutud sääste (17%) ning vähendati kulusid (8%). Küllalt vähesed inimesed on kasutanud krediitkaarti või võtnud pangast uut laenu (mõlemad 3%). Samas on 5% sihtrühmast jäänud võlgu ehk jätnud osa arveid tasumata.

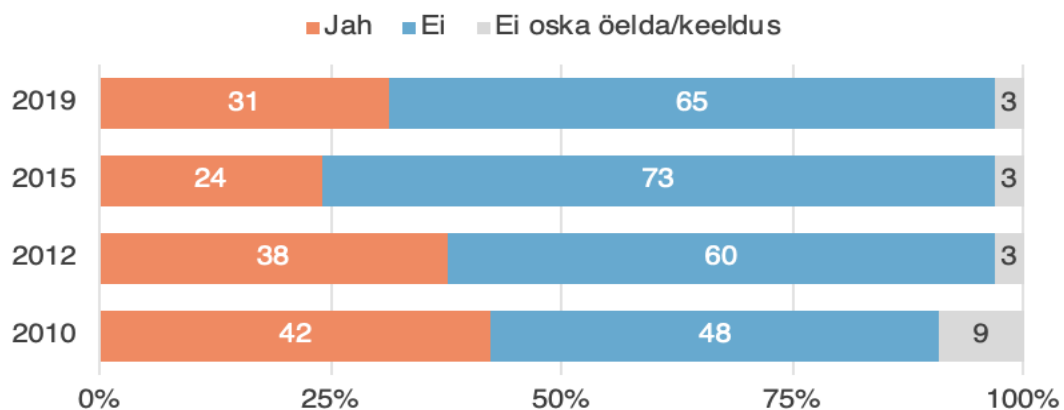
Kokkuvõttes: isegi kui vastajatel esines olukordi, kus kulud olid suuremad tuludest, leiti võimalusi hakkamasaamiseks ning küllalt vähesed viitasid pangast laenuvõtmisele või krediitkaardi kasutamisele toimetuleku eesmärgil. Samas tuleb mõista, et inimeste tegelik käitumine ei pruugi päris selline olla – näiteks viitab 1,07 miljardi euro suurune krediitvahendajate portfell tarbimislaenude piisavale populaarsusele.⁸ Inimeste soovi vastates end pigem paremas valguses näidata võib samas tõlgendada heal tasemel teadlikkusega finantsasjades, kui asi puudutab laenuvõtmist.

⁸ <https://www.fi.ee/et/publikatsioonid/krediidiandjate-sektori-i-kvartali-2019-ulevaade>

Joonis 71. Olukorra esinemine, kus jooksev sissetulek ei kata kulusid (viimase 12 kuu jooksul), n=1005, %

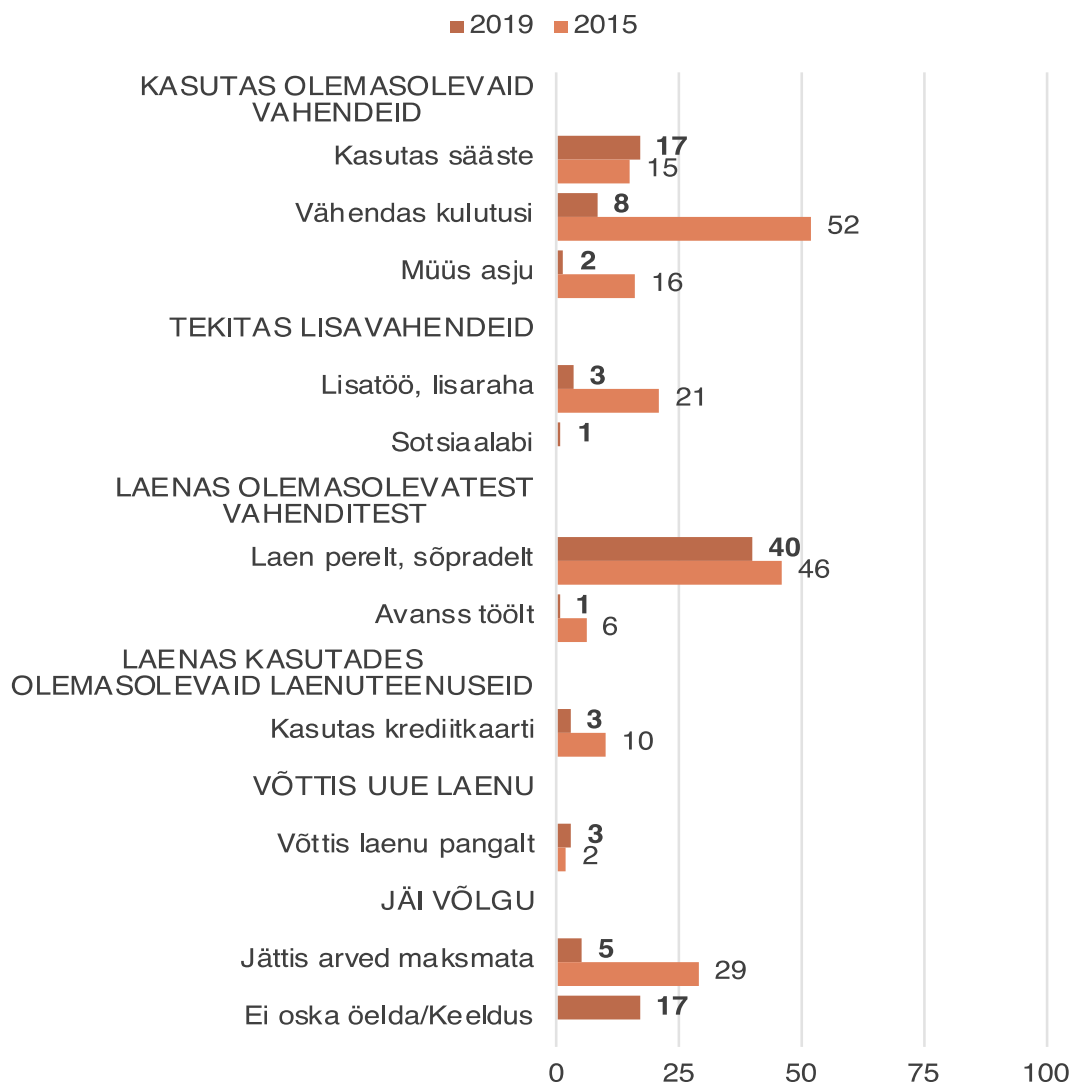

Joonis 72. Olukorrad, kus tulud ei kata kulusid aastate võrdluses, n=kõik vastajad, %

* Küsimuse sõnastus 2015.aastal: *Kas viimase 12 kuu jooksul on Teiega isiklikult juhtunud, et Teie sissetulek ei kata täielikult Teie elamiskulusid?*

Joonis 73. Toimetulek viimasel korral, kui tulud ei katnud kulutusi. n=315, kelle sissetulek ei katnud kulutusi 12 kuu jooksul, %

Olukordi, kus sissetulek ei kata kulutusi, on ette tulnud 26%-l noortest ning võrdselt 25%-l ettevõtjatest ja planeerijatest/investeerijatest. Seega on taoliste olukordade esinemise sagedus vaatlusalustel rühmadel üsna võrdne. Silmas tuleb siinjuures pidada, et noortest 26% vastas, et neil ei ole isiklikku sissetulekut, mistõttu nad ei saa vastata. Vaadeldes antud küsimuse pikemaid trende näeme mõnevõrra üllatavat tulemust. Jooniselt 72 on näha, et kui aastani 2015 elanike olukord järjest paranes, siis nüüd on see taas halvenenud – suurenenud on inimeste osakaal, kellel tulud aegajalt ei kata kulusid. Küsimuse sõnastust küll aastal 2015 muudeti ning nüüd on see taas oma varasemal kujul. (Vahel juhtub, et jooksvad sissetulekud ei kata kõiki kulutusi. Kas seda on Teiega juhtunud viimase 12 kuu jooksul?)

9.3 Toimetulek ilma sissetulekuta

Vastajatelt küsiti hinnangut, kui kaua ta saaks hakkama oma elamiskulude katmisega juhul, kui kaotaks oma peamise sissetulekuallika. Raha juurde laenamise või elukoha muutmisega paluti mitte arvestada.

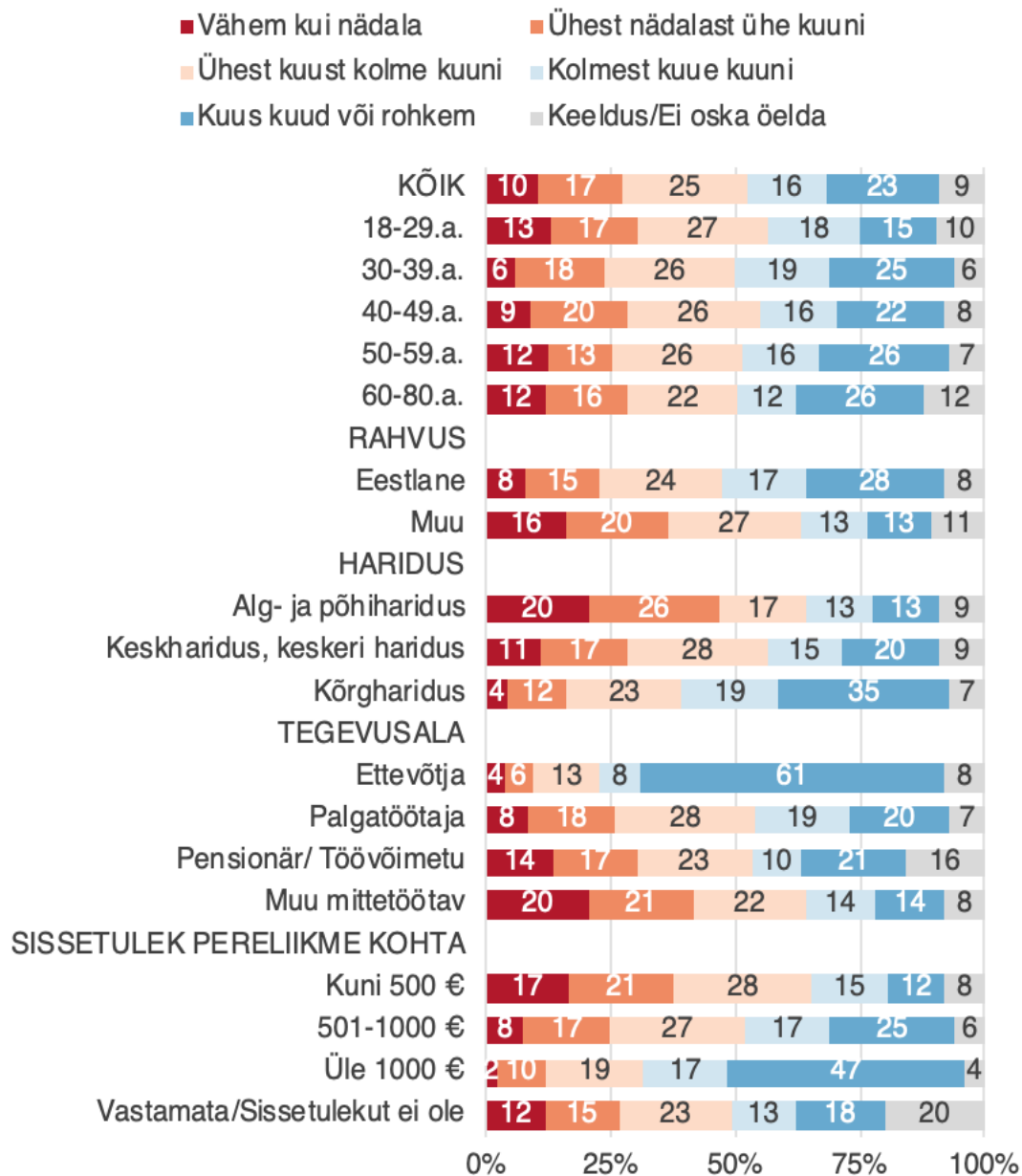
Maksimaalselt ühe kuuni tuleks toime sel juhul 27% elanikest, sh 10% vähem kui nädala (joonis 74). **Kõige sagedasem vastus, mis vastajate poolt anti, näitab toimetulekut 1–3 kuud (25%).** Siiski saaks hakkama üle 3 kuu 39% elanikest, sh 16% saaks hakkama 3–6 kuud ning 23% üle kuue kuu. Küsimusele ei osanud vastata 9% elanikest.

Nooremas ja vanimas vanuserühmas on keskmisest veidi enam kehvemal järjel olevaid inimesi, kes saavad hakkama kõige vähem aega. Kõige vanemas vanuserühmas on sarnaselt elanikkonna keskmisega sama palju ka neid, kel tagavarad suuremad ning kes suudaksid vastu pidada vähemalt 6 kuud. Siin tõenäoliselt parandab selle vastajarühma toimetulekut taas asjaolu, et osa üle 60 aastastest saab töötamisega samal ajal ka pensioni, mis tagab neile parema toimetuleku ka põhilise sissetuleku katkemise korral.

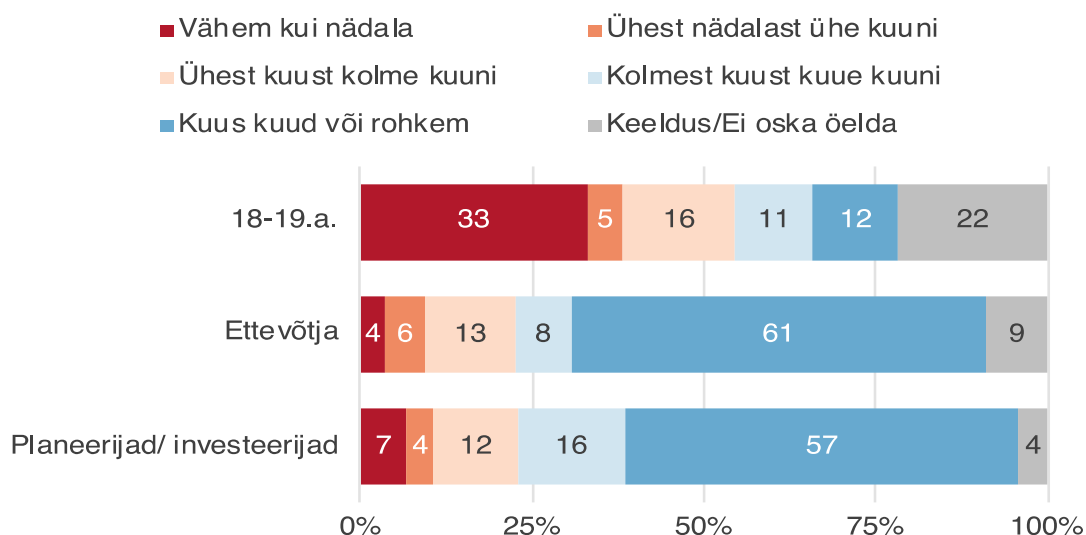
Antud küsimuse puhul näeme vastustes suurt erinevust ka lähtuvalt vastaja rahvusest - **mitte-eestlased** saavad ilma sissetulekuta oluliselt halvemini hakkama kui eestlased. Oodatult saavad kõrgema haridusega ja suurema sissetulekuga peredes elavad inimesed ilma sissetulekuta hakkama märksa kauem kui madala haridusega ja väikese sissetulekuga inimesed. Selgelt kõige parem materiaalne kindlustatus on aga **ettevõtjate grupis** – neist saaks sissetuleku katkemisel vähemalt 6 kuud hakkama 61% ning vaid 10% oleks see periood kuni 1 kuu. **Alla 18a lastega** perede seas on keskmisest vähem selliseid, kes saaksid hakkama üle 6 kuu (18%).

Peamise sissetulekuallika kadumisel saaks suurim osa noortest hakkama vähem kui nädala (33%). Kuus kuud või rohkem saaks rahaliselt hakkama vaid 12% sihtrühmast. Kõige parem olukord on sel juhul ettevõtjatel – 61% neist saab hakkama 6 kuud või enam ja vaid 4% saaks hakkama vähem kui nädala. Planeerijatest/investeerijatest saab üle 6 kuu hakkama 57%, kuid alla nädala 7%.

Joonis 74. Hakkamasaamine sissetulekuallika katkemisel, n=1005, %

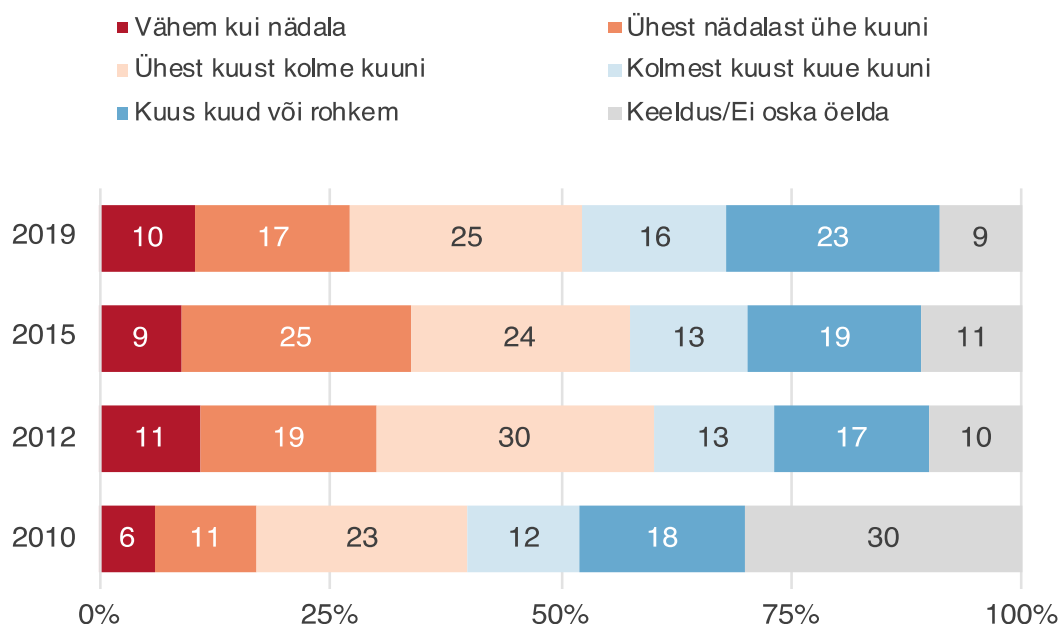

Joonis 75. Toimetulek peamise sissetuleku katkemisel segmentide lõikes, n=vastajad antud segmentis, %

Elanike hakkamasaamine põhilise sissetuleku katkemisel on uuritud 9 aasta jooksul paranenud – 1 kuu toimetulijate arvelt on suurenenud on 3–6 kuud ja ka üle 6 kuu vastupidajate osakaal. Seega võib öelda, et üldine elujärg ja toimetulekukindlus Eestis on 9 aasta jooksul paranenud, samas vähem kui nädala hakkama saajate osakaal on jäänud samaks.

Joonis 76. Toimetulek peamise sissetuleku katkemisel, aastate võrdlus, n=kõik vastajad, %

Elanike majandusliku olukorra iseloomustamiseks toome siinkohal käesolevast uuringust veel kord välja mõned näitajad:

Selgus, et kuigi vaid 5% elanikest tunnistab, et neil on liiga suured võlad, siis samal ajal päris rahul oma majandusliku olukorraga ei olda - 46% ei saa endale lubada kõike, mida sooviks.

40%-l elanikest jääb kuu lõpus raha üle, 28%-l seda ei jää. 32% elanikest muretseb, kas saab oma kulud kaetud, ja 19% tunnistab, et tema elu piiravad pidevalt rahaasjad. Samas 30% sellist probleemi ei näe.

Eesti Panga poolt läbiviidud uuringu tulemustest on teada, et 2018. aasta andmetel hindavad oma pere majanduslikku olukorda väga heaks 4% inimestest, pigem heaks 66%, pigem halvaks 24% ja väga halvaks 2% juhtudel.⁹ 4% ei osanud küsimusele vastata. Perede hinnang oma olukorrale paraneb aastatega, kuigi see toimub aeglaselt. Sama kinnitab ka käesolev uuring – elanike üldine elujärg ja toimetulek Eestis on 9 aasta jooksul paranenud.

⁹ "Elanike finantskäitumise uuring", Eesti Pank/Turu-uuringute AS, 2018

Tarbimislaenu v autoliisingut soovis võtta aastal 2018 11% ning soovitud mahus sai selle 71% taotlejatest. Soov võtta tarbimislaenu on kasvutrendis.

Sama uuringu kohaselt omab sääste 74% elanikest. Säästmise peamiseks eesmärgiks on toimetulekutagavara kogumine (51% säästjatest), lisaks sellele säästab teadaoleva suurema kulutuse tarbeks 25% ning oma tuleviku kindlustamiseks vaid 28% säästjatest. 26% elanikest säästmisega ei tegele. Käesoleva uuringu tulemusel on viimase 12 kuu jooksul säästnud 69% elanikest ja säästmisega ei tegele 31%.

Uuring „Eesti elanike sissetuleku- ja varaprofiilid”¹⁰ selgitas, et kuigi Eesti elanikel on sissetulek pidevalt kasvanud, on samuti ka tarbimiskulutused oluliselt kasvanud. Sissetuleku suurenemine ei tähenda suuremat säästmist, vaid esmalt kasvab tarbimine ning seejärel hakkab alles suurenema inimeste säästmine.

Kokkuvõttes saab öelda, et **kuigi paljudel elanikel jääb kuu lõpus veidi raha üle ja suudetakse ka mõnevõrra säästa, ei ole kõigi Eesti elanike rahaline olukord väga hea**. Ligikaudu kolmandik elanikest on pidevas mures oma arvete tasumise pärast ja 19% tuleb toime suurte raskustega. **Samas ei ole suurele osale elanikest majanduslik olukord mitesäästmise põhjenduseks, kuna palgad on viimaste aastate jooksul pidevalt kasvanud**. Säästmise tähtsustamine ja sellega tegelemine on positiivne, kuid eesmärgiks oleks saavutada olukord, kus tähelepanu pööratakse pikematele eesmärkidele kui toimetulekutagavara või mõni suurem kulutus (hetkel toodi rahaliste eesmärkide seas majandusliku kindlustunde saavutamist välja vaid 7% poolt).

¹⁰ <https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2019/02/Eesti-elanike-sissetuleku-ja-varaprofiilid-aruanne.pdf>

10 Kehtiva elanike finantskirjaoskuse edendamise programmi 2013-2020 tulemuste hindamine

Aastal 2013 vastu võetud "Eesti elanike finantskirjaoskuse edendamise programm 2013–2020" kehtestab peamiste eesmärkidena:

1. Inimesed teadvustavad rahaasjade planeerimise vajalikkust ja nende hoiakud toetavad arukate finantsotsuste langetamist
2. Inimesed saavad aru finantsteenustest ja oskavad nende abil oma rahaasju igas eluetapis korraldada
3. Finantsteenuseid pakutakse vastutustundlikult

Esimeses teemavaldkonnas oli sätestatud indikaatorite hulgas uuringuga kaetud kaks indikaatorit:

- Aastaks 2020 on inimeste osakaal, kes pidevalt peab arvestust oma kulude ja tulude üle ning planeerib rahaasju ette, 57%
- Aastaks 2020 on inimeste osakaal, kes teevad üle 2a kestvaid rahaasjade plaane ja investeerivad, 34%

Vastavalt läbiviidud uuringule on eelarve koostajate osakaal aastal 2019 43% peredest, kuid kulusid märgib üles 63% vastajatest. Et kulude ülesmärkimine ei pruugi tähendada rahaasjade planeerimist, nagu seda eeldab termin eelarve (oma kulude ja tulude ette planeerimine), ei saa täie kindlusega väita, et eesmärk on täitunud või täituks 2020. aasta lõpuks. Samas saab positiivsena välja tuua, et eelarve koostajate hulk on alates sihttaseme määramisest aastatel 2010–2012 vaikselt kasvanud.

Inimeste osakaal, kes teevad üle 2 aasta kestvaid plaane ning investeerivad, on käesoleva uuringu kohaselt 12%. Siinjuures põrkusime probleemile, et programmi indikaatori puhul on vastav osakaal arvutatud teatud finantsteenuseid kasutavate inimeste hulgast, aastate jooksul on aga teenuste nimetused ja ka uuringusse kaasatud teenuste nimekiri muutunud, mistõttu sama arvutusmetoodikat kasutada ei saa. Antud näitaja – 12% – on leitud vastajatest, kes ütlesid oma eelarve planeerimise perioodiks pikema kui 1 aasta. Seda saab kõrvutada vastajate hulgaga, kes tunnistasid, et kasutavad investeerimistooteid – kõige kõrgem oli nende inimeste osakaal, kel oli mõni hoiuseliik (16%), teiste investeerimistoodete omamine oli vähem populaarne – samas 34% taseme saavutamine hetkel reaalne ei tundu.

Lisaks nendele kahele indikaatorile pakub finantskirjaoskuse edendamise programm esimese eesmärgi – planeerimise vajalikkuse teadvustamise ning arukate finantsotsuste langetamise – hindamiseks välja veel järgnevad indikaatorid:

I eesmärgi täitmise indikaatorid	Algtase 2010-2012	Sihttase 2020	Saavutatud tase	Allikas
III sambasse sissemakseid teinud inimeste keskmise sissemakse ja keskmise palga suhe	4,4%	4,5%	3% (2017)	Rahandus-ministeerium (statistika)
III sambaga hõlmatud inimeste arv	120000	135000	94500 (2018)	Rahandus-ministeerium (statistika)
Eraisikute kehtivate hoiuselepingute arv ja keskmine hoiuse suurus: tähtajaline- ja säästuhoius	456000 lepingut 4999 eurot	kasvab	365647 lepingut 4424 eurot (2019)	Eesti Pank (statistika)
Tähtajaks tasumata laenude jäägi (kodumajapidamised) suhe väljaantud laenudesse (kodumajapidamised)	9,16%	väheneb	2,6%	Eesti Pank (statistika)
Kooliealiste finantskirjaoskuse tase	Skoor 529	Kõrgem	Pole veel tulemusi	PISA testi tulemused

III samba populaarsus on nende tulemuste valguses märgatavalt langenud, seda nii hõlmatud inimeste arvu kui ka sissemaksete keskmise suuruse poolest, seega ei ole antud eesmärk täitunud.

Kuigi programmi algatamise ajal eeldati, et eraisikute hoiused suurenevad, on tegelikult vähenenud nii kehtivate hoiuselepingute arv kui keskmise hoiuse suurus. Üheks põhjuseks siin on järjest madalamaks muutunud hoiuseintress, mistõttu raha eelistatakse hoida arvelduskontol. Samal ajal võib viidata taoline tulemus ka sellele, et erinevaid finantsteenuseid ei võrrelda (väikepankadel on sageli kõrgem hoiuseintress, kuid valdavalt seda ei teata ega kasutata).

Tabelist näeme, et oluliselt vähenenud on tähtajaks tasumata laenude jäägi suhe väljaantud laenudesse, mis oli samuti üheks programmi indikaatoriks ning mis on nüüdseks täitunud. Ühe olulise põhjenduseks saab välja tuua tähtajaks tasumata laenude kõrget algtaset indikaatorite määramise hetkel.

Teises teemavaldkonnas, milleks oli arusaamine finantsteenustest, oli käesoleva uuringuga seotud eesmärk saavutada olukord, kus finantsteenuste valimise puhul võrdleb enne otsustamist erinevate teenusepakettide teenuseid 55% inimestest.

Käesoleva uuringu tulemusel on kõigi teenuste kokkuvõtlikuks vastavaks näitajaks 34%. Kõrgemad näitajad on siinjuures autoliisingu ja väikelaenude puhul – võrdselt 47%, ülejäänud teenuste puhul on võrdlejate osakaalud madalamad. Noorte grupis (18–29 a) võrdleb hindu 47%. Seega seatud eesmärk ei ole kogu elanikkonna puhul täitunud ega täitumisele lähedal, ehkki edu on saavutatud nooremate inimeste seas.

Lisaks sooviti mõõta inimeste osakaalu, kes finantsteenusega seotud vaidluse korral ei oska oma õiguste kaitseks kuhugi pöörduda – algtase oli 36% ning soovitud siht 26%. Paraku selle küsitlusega täpset vastust siin anda ei saa – 1% vastajatest viitas sellele, et nad on esitanud ametliku kaebuse finantsasutuse poolt pakutava teenuse osas ehk et nemad kindlasti teavad, kuhu pöörduda tuleks. Ülejäänute osas ei saa välja tuua nende teadlikkust vaidluse korral õige asutuse poole pöörduda.

Viimase indikaatorina selle eesmärgi täitmiseks sooviti hinnata Eesti elanike finantsteenuste alast teadlikkust tõstvate infopäevade ja teavituskampaaniate korraldamise regulaarsust, mille algtaseme määratlemine oli edasi lükatud aastasse 2014. Numbrilist väärtust paraku kokku ei lepitud ning ka infopäevade ning kampaaniate vajalikkus on seoses interneti laia leviku, vastavasisuliste foorumite, arutelugruppide, taskuhäälingute ning online-uudiste valguses veidi tahaplaanile jäänud. Regulaarselt korraldatakse elanikkonna teavitamist siiski igal aastal, näiteks Pangaliidu rahatarkuse toimkonna rahatarkuse kuu ürituste, Eesti Panga Muuseumi rahatarkuse perepäevade, Tallinna Börsi korraldatava Tark Raha konverentsi, Naisinvestorite Klubi iga-aastase konverentsi näol. Ei saa alahinnata ka Investor Toomase panust investeerimisteemade fookuses hoidmise kaudu (erinevad artiklid, seminarid, koolitusüritused, aga ka konverentsid või koostöös Investeerimisklubiga korraldatav Investeerimisfestival) ning mitmeid kolmanda sektori entusiaste, kes pakuvad õpetlikke koolitusi seminaride vormis.

Kolmanda teemavaldkonna e. vastutustundliku laenamise kohta saame ühe näitajana vaadelda uuringus selgunud tulemust, et elanikest 52% hinnangul kohtlevad finantsasutused neid õiglaselt (16% on siin vastupidisel seisukohal).

Lisaks saame vaadelda uuringu pensioniküsimuste puhul kogumise lõpetajate tulemust, kes väitsid, et nad pankasid ei usalda (saavad kogu kasu). Selliseid vastajaid oli kogumise lõpetajate seas 11% ning kogu elanikkonna peale taandades 1% elanikkonnast. Seega üldjoontes hindavad kliendid finantsasutuste tegevust õiglaseks ja vastutustundlikuks, kuigi esineb ka eriarvamusi.

Antud valdkonnas seati ka eesmärgiks võtta vastu mitmeid seadusemuudatusi, mis aitavad kaasa programmi eesmärkide täitmisele ja on suunatud tarbijate kaitsmisele ning elanike käitumise muutmisele. Siin on mitmed eesmärgid täidetud, näiteks on vastu võetud „Krediidiandjate ja vahendajate seadus“ (KAVS) aastal 2015 ja „Kindlustusvahendusega seotud tarbijakaitselised seadusemuudatused“ aastal 2017.

Elanike finantskirjaoskuse edendamise programm pakub välja järgmised indikaatorid tulemuste hindamiseks vastutustundliku laenamise valdkonnas:

- Finantsteenuste osutajate vastu esitatavate kaebuste arv – suureneb/väheneb algtasemelt 572
- Tarbijakaitse-ameti kontrollostude tulemused – algtase 27 ettevõttes 27 rikkumist, eesmärk: kontrollitud ettevõtete arv ja rikkumiste arv ei suurene
- Tarbijale anti lepingueelselt üle tarbijakrediidi teabeleht – algtase 70%, eesmärk 90%
- Pöörati tarbija tähelepanu makseraskus-tesse sattumise tagajärgedele – algtase 7%, eesmärk 50%
- Selgitati lepingu rikkumisega seotud tagajärgi – algtase 9%, eesmärk 50%
- Uuriti tarbija täiendavat nõustamis-vajadust – algtase 4%, eesmärk 25%.

Siinkoha oli info olemas vaid finantsteenuste osutajate vastu esitatavate kaebuste osas, mis puudutasid kindlustussektorit (332 kaebust). Samas peab kaebuste arvu muutus väljendama ühest küljest Eesti elanike teadlikkuse kasvu (rohkem kaebusi – inimesed teavad, mille eest ja kuhu kaebusi esitada) ning teisest küljest finantsteenuste pakkujate poolset tegutsemist (pole millegi üle kaevata), ning kahe aspekti ühendamine ei anna lihtsalt mõõdetavat indikaatorit, mistõttu on keeruline hinnata, kas laenamine on muutunud vastutustundlikumaks. Kõikide teiste indikaatorite taset hetkel info puuduse tõttu hinnata ei saa, vajalik info tuleb 2020. aastaks planeeritud uuringutest.

Kokkuvõttes tuleb tõdeda, et elanike finantskirjaoskuse edendamise programm on koostatud mitmes osas üldiste suunistena, mille kõikide eesmärkide täitumist pole võimalik täpselt hinnata. Mitmed selle numbrilised eesmärgid olid seatud liialt optimistlikud ning praeguseks hetkeks need täitunud ei ole. Näiteks võib tuua eelarve koostajate osakaal elanikkonnas, pikaajaliste plaanide tegijate ja investeerijate osakaal. Suurenenud ei ole ka III pensionisamba populaarsus ega hoiustajate osakaal elanikkonna seas. Täitunud ei ole programmis seatud eesmärk finantsteenuste võrdlemise osas.

Üldises plaanis annavad programmile hinnangu uuringu tulemused, mille kohaselt finantsteenused on muutunud elanikele võrreldes varasemaga arusaadavamaks ja seda eriti noorte segmendis. Nooremate vanuserühmade esindajad on koolist vanematega võrreldes märgatavalt enam finantsinfot saanud ning nad võrdlevad kõige sagedamini finantsteenuste hindu enne nende valimist. Täitunud on eesmärk vähendada tähtjaks tasumata laenude jäägi suhet väljaantud laenudesse. Osaliselt on täitunud eesmärk vajalike regulatsioonide vastuvõtmise osas, kuna mitmed vajalikud seadused on vastu võetud. Osa programmis seatud näitajate hindamiseks puudub käesoleval hetkel informatsioon. Näiteks võib tuua tarbijate teadlikkust tõstvate infopäevade regulaarsuse suurenemine ja vastutustundliku laenamisega seotud mitmed tarbijakaitsemeetmed. Siin on vajalik edaspidi leppida kokku

täpsemad indikaatorid ning oodata ära informatsioon järgmisel aastal valmivatest uuringutest.

Tänu praeguseks selgunud pikematele trendidele on võimalik järgmises programmis kehtestada realistlikumad eesmärgid ja täpsemad indikaatorid programmile olulistes teemavaldkondades.

Kokkuvõte

Turu-uuringute AS viis 2019. aasta juunis läbi üleriigilise Eesti finantskirjaoskuse uuringu, mis käsitles Eesti elanikkonna finantsalaseid teadmisi, käitumisi ja hoiakuid. Projekti rahastatakse Rahandusministeeriumi eelarvest ja Euroopa Regionaalarengu Fondist „Ühtekuuluvuspoliitika fondide 23 rakenduskava 2014–2020“ prioriteetse suuna 4 „Riigi Teadus- ja Arendustegevuse toetamine“ (RITA) programmi raames.

Uuringu eesmärk oli välja töötada varasemast asjakohasem finantskirjaoskuse uuringu meetodika, kaardistada Eesti elanike teadmisi, hoiakuid ja käitumist rahaasjades ning analüüsida juba kasutatud meetmete mõju. Lisaks varem sarnastes uuringutes kasutatud küsimustele koguti infot ja teostati analüüs sel aastal ka inimeste majandusliku heaolu, pensioni II samba muudatuste, finantskeskkonna usaldusväärsuse, krüptovaluutade ja interneti kasutamise teemadel. Uuringutulemused on aluseks järgmise elanike finantskirjaoskuse strateegiaprogrammi meetmete väljatöötamisel ja rakendamisel, mis on suunatud rahatarkuse taseme tõstmisele.

Oma teadmiste taset rahaasjus hindab kõrgeks 17%, sh väga kõrgeks 2% Eesti elanikest. Keskmiseks hindab selle 60% ning madalaks 20%. Keskmisest kõrgemaks peavad oma taset nooremad, kõrgharidusega inimesed, ettevõtjad, suurema sissetulekuga ja Tallinnas elavad inimesed.

Uuringust selgus, et elanike teoreetiline rahatarkus võrreldes eelmise finantskirjaoskuse uuringuga (aastal 2015) suurenenud ei ole: see on jäänud üldiselt samale tasemele ning mõnes osas veidi vähenenud. 9 aasta jooksul (alates esimesest uuringust) on siiski paranenud tulemus investeerimisriski olemuse mõistmisel ja ka intressi arvutamise oskus. **Paraku ei kinnitanud uuring, et kõik elanikud rakendaksid oma finantsalaseid teadmisi oma pere majandusliku heaolu ja kindlustunde suurendamisel.**

Suuremate puudujääkidena võib välja tuua selle, et suur osa elanikest ei planeeri piisavalt rahaasju (eelarvet koostab 43% ning see näitaja suureneb väga aeglaselt). **Pikaajalisi planeerijaid ja investeerijaid on vaid 12% elanikkonnast.** Jätkuvalt on hulk inimesi, kes ei tegele säästmisega või on nende säästud ebapiisavad. Mittesäästjate osakaal siiski väheneb aastatega, kuid muutus on aeglane. Jätkuvalt on sagedasim säästmise viis raha kogumine jooksvale arvelduskontole (42%), millele järgneb sularaha hoiustamine (28%). Säästukontot või kogumiskontot kasutab 15% vastanutest, mis on veidi enam kui aastal 2015. Investeerimisvõimalusi kasutatakse endiselt suhteliselt vähe, kokku vaid 13% elanike poolt, sh aktsiaid või osakuid omab 4%. Mittesäästjate seas on keskmisest enam vanima vanuserühma esindajaid, mitte-eestlasi, madala haridusega ja väikese sissetulekuga inimesi. Kuigi enamuse uuritud finantsteenuste valimise puhul on olulisimaks valikukriteeriumiks olnud eri

teenusepakujate teenuste võrdlemine, leidub finantsteenuseid, mille puhul teisi võimalusi ei kaaluta (krediitkaardi, arvelduskonto avamise ja mobiilimaksete puhul).

Silma paistab, et finantsteenustest kasutatakse pigem erinevaid laenuvõimalusi, kindlustust ja hoiuseid, kuid investeerimistoodete kasutatavus elanikkonna seas on jätkuvalt suhteliselt vähene.

Rääkides, milliseid vajadusi näevad Eesti elanikud ise oma rahatarkuse parandamisel, siis on neile kõige keerulisemad järgmised teemad: krüptoraha, pensioni II sammas, tulude maksustamine ja ühisrahastus. Kõige harvem nimetati siin pere eelarve koostamist ja selles püsimist – ometi oli vähemalt kolmandik vastajaist, kes ei märgi üles tulusid ja kulusid, rääkimata eelarve koostamisest. Mitte ükski nimetatud teemadest ei ole keeruline 11% elanike arvates. Silma paistab tulemus, et 11% elanikest ei huvitu finantsteemadest üldse.

Vanuserühm 18–19 a nimetab kõige keerulisemaks teemaks kinnisvarasse investeerimist, samuti ettevõtlusega alustamist, ent keskmisest märksa harvem krüptoraha. Noorte seas on finantsteemade suhtes ükskõikseid rohkemgi kui elanikkonnas keskmiselt – nimelt 21%. Vanuserühmas 50–59 a on keskmisest sagedamini nimetatud keeruliseks pensioni teise sambaga seonduvat. Vanim rühm (60–80 a) nimetas aga teistest sagedamini säästmisvõimalusi ja laenamist/laenuvõimalusi, kuigi kõige keerulisem teema on ka neile krüptoraha.

Elanike rahalise heaolu hinnangud

Kuigi Eesti elanikest 40%-l jääb kuu lõpus raha üle, tegeleb investeerimisega oluliselt vähem inimesi. Olukorda, kus inimese jooksvad sissetulekud ei kata tema kulusid, on viimase 12 kuu jooksul ette tulnud pea kolmandikul elanikest. Kõige haavatavam vanuserühm on siin 40–49 a. Suurema ootamatu kulutusega saaks hakkama 51%, kuid toime sellega ei tuleks 41% elanikest.

Peamise sissetulekuallika kaotamisel tuleks toime kuni ühe kuuni 27% elanikest, sh 10% saaks hakkama vähem kui 1 nädala. Kõige sagedasem vastus näitab toimetulekut 1–3 kuud (25%). 16% saaks hakkama 3–6 kuud ning 23% üle kuue kuu. Vaadeldes trende 9 uuritud aasta jooksul selgub, et kuni 1 kuu toimetulijate arvelt on nüüd suurenenud 3–6 kuud ja üle 6 kuu toimetulijate osakaalud. Kuigi ligi pool elanikkonnast pole kindel heas hakkamasaamises pensionipõlves, on sellele vaatamata suutnud täiendavaid sissetulekuallikaid endale planeerida suhteliselt vähesed - eelkõige on need ettevõtjad ja osa kõrgharidusega ning suurema sissetulekuga inimesi.

Üldine elujärg ja toimetulekukindlus Eestis on 9 aasta jooksul paranenud ning enamikule elanikest oleks jõukohane tegeleda säästmisega. Säästmise tähtsustamine ja sellega tegelemine on positiivne tulemus, kuid **eesmärgiks oleks saavutada olukord, kus tähelepanu pöörataks regulaarsele säästmisele ja pikematele eesmärkidele kui toimetulekutagavara või mõni suurem kulutus.**

Näha on, et kuigi osa finantsteemasid ei ole elanikele keerulised, ei rakenda nad siiski neid teadmisi praktikasse, mistõttu on oluline jätkata inimeste käitumise muutmiseks suunatud tegevusi.

Uute küsimuste lisamine ja uuringu metoodika täiustamine võimaldas käesoleval aastal paremini hinnata elanike rahalise heaolu ja tegeliku finantskäitumisega seonduvat, eelkõige vaadelda põhjalikumalt inimeste käitumise tagamaid ning anda paremat alust finantskirjaoskuse edendamise programmi raames tehtud tegevuste tulemuslikkuse hindamiseks.

Hakkamasaamine pensionieas ja pensionisüsteemi muutmine

Kuna pikaajalise investeerimisega tegeleb vaid vähene osa Eesti elanikest, on üsnagi loogiline, et 48% on oma pensionipõlve suhtes ebakindlad ega tea, kas saavad rahaliselt hakkama. Kui II pensionisammas muudetakse vabatahtlikuks, jätkaks sinna raha kogumist 49% praegustest liitunudest. Iseseisva kogumise osas selgusid uuringus erinevad tulemused: seda soovib teha 10%–26% elanikest. 19% vastanutest lõpetaks sel juhul pensioni kogumise. Seega võib öelda, et küsitlusperioodil olid pooled liitunud inimestest seisukohal, et jätkaksid oma sissemaksetega ja pooled sinna enam sissemaksid ei teeks. Uuring näitas ka seda, et elanike plaanid seoses teise pensionisambaga ei ole veel läbi kaalutud, kuna informatsiooni oli vastamise hetkel vähe.

Iseseisvalt jätkataks pensioni kogumist keskmisest sagedamini vanuserühmas 18–29 a (14%), kõrgharidusega (17%) ja ka suurima sissetulekurühma esindajad (15%).

Finantskeskkonna usaldusväärsus. Eesti elanikud on enda sõnul suhteliselt tähelepanelikud ning väga väike osa neist on langenud finantspettuste ohvriks. Nii on püramiidskeemidega kokku puutunud 3% elanikest, finantsinfot on kogemata jaganud või loata on pangakaarti kasutatud või pangapettust kogenud võrdselt 2% elanikest. Lisaks on elanikel finantsasutustega seoses ette tulnud mõningaid probleeme, millest annab tunnistust nende vastu ametlike kaebuste esitamine. Suurem osa Eesti elanikest siiski usaldab pankasid – 46% usub, et nende raha on pangas kaitstud, ja 52% on kindlad, et pangad kohtlevad neid õiglaselt. Kokkuvõttes võib öelda, et Eesti finantskeskkond on küllaltki usaldusväärne ning ehkki tuleb ette ka pettusi, ei puuduta need suurt osa elanikkonnast. Teisalt on osa elanikest vastupidisel seisukohal, osa neist on kokku puutunud pettustega ning teised leiavad, et pankade haldustasud on liialt kõrged. **Vähene usaldus finantskeskkonna, sh finantsteenuste pakkujate kohta võib olla ka üheks takistuseks pikaajalise investeerimisega tegelemisel.**

Selgus, et krüptoraha ei ole saavutanud Eesti elanike seas erilist usaldusväärust – seda usaldab kokkuvõttes vaid 7%, sh 6% pigem usaldab ning 1% usaldab täielikult. Seevastu 64% elanikest krüptoraha ei usalda. Krüptoraha on usaldusväärsem kahe noorema vanuserühma esindajate seas – nii usaldab seda vanuserühmas 18–19 a 19% ja 18–29 a 15%. Krüptoraha on ostnud 2% elanikest. Lähima kahe aasta jooksul võib kaaluda selle ostmist enda sõnul 5%

neist, kes teavad, mis on krüptoraha. Väga reaalseks peab selle ostmist siiski vaid 1% ning täiesti ebareaalseks 61% kursis olevatest vastajatest.

Uuringu tulemusel võib öelda, et 63% elanikest saab vähemalt poole finantsalasest infost interneti kaudu, sh praktiliselt kogu info saab sealt 13% ja enamuse 36%. 16% vastas, et ei saa internetist üldse infot, kuna ei kasuta interneti. Seega on meil jätkuvalt hulk inimesi, kes käivad pangakontorites ning hangivad oma informatsiooni muudest kanalitest. Kõige enam infot saavad internetist kaks nooremat vanuserühma, kuid oluliseks infoallikaks on see kõigile. Vanuserühmast 60–80 a kas ei kasuta interneti või ei vaata sealt finantsinfot 43%. Kõige enam infot saavad internetist kõrgharidusega ja lisaks ka suurima sissetulekurühma esindajad.

Elanike finantskirjaoskuse strateegiaprogrammi tulemuste analüüs näitas, et programm on koostatud mitmes osas üldiste suunistena, mille kõikide eesmärkide täitumist pole võimalik täpselt hinnata. Osa programmi numbrilistest eesmärkidest olid seatud vast liialt optimistlikud ning praeguseks need täitunud ei ole. Täitunud on eesmärk vähendada tähtjaks tasumata laenude jäägi suhet väljaantud laenudesse. Osaliselt on täitunud eesmärk vajalike regulatsioonide vastuvõtmise osas ning see, et finantsteenused on muutunud elanikele arusaadavamaks.

Järgmise programmi jaoks võib välja tuua kõige olulisemadena järgmised lisasihtrühmad:

- Madala haridusega ja keskmisest madalama sissetulekuga inimesed
- Väljaspool Tallinna elavad inimesed, eraldi rühmana ka Ida-Virumaa elanikud
- Mitte-eestlased

Kokkuvõttes võib öelda, et Eesti elanikel on suhteliselt palju infot ja rahaasjade mõistlikuks korraldamiseks ka piisavalt head baasteadmised. Kuna neid teadmisi oma perele majandusliku kindlustunde loomiseks enamasti ei rakendata, siis tuleb jätkata erinevate tegevustega, mis aitavad kaasa selle käitumise muutumisele.

Soovitused finantskirjaoskuse edendamiseks Eestis

Leonore Riitsalu, rahatarkuse ekspert

Uuringu tulemused näitavad, et Eesti elanike teadmised rahaasjus on varasemate aastatega võrreldes pisut langenud, hoiakud pole oluliselt muutunud ja käitumine on pisut paranenud. Endiselt on teadmiste ja käitumise vahel märkimisväärne lõhe. Vaatamata OECD keskmisest paremale finantsteadmiste tasemele, ei toeta hoiakud pikaajalist planeerimist ning investeerimisega tegelevad vaid vähesed. Riiliku programmi kõiki eesmärke pole õnnestunud saavutada. See võib viidata süsteemse lähenemise vähesusele rahatarkuse parandamisel, vajadusele senisest enam kasutada tõenduspõhiseid sekkumisi, enam koordineerida finantshariduse algatusi ja kavandada pikemaajalisi programme.

Finantskirjaoskuse edendamise eesmärk on parandada elanike ja ühiskonna rahalist heaolu. See tähendab parandada tajutud võimet hoida praegust elustiili ja saavutada soovitud elustandard tulevikus. Finantsteenuste olemuse ja tingimuste mõistmine on selleks vajalikud, kuid arukate finantsotsusteni jõudmiseks on vaja lisaks piisavatele teadmistele ja sissetulekutele ka motivatsiooni rahaasjadega tegeleda ning kindlust finantssektori asutustega suhtlemisel. Lühiajalist heaolu prioritseerivad väärtushinnangud ja kohesele tarbimisele kutsuvad turundussõnumid muudavad kaugema tuleviku nimel säästmise ja investeerimise väheatraktiivseks. Samal ajal aga paneb plaanitav pensionireform senisest suurema vastutuse inimestele endile oma pensioniea rahalise heaolu nimel teadlike valikute tegemiseks. Inimeste üldine kalduvus lühiajalist heaolu pikaajalisele eelistada¹¹ koos Eesti elanike vähesese investeerimise harjumusega nõuab poliitikakujundajatelt senisest oluliselt suuremat tuge pikaajaliste finantsotsuste tegemisel. Lisaks senisest laiahaardelisemale ja tõenduspõhisemale finantshariduse pakumisele on vaja erapooletut finantsnõustamist, koostööd töandjate, finantsteenuste pakujate ja kogukondadega kõigi Eesti inimesteni jõudmiseks.

Ühe tegevussuunana on kehtivas programmis kirjas: „Olemasolevatele üksustele tuginedes luuakse ühtne finantsteemades nõuandvat funktsiooni omav võrgustik.“ Paraku pole selle loomiseni veel jõutud, vajadus selle järele on aga seoses pensionireformiga senisest veelgi suurem. Keerukate ja vastutusrikaste

¹¹ Leonore Riitsalu, 'Tuleviku-minu rahaline heaolu. Kuidas nügida inimesi suurema rahalise heaolu suunas?' (Arenguseire Keskus, 2019), https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2019/02/Rahaline-heaolu_raport.pdf.

finantsotsuste tegemisel vajavad inimesed abi. Pangad ja riigiasutused võivad neile tunduda erapoolikutena, seepärast oleks selline kogukondlik nõuandev, kogu Eestit kattev võrgustik hädavajalik tööle saada juba 2020. aasta esimeses pooles. Suurbritannias loodi sarnase pensionivabaduse reformi ajal, mis võimaldas 55aastastel ja vanematel oma pensioniraha välja võtta, nõustamise keskus Pension Wise¹². Nüüdseks on nende tegevuse kohta analüüse olemas, millest Eesti saaks nõustamise teenuse loomisel õppida. Näiteks tasuks anda nõustatavale kontrollnimekiri küsimustest, millele enne otsuse tegemist kasulik vastus oleks leida.

Finantskäitumise parandamisel võiks senisest enam kaasata innovaatiliste finantsteenuste ja –rakenduste pakkujaid (FinTech).¹³ Seni pole neid riikliku programmi rakendamisse kaasatud. Arvestades noorte harjumusi innovaatiliste rakenduste kasutamisel, võib nende ettevõtete abil antud segmenti paremini õnnestuda kõnetada. Mobiilirakendused võimaldavad muuhulgas isiklike rahaasjade täpse ülevaate andmist, eesmärkide suunas liikumise visualiseerimist, meeldetuletuste, nõuannete ja nippide edastamist tarbijale sobival hetkel.

Tõenduspõhine lähenemine

Senisest enam tasuks investeerida finantskirjaoskuse elementide ja neid mõjutavate tegurite uurimisse. Teadaolevalt ei hinnata enamike sekkumiste mõju, pigem mõõdetakse osalejate, avamiste, alla laadimiste ja külastuste arvu. Need ei võimalda hinnata, kas koolitus, kampaania või veebileht omas tegelikku mõju osalenute rahaasjade korraldamisele. Teadmiste taseme muutuse hindamiseks sobiks näiteks enne- ja pärast küsitluse tegemine koolitusel osalenute hulgas. Hoiakute ja praktikate mõistmiseks sobiksid kvalitatiivsed uurimismeetodid, näiteks intervjuud, fookusgrupid või vaatlused. Käitumise hindamiseks saaks sõltuvalt sekkumisest kasutada netnograafiat, klientide andmeid või järelankeeti. Sekkumise mõju hindamiseks sobivad randomiseeritud kontrollitud katsed (*randomised controlled trial*, RCT)¹⁴. Finantskirjaoskuse muutuse hindamiseks oleks parem longituudseid uuringuid korraldada.

¹² 'Pension Wise', <https://www.pensionwise.gov.uk/en>.

¹³ <https://www.realsimple.com/work-life/money/money-planning/best-online-financial-tools>

¹⁴ Triin Edovald & Teo Firpo, 'Running Randomised Controlled Trials in Innovation, Entrepreneurship and Growth: An Introductory Guide' (Nesta, 2016), https://www.nesta.org.uk/sites/default/files/a_guide_to_rcts_-_igl.pdf.

Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD) soovitab poliitikakujundajatel lähtuda BASIC raamistikust¹⁵:

1. määratleda konkreetne käitumine, mida on vaja muuta;
2. analüüsida olemasolevate andmete põhjal, mis seda käitumist põhjustab ja mõjutab;
3. kavandada analüüsi tulemuste põhjal strateegiad antud käitumise muutmiseks;
4. disainida nende strateegiate põhjal sekkumised ja testida neid väiksemal skaalal;
5. laiendada ja rakendada edukaks osutunud strateegia kogu sihtrühmale.

Joonis 1. BASIC raamistik¹⁶.

Raamistiku elemendid: käitumine, analüüs, strateegia, sekkumine, muutus.

Riikliku finantshariduse programmi puhul tähendaks see esmalt kitsama sihtrühma konkreetsete probleemsete käitumiste diagnoosimist, teistes riikides ja valdkondades (nt. tervisekäitumine) sarnaste probleemide lahendamisel tehtu analüüsi ja käitumisteadlaste kaasamist ning kõige selle põhjal sekkumiste kavandamist. Väiksemas rühmas testimisel edukaks osutumisel tuleks kavandatud sekkumine kogu sihtrühmale laiendada ja ellu viia. Seni pole teadaolevalt Eesti poliitikakujundajad sel moel finantskirjaoskuse parandamisele lähenenud.

Sihtrühmad

Senise sotsiaal-majandusliku tausta põhjal segmenteerimise asemel on teistes riikides hakatud tähelepanu pöörama käitumuslikule profiilile. Üksnes soo, vanuse, haridustaseme või sissetulekute suuruse alusel ei saa prognoosida rahalise heaolu taset. Eesti Panga värskes analüüsis tuuakse esile „peost suhu elavad leibkonnad“¹⁷.

¹⁵ OECD, 'Tools and Ethics for Applied Behavioural Insights: The BASIC Toolkit', (2019), https://www.oecd-ilibrary.org/governance/tools-and-ethics-for-applied-behavioural-insights-the-basic-toolkit_9ea76a8f-en.

¹⁶ OECD, 'The BASIC Toolkit' (2019), <https://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/BASIC-Toolkit-web.pdf>.

¹⁷ Jaanika Meriküll & Tairi Rõõm, 'Estonian Household Finance and Consumption Survey: Results from the 2017 Wave', Occasional Paper Series (Eesti Pank, 1 October 2019),

Neid iseloomustab suur rahaline haavatavus – sissetuleku vähenemisel või kadumisel tekiks neil koheselt probleeme oma elustiili säilitamise ja kohustuste täitmisega. Paljud neist on kõrge sissetuleku ja haridustasemega inimesed. Suurbritannias on riikliku finantshariduse programmi prioriteetse sihtrühmana kirjeldatud „rahaliselt pitsitavas olukorras“ (*financially squeezed*) olevaid inimesi¹⁸. Need moodustavad veerandi kogu elanikkonnast. Sarnaselt peost suhu segmendile on nende hulgas palju üle keskmise suurusega sissetuleku teenijaid, peamiselt on nad tööelised ja tihti ka kõrgelt haritud inimesed. Nende rahalised kohustused on suured ja sääste liiga vähe, et vähimagi langusega sissetulekutes toime tulla. OECD kirjeldab seda segmenti kui „pitsitatud keskklassi“ (*squeezed middle class*)¹⁹. OECD hinnangul on ligi 40% Eesti keskmist sissetulekut saavatest peredest rahaliselt haavatavas olukorras. Euroopas kulutab ligi viiendik keskmise sissetuleku tasemel olevatest leibkondadest enam, kui teenib.

Liikumine Think Forward Initiative²⁰, mille eesmärk on aidata inimestel paremaid finantsotsuseid teha, kirjeldab ühe peamise sihtrühmana leibkondi, kes tulevad küll igapäevaste kulutustega toime, aga ei ole oma tuleviku rahalise kindlustamisega tegelenud. Nende andmel on Euroopas selliseid peresid suisa 44%. Käesoleva uuringu andmed näitavad, et ühest kuust pikemale perioodile planeerib oma rahaasju vähem kui pool elanikkonnast. Järgmine Eesti elanike finantskirjaoskuse edendamise programm võiks sihtrühmade määratlemisel kasutada sarnast käitumuslikku profiili arvestavat lähenemist.

Seni on Eestis finantshariduse peamiseks sihtrühmaks olnud üldhariduskoolide õpilased ja õpetajad, kuigi riiklikus programmis on sihtrühmadena välja toodud eelkooliealised, kooliealised, tööelised ja pensioniealised. Kooskõlastusringil olev pensionireformi eelnõu pakub kõigile täisealistele elanikele võimaluse II pensionisambast raha välja võtta ja seda ise investeerima hakata või II samba pensionifondiga vabatahtlikult liituda. See tähendab, et kõik 18aastased ja vanemad Eesti elanikud peavad tegema vastutusrikkaid pikaajalisi finantsotsuseid juba 2020. aastal, lisaks tavapärasele rahaasjade planeerimisele ja säästmisele. Poliitikakujundajad võiksid selles olukorras esmajoones keskenduda tööeliste elanike abistamisele.

Venekeelne elanikkond on seni saanud finantshariduse pakkujatelt vähem tähelepanu kui eestikeelsed inimesed. Käesoleva uuringu andmetel on planeerijate ja investeerijate hulgas mitte-eestlasi oluliselt vähem kui eestikeelseid elanikke. Samal

<https://www.eestipank.ee/publikatsioon/teemapaberid/2019/jaanika-merikull-tairi-room-eesti-leibkondade-finantskaitumise-ja-tarbimisharjumuste-uuring-2017>.

¹⁸ Money Advice Service, 'The Squeezed Segment' (2016),

https://masassets.blob.core.windows.net/cms/files/000/001/137/original/Market_Segmentation_Segment_Infographics.pdf.

¹⁹ OECD, 'Under Pressure: The Squeezed Middle Class' (2019), <https://www.oecd.org/social/under-pressure-the-squeezed-middle-class-689afed1-en.htm>.

²⁰ 'About TFI', Think Forward Initiative, <https://www.thinkforwardinitiative.com/initiative/about-tfi>.

ajal aga on eelarve pidamine venekeelsete elanike hulgas tavapärasem kui eestlaste seas. Samuti on suur lõhe õpilaste finantskirjaoskuse tasemes.²¹ Eestikeelsete materjalide vene keelde tõlkimise asemel tasuks neile luua algatusi, mis arvestavad kultuurilise tausta ja normide erinevusega, see tähendab, on loodud spetsiaalselt venekeelsetele elanikele, arvestades nende infokanaleid, tavasid ja õppimismeetodeid.

Ideid teadmiste parandamiseks

Finantsharidust soovitatakse pakkuda hetkedel, mil inimesed on altimad õppima (*teachable moments*). Näiteks, eluasemelaenu taotlemisel mõeldakse oma rahaasjadele põhjalikumalt ning ollakse uutele teadmistele ses vallas avatumad kui tavaliselt. Paljud sellistest momentidest ei ole poliitikakujundajale lihtsasti aimatavad, seetõttu on keeruline jõuda iga inimeseni just sellisel hetkel tema elus. Eestis saaks kasutada kahte perioodi, mil kogu tööealine elanikkond tõenäoliselt oma rahaasjadele tavapärasest enam mõtleb: tuludeklaratsiooni esitamise ja pensionifondi vahetamise või sinna kogumisest loobumise otsuse tegemise ajal. Mõlemal perioodil võiks teavituskampaaniad selgitada investeerimise põhitõdesid, erinevate investeerimisviiside riske ja võimalusi ning viidata põhjalikuma informatsiooni või nõustamise võimalustele.

Töökohtadel pakutavad rahatarkuse koolitused on tõhusad, kui seal on koheselt võimalus astuda ka esimene samm rahaasjade parema korraldamise suunas. Näiteks saab koolituse käigus anda osalejatele võimaluse koheselt määrata kindel protsent palgast, mis igakuiselt säästu- või investeerimiskontole automaatselt minema hakkab.

Teadlikkuse tõstmiseks võib kaaluda kord aastas postiga või e-kirjaga rahaasjade ülevaate või pensionikonto väljavõtte saatmist. Saatjaks saab olla nii pank kui e-Eesti. See võiks sisaldada praktilisi personaliseeritud soovitusi, milliseid konkreetseid samme oma tuleviku rahaliseks kindlustamiseks saaja kohe teha võiks.

Senisest enam saab kasutada interaktiivseid lahendusi, eriti arvestades noorema elanikkonna harjumust mobiilirakendusi kasutada. Veebipõhised rahatarkuse kursused (MOOC – *massive open online course*) oleks kuluefektiivne viis kõigile Eesti elanikele kvaliteetse finantshariduse pakkumiseks neile sobival ajal ja kohas. Mängulised õppimisvõimalused (*edutainment*) võiksid olla kättesaadavad mitmetel rahatarkuse teemadel ja erinevatele sihtrühmadele. Hea näide personaliseeritud, käitumuslikke tegureid arvestavast digikanaleis levitatavast finantshariduse pakkumisest Hollandis thinkforward.tips/en/ ja Suurbritannias

²¹ Leonore Riitsalu & Kaire Põder, 'A Glimpse of the Complexity of Factors That Influence Financial Literacy', *International Journal of Consumer Studies* 40, no. 6 (2016): 722–31, <https://doi.org/10.1111/ijcs.12291>.

www.cofunds.aegon.co.uk/ukcpw/intermediary/news/aegon_launches_videosummaries.html.

Kaaluda tasuks riikliku finantshariduse standardi või kvaliteedimärgi loomist. Tõenäoliselt toob pensionireform uusi finantsnõu pakkujaid, kes kõik ei pruugi üksnes tarbijate huvides tegutseda. Kvaliteedimärk aitaks inimestel pakujate vahel orienteeruda ja usaldusväärne koolitaja valida. Selle loomisel saab abi OECD juhendist finantshariduse programmide hindamiseks²².

Ideid hoiakute suunamiseks

Arukad hoiakud finantskirjaoskuse mõistes peaksid toetama pikaajaliste eesmärkide nimel säästmist ja investeerimist. Samal ajal kutsub tarbimisühiskond koheselt tarbima ja pakub mitmesuguseid võimalusi seda teha tuleviku arvelt. Ükski finantshariduse programm ei suuda tasakaalustada kõiki kohest heaolu prioritseerivaid turundussõnumeid. Seetõttu pole erilist lootust hoiakuid märkimisväärselt tuleviku suunas kallutada, küll aga saavad sotsiaalsed normid ajapikku muutuda.

Teavituskampaaniad saavad kasutada ettekirjutavaid sotsiaalseid norme (*injunctive social norm*), kuidas enamiku Eesti elanike arvates oleks mõistlik oma rahaasju korraldada. Näiteks, „x% elanikest peab õigeks elukindlustuse abil säästa lähedasi lisakulutuste eest, kui ise enam töötada ei saa“.

Eesti elanikud ei soovi investeerimisriske võtta, see võib osaliselt tuleneda hirmust ebamõistlike otsuseid teha. Sellest üle saamiseks sobiksid investeerimismängud nagu LHV Börsihai, mis aitavad ilma oma raha mängu panemata investeerimiskogemust saada. Teistes riikides on häid tulemusi andnud finantshariduse teemade lõimimine teleseriaalide sisusse²³. Need annavad võimaluse samastuda tegelase elulise situatsiooniga ning tema kogemustest õppida ja ka pikemaajaliselt hoiakuid kujundada.

Ideid käitumise parandamiseks

²² OECD INFE, 'Evaluating Financial Education Programmes: OECD/INFE Survey, Evidence, Policy Instruments and Guidance' (2013), https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/G20-Evaluating_Fin_Ed_Programmes_2013.pdf.

²³ Gunhild Berg & Bilal Zia, 'Harnessing Emotional Connections to Improve Financial Decisions: Evaluating the Impact of Financial Education in Mainstream Media', *Journal of the European Economic Association* 15, no. 5 (2017): 1025–55, <https://doi.org/10.1093/jeea/jvw021>.

Siin saaks kasutada eelmainitud õpetlikke ajahetki. Tuludeklaratsiooni esitamise ajal võiks kuvada inimesele ülevaate tema laenukohustustest, säästudest ja investeringutest ning prognoositavast pensioni suurusest. Arvude ja graafikute asemel oleks tõhusam visualiseerida, millist elustiili need võimaldavad tulevikus omada koos kohese võimalusega tulumaksutagastuseks saadav summa säästu- või investeerimiskontole kanda. Kuna seda summat tajutakse pigem kui sülle kukkunud raha, mitte iseenda teenitud töötasu, ei tajuta selle summa ära kandmist kaotusena.

Pensionitsuse tegemise eel saaks paluda esmalt mõelda tuleviku-minu vajadustele, seejärel arvutada, mis selline elustiil igakuiselt maksab, ja aidata välja arvutada, kui palju raha kokku selleks vajab. Järgmise sammuna võiks näidata, kui suure osa sellest saab tõenäoliselt pensionisammastest ja muudest investeringutest kaetud. Alles seejärel võiks pakkuda otsustuvõimalusi.

Inimesed kipuvad keerukad finantsotsused tegemata jätma ja valima pigem vähima vastupanu tee²⁴. Seepärast soovitatakse kasutada automaatset liitmist pensionikogumise kontoga ja anda võimalus sellest loobuda. Sarnast mehhanismi võiks kasutada koostöös tööandjatega ning töölepingu osana määrata vaikimisi igakuiselt säästu- või investeerimiskontole minev protsent palgast. Kui töötaja ei soovi sel viisil raha koguda, saab ta sellest punktist lepingus loobuda.

Sarnaste inimeste mõju (*peer effects*) ja sotsiaalsed normid on tõhusad vahendid käitumise suunamiseks. Seda illustreerib antud uuringus ilmekalt sõprade ja lähedaste nõuanne kui peamine infoallikas finantsteenuste valimisel. Näiteks võiks säästmise ja investeerimise nähtavaks ning võrreldavaks muutmiseks luua visualiseeritud indeksi, mille abil saaks kasutaja teada, kas inimesed nagu tema säästavad rohkem või vähem. Lätis on loodud finantskirjaoskuse indeks, mis aitab enda rahatarkuse taset teistega võrrelda: www.klientuskola.lv/ru/polezno/test.html. Suurbritannias saab veebirakenduse abil hinnata oma finantstervise (rahalise heaolu) seisundit: www.moneyadviceservice.org.uk/en/tools/health-check

Pangad arendavad mobiilirakendusi, mis võimaldavad lisaks pangateenuste kasutamisele ka rahaasju paremini planeerida. Neisse saab lisada nn nügivaid elemente, näiteks võimalust sarnaste inimeste käitumisega võrrelda, eesmärgi seada ja nende suunas liikumist visualiseerida, anda kiiret tagasisidet tehtud finantsotsustele kasvõi lihtsalt kiitva naerunäo abil, saata meeldetuletusi jne. Kaaluda tasuks ka praktilisi nõuandeid sisaldava eesti- ja venekeelse mobiilirakenduse loomist, näiteks minuraha.ee põhjal.

²⁴ James J. Choi et al., 'Saving for Retirement on the Path of Least Resistance', *NBER* (2004), 65.

Conclusion

In June 2019, Turu-uuringute AS conducted a nation-wide study of Estonian financial literacy concerning the financial behaviour, attitudes, and knowledge of the Estonian population. The project is funded from the budget of the Ministry of Finance and the European Regional Development Fund within the framework of the program *Strengthening of sectoral R&D (RITA) of Operational Programme for Cohesion Policy Funds 2014–2020* priority axis 4.

The objective of the study was to develop a more appropriate methodology for studying financial literacy, map the knowledge, attitude, and behaviour of Estonian residents regarding financial matters and analyse the effect of measures already taken. In addition to questions used in similar previous studies, this year, information was collected and analysis conducted on topics regarding economic well-being, changes to the II pillar pension funds, reliability of the financial environment, crypto currencies, and the use of the Internet. The results of the study will be taken as a basis for developing and applying the next strategic programme of the population's financial literacy for the purpose of improving the level of financial knowledge.

17% of the Estonian population assesses their level of financial knowledge as high, 2% as very high. 60% deems it as average and 20% as low. Younger people, respondents with higher education, entrepreneurs, people with a higher level of income, and those living in Tallinn deem their level of financial literacy to be above average.

The study revealed that the public's theoretical financial knowledge has not improved compared to the previous financial literacy study (of 2015): it has generally remained at the same level and declined in some areas. Still, in nine years, the results regarding the comprehension of investment risks and the calculation of interest rates over a five-year period have improved. **Unfortunately, the study did not confirm that all of the respondents applied their financial knowledge to improve their family's economic well-being and security.**

One of the most noteworthy deficiencies is that a large proportion of the population does not plan their financial affairs sufficiently (43% prepare a budget; this indicator is rising very slowly). **Only 12% of the population makes long-term plans and investments.** There are still a lot of people who do not save or have insufficient savings. The percentage of non-savers has been declining over the years, but change is slow. The most frequent saving method is still depositing money on the current bank account (42%) followed by cash depositing (28%). 15% of respondents use a thrift or savings account, which is slightly more than in 2015. Investment options are still used relatively little, only by a total of 13% of the population, with 4% owning stocks or shares. There is an above-average percentage of people of the oldest age group, non-Estonians, respondents with a low level of education, and small income among the

non-savers. Although for most of the examined financial services respondents have considered the comparison of services offered by different providers an important selection criterion, for some financial services alternative options are not considered (credit cards, settlement accounts, and mobile payments).

It is noteworthy that out of financial services, various borrowing options, insurances, and deposits are used more often compared to investment products, the use of which is still rather scarce among the population.

The most complicated topics in which Estonians themselves perceive their financial literacy to be lacking include the following: crypto currency, II pension pillar, taxation of revenue, and crowdfunding. Preparing a family budget and adhering thereto was mentioned the least often—yet, at least a third of the respondents indicated they did not even mark down their income and expenditures, let alone prepare a budget. 11% of the population thinks that none of the topics are complicated. It is notable that 11% of the population are not interested in financial matters at all.

The 18–19 age group listed real estate investments and starting a business as the most complicated topics, but named crypto currency significantly less frequently than average. The proportion of youths indifferent to financial matters is above the population's average with 21%. Matters concerning the II pension pillar are regarded as complicated more frequently than average by the 50–59 age group. The oldest age group (60–80 years of age) listed saving options and borrowing / borrowing options more frequently than others, although for them, too, crypto currency was the most complicated topic.

The population's assessments on their financial well-being

Although 40% of the Estonian population have some finances left over at the end of the month, a substantially smaller proportion of people engages in investing. Almost a third of the population has experienced the situation where their running income does not cover their costs in the last 12 months. In that regard, 40–49 year olds are the most vulnerable age group. 51% would manage to cover a more substantial unexpected expense but 41% could not handle it.

Upon losing their primary source of income, 27% of the population would get by for up to a month, with 10% being able to manage for under a week. Most people would be able to get by for 1 to 3 months (25%). 16% could manage for 3 to 6 months and 23% for more than six months. Examining the trends of the 9 studied years, it is revealed that the percentage of those who could get by for 3 to 6 months and over 6 months has now increased by virtue of transfers from the group who could get by for up to 1 month. Although almost half of the population is not certain they could manage well in their retirement, only a small proportion has managed to find additional sources of income for themselves—most of them are entrepreneurs and some with a higher level of education and income.

In the past 9 years, the general standard of living and confidence in subsistence has improved in Estonia and saving would be feasible for most of the population. Emphasising the importance of saving and saving itself is a positive outcome, but **the objective is to achieve a situation where attention is paid to regular saving and long-term goals rather than accumulating reserves for getting by or covering some larger expense.** It can be seen that while some financial topics are not complicated for the population to understand, they still do not apply this knowledge in practice, due to which it is important to continue with measures to change people's behaviour.

This year, the addition of new questions and the improvement of the methodology of the study enabled us to better assess matters regarding the population's financial well-being and actual financial behaviour, primarily to examine the reasons behind people's behaviour and provide a better basis for assessing the efficiency of the activities conducted within the framework of the programme for improving financial literacy.

Subsistence in the retirement age and pension system reform

Since only a small percentage of Estonia's population engages in long-term investing, it is rather logical that 48% feel uncertain about their retirement and do not know whether they will manage financially. If the II pension pillar becomes voluntary, 49% of people who have currently subscribed to it would continue to use the II pillar for their savings. The study revealed different results with respect to independent saving: 10 to 26% of the population would want to do that, while 19% of the respondents would quit pension saving. Thus, it can be said that during the survey period, half of the people who had subscribed to the II pillar fund thought to continue their contributions and the other half would quit making contributions. The study also indicated that the population's plans regarding the II pension pillar have not been fully deliberated yet, since there was little information available at the time the survey was conducted.

An above average proportion of respondents in the 18–29 age group (14%), people with higher education (17%), and with the highest level of income (15%) would continue pension saving independently.

Reliability of the financial environment. Estonian residents are, in their own words, rather observant and very few of them have fallen victim to financial fraud. 3% of the population has come across pyramid schemes, an equal share of 2% of the population have unintentionally shared financial information, have had their debit card used without authorisation or have experienced bank fraud. In addition to that, the population has had issues related to financial institutions, indicated by official complaints filed. The majority of the Estonian population still trusts banks—46% believe that their money is secure in a bank and 52% are certain that banks are treating them fairly. In conclusion, it can be said that Estonia's financial environment is fairly reliable and although cases of fraud do occur, they do not affect a significant

percentage of the population. On the other hand, a part of the population feels differently, some have experienced fraud and find that bank fees are too high. **Little confidence in the financial environment, including in the providers of financial services, may also be one of the obstacles to making long-term investments.**

It was revealed that crypto currency isn't considered notably trustworthy by the Estonian population—only 7% have confidence in it, (6% rather and 1% fully confident), whereas 64% have no confidence in crypto currency. Two younger age groups have more confidence in crypto currency—19% of the 18–19 and 15% of the 18–29 age group trust it. 2% of the population have purchased crypto currency. In their own words, 5% of those who know what crypto currency is might consider purchasing it in the coming two years. However, only 1% of the target group considers purchasing it very likely, while 61% deem it totally unlikely.

As a result of the study, it can be said that 63% of the population receives at least half of their financial information from the Internet, with 13% receiving practically all of their information and 36% most of their information from the Internet. 16% replied that they receive no information at all from the Internet because they do not use it. Thus, we still have people who visit bank offices and obtain information from other sources. The two youngest age groups are the ones who receive the most information from the Internet, but it is an important source for everybody. Of the 60–80 age group, less than half do not use the Internet or seek out financial information there. Groups with higher education and the highest level of income get most of their information from the Internet.

Analysing the results of the strategic programme of the population's financial literacy indicated that the programme has been largely developed in the form of general guidelines, and achieving the relevant results cannot be precisely assessed. Some of the program's numerical objectives were probably too optimistic and have not been fulfilled as of yet. The objective of reducing the proportion of the balance of loans not paid in due time in relation to loans granted has been met. The objective to adopt necessary regulations and make financial services more comprehensible to people has been achieved partly.

The following additional target groups are the most important for the next programme:

- people with a lower level of education and below average income
- people living outside Tallinn and residents of Ida-Virumaa as a separate group
- non-Estonians

In conclusion, it can be said that the Estonian population has access to a relatively large amount of information and also has sufficient basic knowledge to reasonably organise their financial affairs. Since this knowledge is generally not applied to create financial security for their family, the application of various measures must continue to change such behaviour.

Резюме

В июне 2019 года фирма социальных и рыночных исследований Turu-uuringute AS провела общереспубликанский опрос на тему финансовой грамотности населения Эстонии. Вопросы касались знаний на финансовые темы, финансового поведения населения и отношения к определенным темам. Проект был профинансирован из бюджета Министерства финансов и Европейского фонда регионального развития в рамках программы «План внедрения фондов политики солидарности на 2014–2020 годы» („Ühtekuuluvuspoliitika fondide 23 rakenduskava 2014–2020“) по приоритетному направлению «Государственная поддержка научной и развивающей деятельности» (Riigi Teadus- ja Arendustegevuse toetamine“ (RITA)).

Цель исследования: выработка более действенной методики изучения финансовой грамотности населения, получение информации о знаниях в области финансов, отношения к финансам и финансового поведения жителей Эстонии, а также анализ воздействия используемых способов изучения. В дополнение к вопросам, используемым в ранее проведенных подобных исследованиях, в этом году собрали и проанализировали информацию на следующие темы: экономическое благополучие людей, планируемые изменения во второй ступени пенсионного страхования, доверие к финансовой среде, криптовалюта и использование интернета. Результаты опроса являются основой для выработки и дальнейшего претворения в жизнь методов стратегической программы финансовой грамотности, направленной на повышение финансовой грамотности населения.

17% жителей Эстонии высоко оценивают свои знания о том, как обращаться с деньгами, среди них 2% считают свои знания очень высокими. 60% жителей находят свои знания средними, а 20% - низкими. Выше среднего оценивают свой уровень знаний люди с высшим образованием, молодёжь, предприниматели, люди с большими доходами, а также жители Таллинна.

В результате исследования выяснилось, что по сравнению с предыдущим исследованием (2015г) теоретическая финансовая грамотность населения не увеличилась: она осталась примерно на том же уровне и даже слегка уменьшилась. За 9 лет (начиная с первого исследования) все же улучшился результат понимания наличия инвестиционных рисков и понимание того, как начисляются проценты. **К сожалению, в исследовании не нашло подтверждения мнение о том, что все жители станут применять свои финансовые знания для повышения экономического благосостояния и безопасности своей семьи.**

В качестве одного из больших недочетов можно привести то, что большая часть населения в достаточной степени не планирует свои финансовые дела (бюджет семьи составляет лишь 43% - этот показатель растет очень медленно). **Всего 12% населения занимается долговременным планированием своих финансов и делает инвестиции.** По-прежнему большое количество людей не делает сбережений или имеют недостаточные сбережения. Доля людей не делающих сбережения все же уменьшается с годами, но изменение происходит крайне медленно. Как и прежде наиболее распространенный способ делать сбережения – накопление средств на текущем расчетном счете (42%), следующий по популярности способ - откладывание наличных денег на будущее (28%). Сберегательным или накопительным счетом пользуется 15% ответивших на этот вопрос, что несколько больше чем в 2015 году. Различными инвестиционными возможностями пользуются все еще относительно мало; всего 13% населения, в том числе 4% инвестировали в акции или паи. Среди тех, кто не делает сбережения, больше всего представителей старшей возрастной группы, неэстонцев, а также людей с низким уровнем образования и людей с небольшими доходами. Хотя для большинства исследуемых финансовых услуг наиболее важным критерием выбора и было сравнение между собой услуг, предоставляемых различными поставщиками, существуют финансовые услуги, для получения которых иные возможности не рассматриваются (кредитные карты, открытие расчетного счета и совершение мобильных платежей).

Бросается в глаза, что население пользуется финансовыми услугами скорее для получения разного вида кредитов, страхования и накопления, а вот доля использующих инвестиционные продукты по-прежнему мала.

Если говорить о том, в чем видят сами жители Эстонии необходимость для повышения своей финансовой грамотности, то наиболее сложными для понимания являются следующие темы: криптовалюта, вторая пенсионная ступень, налогообложение доходов и совместное финансирование. Реже всего были названы: составление семейного бюджета и следование ему – ведь по меньшей мере треть респондентов не планирует свои доходы и расходы, не говоря уже о составлении бюджета. По мнению 11% населения ни одна из перечисленных тем не представляет сложности. В то же время обращает на себя внимание и то, что 11% жителей вовсе не интересуются финансовыми темами.

Для молодых людей 18–19 лет наиболее сложными темами являются инвестиции в недвижимость, а также начало предпринимательства, а вот заметно менее сложной, чем в среднем, является тема криптовалюты. Среди молодежи в среднем больше, чем среди всего населения, тех, кому тема финансов безразлична - 21%. В возрастной группе 50–59 лет чаще среднего вызывает сложности тема, связанная во второй пенсионной ступенью. Представители старшей возрастной группы (60-80 лет) чаще остальных назвали

сложными для понимания темы: возможности накопления и кредитование/возможности получения кредитов, но самой сложной для них оказалась тема криптовалюты.

Оценка финансового благополучия жителей

Несмотря на то, что у 40% жителей в конце месяца остаются деньги, инвестициями занимается очень маленькое количество народа. Практически треть жителей в течение последних 12 месяцев попадала в ситуации, при которых текущие доходы не покрывают их расходов. Наиболее уязвимая группа – это люди в возрасте 40–49 лет. 51% респондентов сможет справиться с крупной неожиданной тратой, при этом не справится с этим 41% населения.

При потере главного источника дохода справится в такой ситуации примерно месяц около 27% населения, причем 10% из них смогут продержаться меньше одной недели. Наиболее часто данный ответ показывает, что 1-3 месяца сможет продержаться в такой ситуации 25% населения. 16% - справятся в такой ситуации в течение 3-6 месяцев и 23% - более 6 месяцев. Рассматривая тренды за 9 лет, когда проходили исследования, можно сказать, что за счет тех, кто смог бы в данной ситуации продержаться менее 1 месяца теперь увеличилась доля тех, кто справится в течение 3-6 месяцев и дольше. Несмотря на то, что примерно половина населения Эстонии не уверена в своих возможностях финансово справляться в пенсионном возрасте, очень немногие смогли подумать о дополнительных источниках дохода на пенсии – прежде всего этим озаботились предприниматели и какая-то часть людей с высшим образованием, а также люди с более высокими доходами.

За последние 9 лет вырос общий уровень жизни и уверенность в своих силах, при необходимости справиться с различными жизненными ситуациями, и большинству населения вполне целесообразно было бы делать сбережения. Признание необходимости сбережений и претворение этого в жизнь – это положительный результат, несмотря на то, что **целью являлось достижение ситуации, при которой внимание будет обращено на то, что сбережения будут делаться регулярно, и будут ставиться долговременные цели, направленные не только на накопления на жизнь или крупные траты.** Хотя и видно, что некоторые финансовые темы не являются сложными для населения, эти знания не находят применения на практике, поэтому важно продолжать деятельность, направленную на изменение поведения людей в этом вопросе.

Добавление новых вопросов в анкету и усовершенствование методики опроса позволило в этом году лучше оценить финансовое благополучие населения и реалии, связанные с финансовым поведением, прежде всего более подробно рассмотреть причины такого поведения и подготовить лучшую основу для оценки эффективности развития деятельности в рамках программы финансовой грамотности.

Умение справляться в различных жизненных ситуациях в пенсионном возрасте и изменение пенсионной системы

Так как долговременными инвестициями занимается очень маленькая часть жителей Эстонии, то вполне логично, что 48% респондентов не уверены в своем финансовом благополучии в пенсионном возрасте и не знают, смогут ли они справиться материально. Если вторая пенсионная ступень станет добровольной, то 49% от тех, кто на сегодняшний день присоединился к ней, продолжат делать там накопления. В результате опроса выяснились предпочтения по части самостоятельного накопления средств: этим хотели бы заняться от 10% до 26% населения. 19% респондентов при возможности прекратили бы пенсионное накопление. Таким образом можно сказать, что во время проведения опроса более половины людей, присоединившихся ко второй накопительной ступени, продолжили бы делать выплаты в эту пенсионную ступень и половина – прекратили бы выплаты. Исследование показало также и то, что планы населения относительно того, как поступить с выплатами во вторую пенсионную ступень, не являются еще взвешенными и окончательными, так как в момент проведения опроса было мало информации.

Люди в возрасте 18-29 лет (14%), респонденты с высшим образованием (17%) и представители группы людей с более высокими доходами (15%) чаще остальных продолжили бы самостоятельно накапливать средства на пенсию.

Надежность финансовой среды. По их собственным словам, жители Эстонии довольно осторожные и лишь очень маленькая их часть стала жертвами финансового мошенничества. Таким образом с финансовыми пирамидами сталкивалось 3% населения; по 2% от населения страны безо всякой задней мысли делились финансовой информацией или без разрешения пользовались банковской картой, или сталкивались со сделками, которые не совершали в банке. Также жители Эстонии сталкивались с некоторыми проблемами в финансовых учреждениях, для решения которых пришлось направлять официальную жалобу в финансовое учреждение. И все же большая часть жителей Эстонии доверяет банкам – 46% верит, что их деньги в банке защищены и 52% уверены, что финансовые учреждения поступают с ними справедливо. Подведя итоги, можно сказать, что финансовая среда Эстонии достаточно надежна и, хотя и возможны случаи мошенничества, но они не затрагивают большую часть населения. С другой стороны, некоторые жители придерживаются противоположного мнения, часть из них подверглась финансовому мошенничеству, а часть считает, что плата за банковские услуги слишком высока. **Невысокое доверие к финансовой среде, в том числе и к учреждениям, предоставляющим финансовые услуги, может являться одним из препятствий для долговременных инвестиций.**

Выяснилось, что криптовалюта особо не вызывает чувства доверия среди жителей Эстонии – лишь 7% населения доверяют ей, среди них 6%

скорее доверяют и 1% полностью доверяет. В противовес 65% жителей Эстонии не доверяют криптовалюте. Криптовалюта пользуется доверием у более молодого населения – в возрастной группе 18–19-летних ей доверяют 19% и 18–29-летних - 15% людей в своей возрастной группе. Криптовалюту покупало лишь 2% населения. 5% из тех, кто знает о том, что это такое, рассматривают покупку криптовалюты в течение ближайших лет. Очень реальной считает покупку криптовалюты всего 1% и абсолютно нереальной - 61% респондентов, знающих, что такое криптовалюта.

Исследование показало, что 63% населения более половины информации на финансовые темы получает из интернета, в т.ч. практически всю информацию из интернета на эту тему получает 13% населения и 36% - большую часть информации. Следует заметить, что 16% респондентов сказали, что они совсем не получают информации из интернета. Таким образом, мы имеем определенное количество людей, которые по-прежнему для получения информации посещают отделения банков и ищут информацию по другим каналам. Больше всего информации получают из интернета представители двух наиболее молодых возрастных категорий, но тем не менее интернет является важным источником информации для людей всех возрастов. Довольно много людей в возрасте 60–80 лет не пользуется интернетом или не ищет там информацию на финансовые темы. Люди, имеющие более высокие доходы и люди с высшим образованием чаще всего получают информацию из интернета.

Анализ результатов стратегической программы по финансовой грамотности населения показал, что многие части программы охватывают лишь общие направления и не представляется возможным точно оценить выполнение всех поставленных в ней целей. Некоторые из целей программы были, возможно, слишком оптимистичными и на сегодняшний день не были достигнуты. Достигнута цель уменьшить количество непогашенных к сроку кредитов по отношению к выданным кредитам. Частично достигнута цель принятия необходимых нормативных актов и цель, сделавшая финансовые услуги более понятными населению.

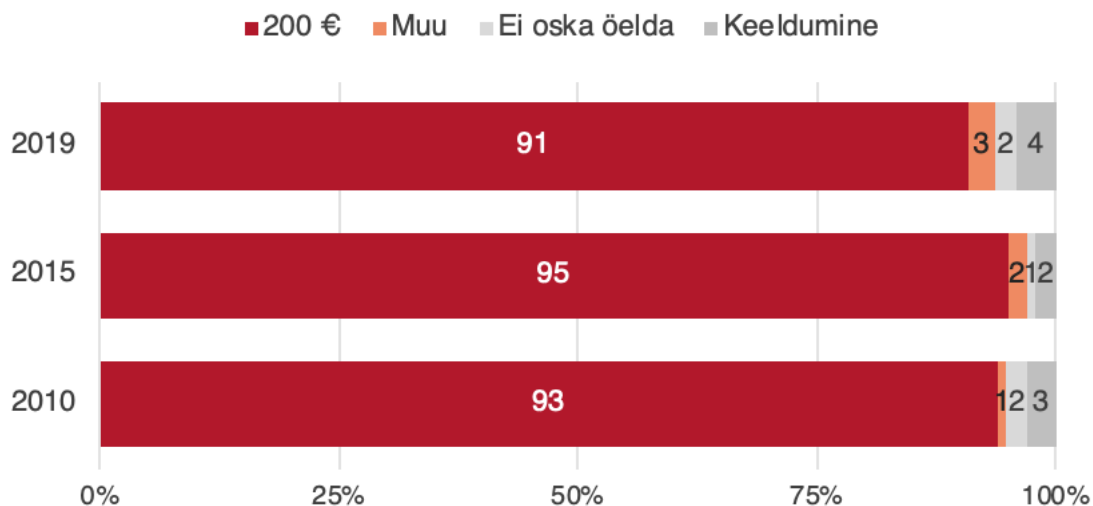
В следующей программе необходимо большое внимание обратить на представителей следующих целевых групп:

- Люди с более низким уровнем образования и доходами ниже средних
- Люди, не являющиеся жителями Таллинна, отдельной группой - жители Ида-Вирумаа
- Неэстонское население

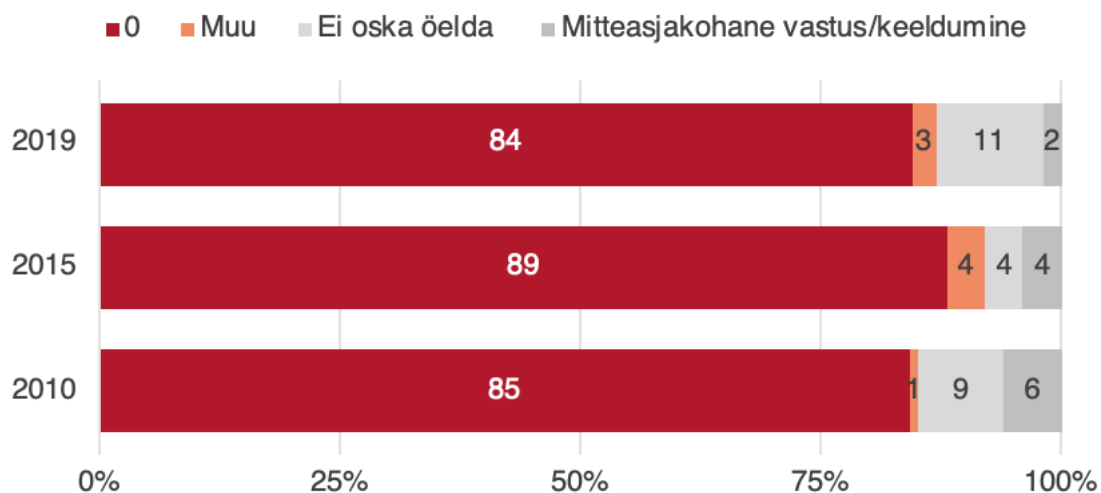
В заключение можно сказать, что жители Эстонии довольно-таки хорошо информированы и обладают хорошими базовыми знаниями в финансовых вопросах, что помогает разумно распоряжаться финансами. Но так как эти знания в большинстве случаев не применяются для обеспечения в своей семье чувства материальной уверенности, следует и дальше при помощи различных вспомогательных программ вырабатывать политику финансовой грамотности населения, для изменения финансового поведения.

Lisa 1

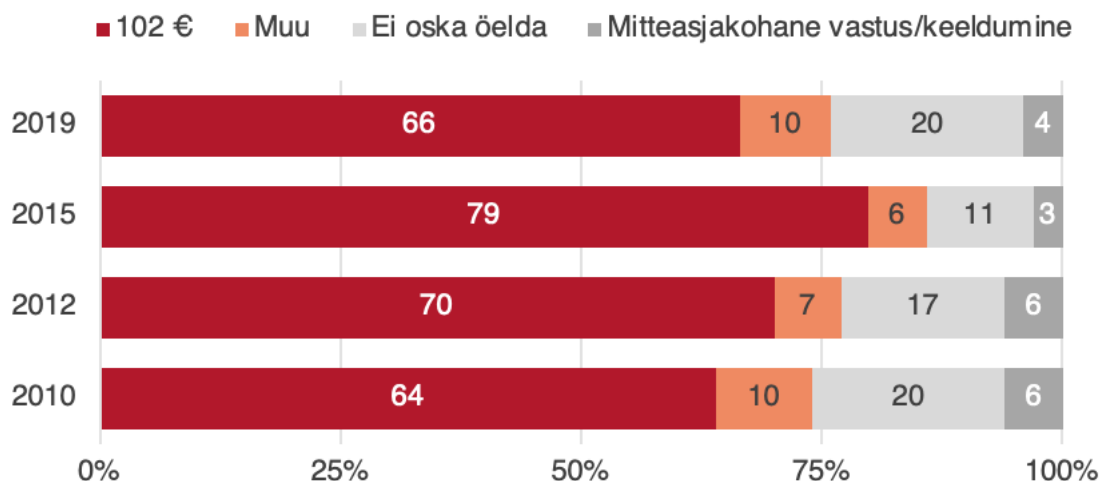
Joonis 77. Kujutlege, et viis venda saab kingituseks 1000 eurot. Kui vennad jagavad raha võrdselt, siis kui palju neist igaüks saab?

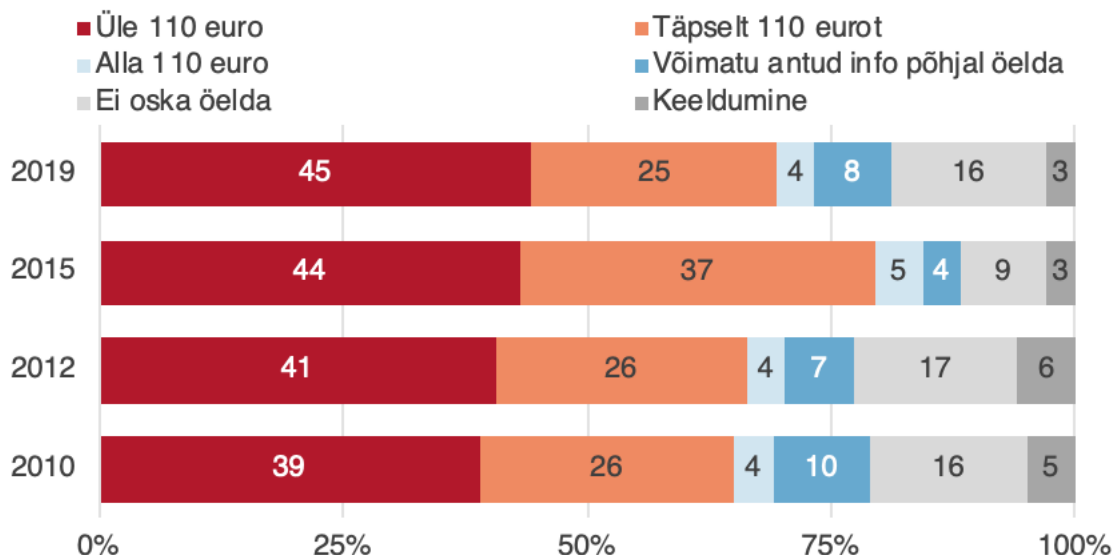
Joonis 78. Laenate sõbrale 25 EUR. Sõber maksab 25 EUR järgmisel päeval tagasi. Kui suurt intressi sõber maksis?

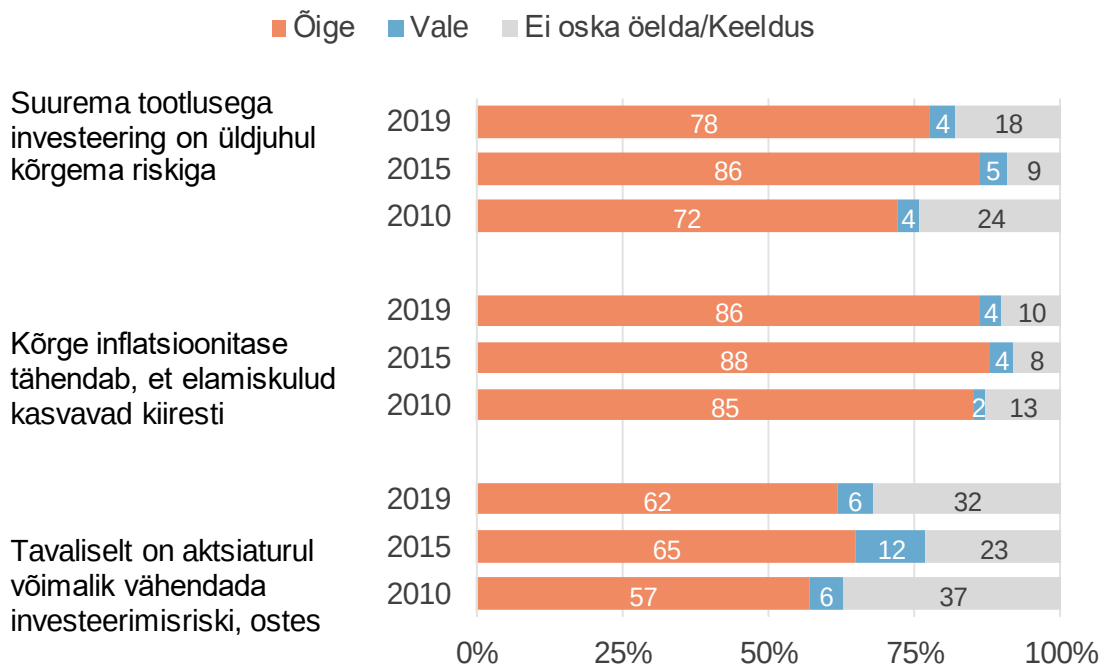
Joonis 79. Oletame, et te paigutate 100 EURi hoiusele, mille garanteeritud intressimäär ühes aastas on 2%. Te ei tee rohkem makseid sellele arvele ega võta sealt ka midagi välja. Kui palju raha on sellel arvel esimese aasta lõpuks, pärast seda, kui intressimakse on tehtud?

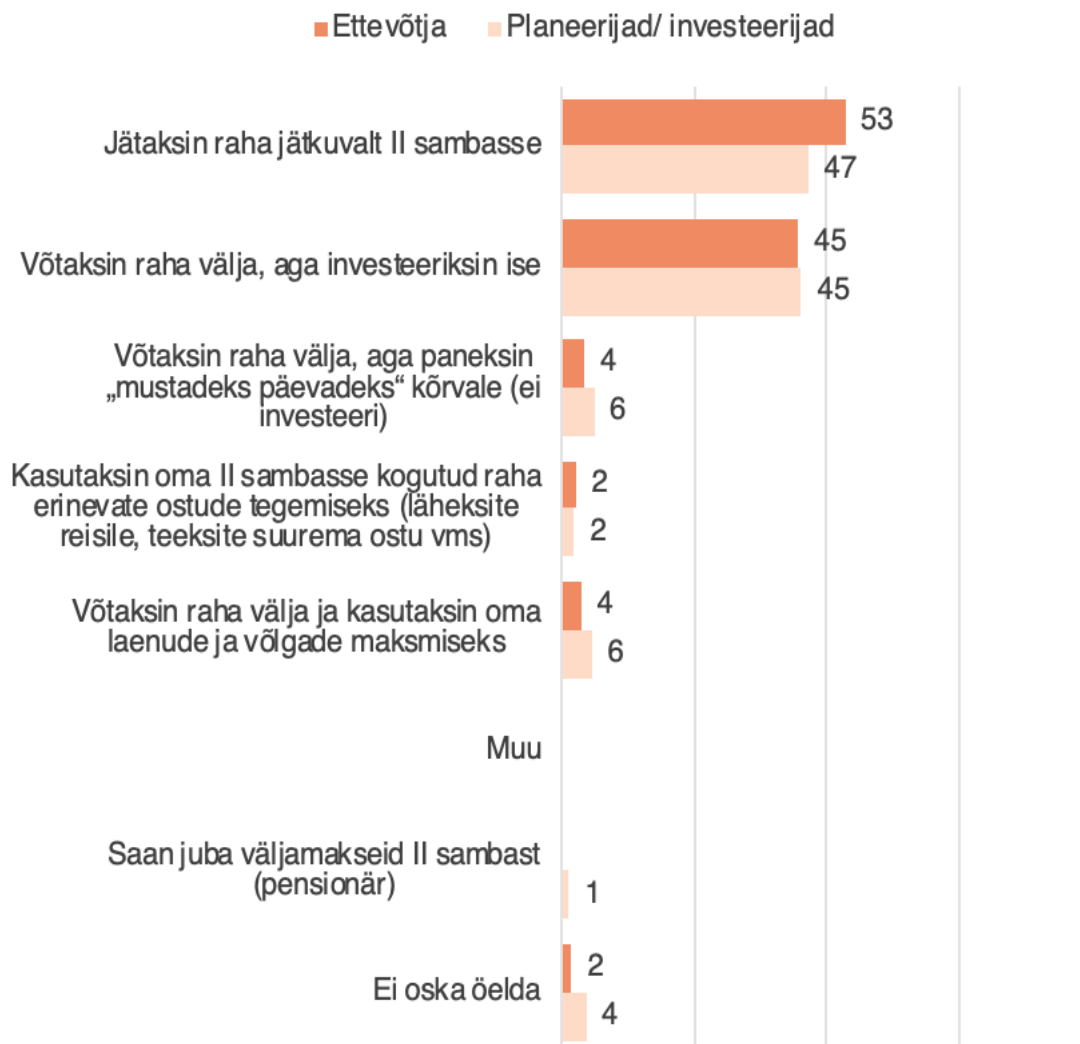
Joonis 80. Ja kui palju raha on sellel hoiusel viienda aasta lõpuks? Vahepeal midagi välja ei võeta või makse ei maksta ja intressimäär jääb samaks?

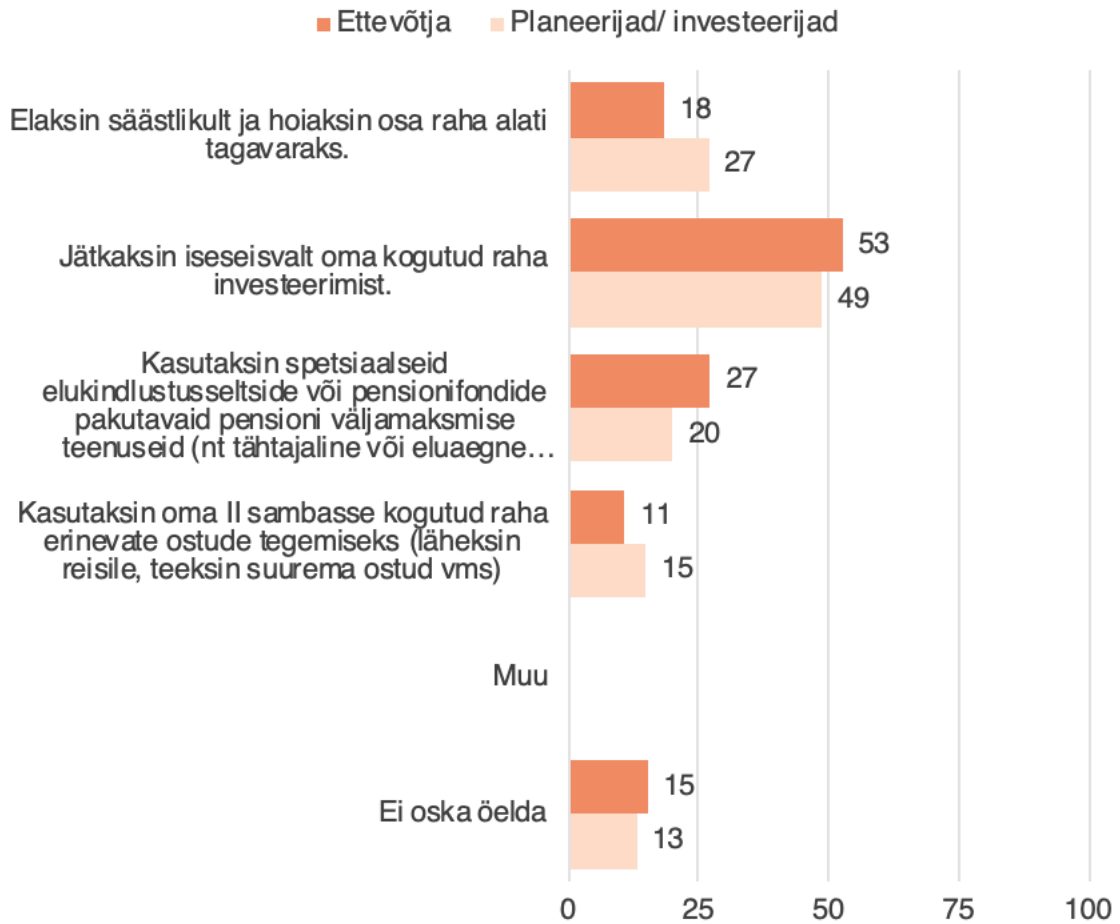
Joonis 81. Kas toodud väited on õiged või valed? %

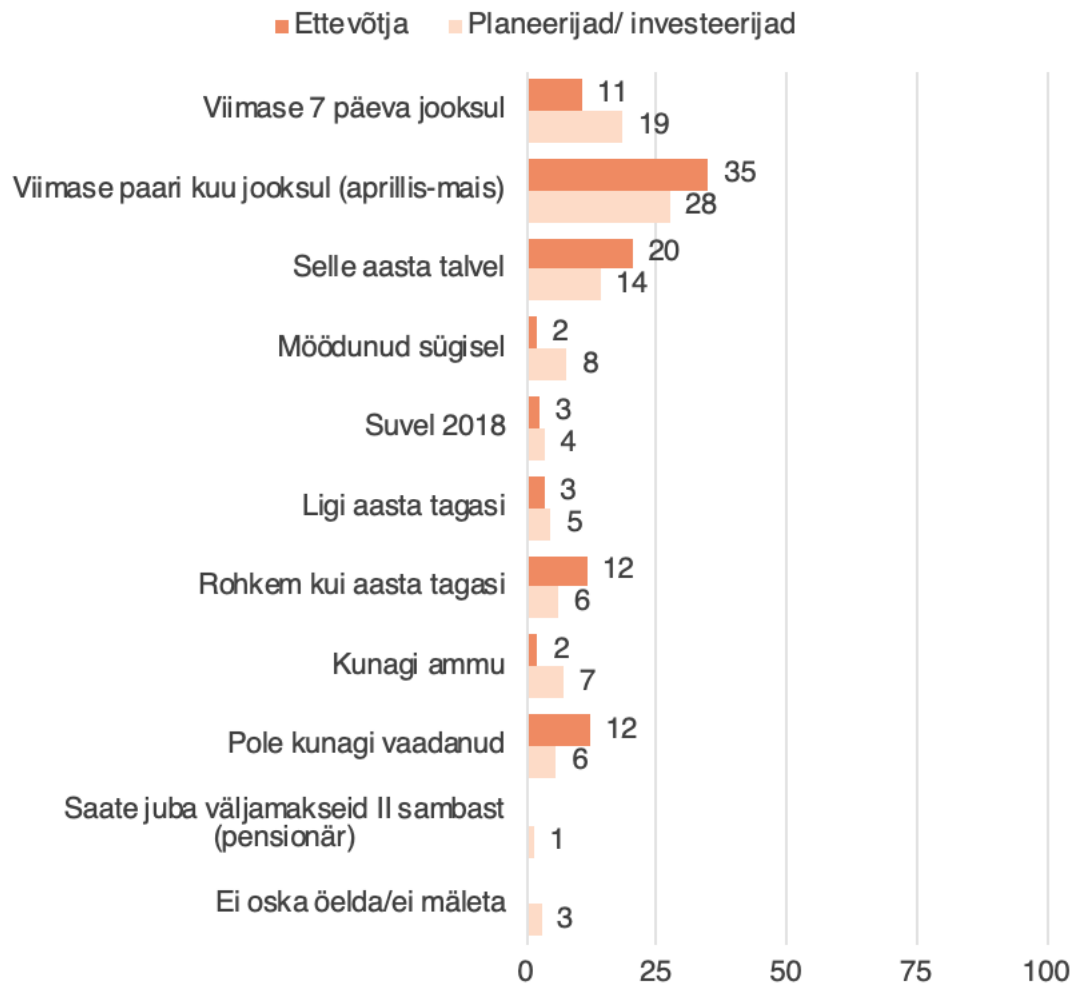
Joonis 82. Plaanid II sambast väljavõetava rahaga, n=II sambaga liitunud ja liituda soovijad segmentide lõikes, %

Joonis 83. Plaanid II samba rahadega pensionile jäädes, n= II sambaga liitunud ja liituda soovijad segmentide lõikes, %

Joonis 84. Millal vaadati viimati II pensionisamba seisu, n=on liitunud II sambaga segmentide lõikes, %

Tabel 2. Säästmise viisid taustagruppides, n=1005, %

	Sularaha kõrvale panemine hilisemaks	Säästmine jooksvale arvelduskont ole	Raha kandmine säästukontole/ kogumiskontole	Ei säästa
KÕIK	28	42	15	31
VANUS				
18-29.a.	37	38	20	23
30-39.a.	28	44	28	27
40-49.a.	31	39	16	31
50-59.a.	24	48	11	33
60-80.a.	22	42	5	38
RAHVUS				
Eestlane	27	45	18	28
Muu	31	36	9	38
HARIDUS				
Alg- ja põhi-	32	30	7	40
Kesk-, keskeri-	29	42	13	33
Kõrg-	25	48	24	24
SISSETULEK PERELIIKME KOHTA				
Kuni 500 €	29	39	7	38
501-1000 €	30	49	17	24
Üle 1000 €	30	45	35	20
Vastamata / Sissetulekut ei ole	20	34	9	41
ASULATÜÜP				
Pealinn	29	39	21	32
Suur linn	34	48	11	25
Alevik, küla	25	44	12	33

Tabel 4. Hinnangud rahalisele heaolule taustrühmades, skaala 1-5 keskmised

	Ma kipun muretsema, kas suudan katta kõik oma tavapäraseid kulud	Rahaasjad kontrollivad (piiravad) mu elu	Mul jääb kuu lõpuks raha üle	Enne millegi ostmist kaalun tõsiselt, kas saan seda endale lubada	Ma maksan oma arved õigeaegselt
KÕIK	2,9	3,14	3,26	4,02	4,72
VANUS					
18-19.a.	2,85	3,2	3,33	4,01	4,26
18-29.a.	2,67	2,93	3,48	3,86	4,62
30-39.a.	2,9	3,11	3,35	3,85	4,66
40-49.a.	2,93	3,13	3,19	4,03	4,64
50-59.a.	3,18	3,19	3,13	4,24	4,74
60-80.a.	2,87	3,27	3,18	4,08	4,87
RAHVUS					
Eestlane	2,81	2,96	3,32	3,93	4,73
Muu	3,09	3,52	3,13	4,19	4,71
HARIDUS					
Alg- ja põhi-	2,98	3,2	3,03	4,07	4,59
Kesk-, keskeri-	3,01	3,19	3,18	4,05	4,72
Kõrg-	2,64	3	3,51	3,92	4,79
SISSETULEK LEIBKONNALIIKME KOHTA					
Kuni 500 €	3,28	3,47	2,84	4,27	4,73
501-1000 €	2,88	3,12	3,38	3,98	4,2
Üle 1000 €	2,33	2,67	3,9	3,65	4,75
Vastamata/ Sissetulekut ei ole	2,79	2,99	3,22	3,95	4,7
ASULATÜÜP					
Pealinn	2,61	3,03	3,47	3,95	4,78
Suur linn	3,07	3,26	3,36	4,04	4,74
Alevik, küla	2,99	3,07	3,11	3,99	4,66

Tabel 5. Sissetulekuallikad pensionipõlves, n=1005, %

	Riiklik pension	Kohustuslik kogumispension või tööandja pension	Töötamine pensioniealisena	Oma säästud	Tugi lastelt või teistelt pereliikmetelt	Tugi elukaaslaselt	Isiklike varade müük	Isiklikelt varadelt teenitav tulu	Ettevõtlustulu	Täiendav kogumispension
KÕIK	80	51	30	26	18	17	9	8	7	6
SUGU										
Mees	79	48	30	30	14	14	9	10	10	6
Naine	81	54	30	23	23	19	8	6	4	7
VANUS										
18-29.a.	60	64	26	30	13	18	10	6	9	6
30-39.a.	76	70	31	32	18	22	15	16	11	3
40-49.a.	78	59	44	19	17	17	8	11	8	9
50-59.a.	89	59	42	25	24	18	8	4	5	12
60-80.a.	90	21	16	26	20	13	5	4	3	4
RAHVUS										
Eestlane	82	54	28	27	20	17	12	9	7	7
Muu	75	47	34	25	15	16	3	5	6	5
HARIDUS										
Alg- ja põhi-	73	33	19	16	20	11	3	3	2	3
Kesk-, keskeri -	81	52	29	24	18	17	7	5	5	5
Kõrg-	81	59	38	36	19	19	16	15	13	11
SISSETULEK										
Kuni 500 €	82	38	21	18	18	17	3	3	3	2
501-1000 €	84	55	34	28	21	21	11	5	7	9
Üle 1000 €	75	66	39	45	14	13	18	21	13	8
Vastamata/ Sissetulekut ei ole	73	55	33	21	19	13	8	9	8	6
ASULATÜÜP										
Pealinn	77	54	41	27	17	15	13	10	11	8
Suur linn	79	55	25	30	19	29	9	6	6	5
Alevik, küla	85	48	30	24	22	18	7	9	7	6

Tabel 7. Õigete vastuste osakaal väidetele sotsiaal-demograafilistes lõigetes, n=1005, %

	Suurema tootlusega investering on üldjuhul kõrgema riskiga	Kui keegi pakub Teile võimalust teenida suur summa raha, siis eksisteerib ka võimalus kaotada suur summa raha	Kõrge inflatsiooni-tase tähendab, et elamiskulud kasvavad kiiresti	Tavaliselt on aktsiaturul võimalik vähendada investeerimisriski, ostes mitmeid erinevaid aktsiaid ja osakuid	Töenäosus kaotada kogu oma raha on väiksem, kui hoida seda mitmes erinevas kohas
KÕIK	78	82	86	62	78
SUGU					
Mees	82	82	87	67	82
Naine	74	82	85	57	74
VANUS					
18-19.a.	51	64	51	47	66
18-29.a.	72	80	73	59	69
30-39.a.	81	85	84	69	79
40-49.a.	82	82	92	65	81
50-59.a.	81	86	92	67	84
60-80.a.	74	80	89	54	77
RAHVUS					
Eestlane	77	86	86	68	81
Muu	78	76	85	49	71
HARIDUS					
Alg- ja põhi-	67	76	76	49	71
Kesk-, keskeri	77	83	83	59	76
Kõrg-	83	85	85	74	86
SISSETULEK PERELIIKME KOHTA					
Kuni 500 €	75	82	86	53	73
501-1000 €	78	85	88	64	78
Üle 1000 €	86	86	83	75	83
Vastamata/ Sissetulekuta	75	76	86	62	82
ASULATÜÜP					
Pealinn	79	81	85	64	79
Suur linn	77	79	85	52	74
Alevik, küla	75	84	87	66	81

Tabel 8. Kogumise jätkamine, profiilid vs. elanikkonna profiil 1, %

	KÕIK VASTAJAD	Jah, jätkaksite raha kogumist II sambasse	Jah, aga koguksite pensioniks iseseisvalt	Ei
Vastajate arv:	1005	286	61	113
SUGU				
Mees	47	47	46	50
Naine	53	53	54	50
VANUSEGRUPP				
18-19.a.	4	2	0	1
20 ja vanemad	96	98	100	99
VANUSEGRUPP				
18-29.a.	18	27	33	18
30-39.a.	19	25	28	27
40-49.a.	18	21	17	25
50-59.a.	17	20	19	17
60-80.a.	28	7	3	12
RAHVUS				
Eesti	67	73	76	73
Muu	33	27	24	27
REGIOON				
Tallinn	33	37	44	27
Põhja-Eesti	16	14	22	15
Ida-Virumaa	11	7	7	11
Lääne-Eesti	11	14	9	12
Kesk-Eesti	7	7	5	9
Lõuna-Eesti	22	21	13	26
ELUKOHT/ASULATÜÜP				
Pealinn	33	37	44	27
Suur linn	17	16	17	16
Muu linn, maakonnakeskus	19	19	17	25
Alevik, küla	31	27	22	33
LEIBKONNA KOOSSEIS				
Üksik	31	19	22	24
Abielus/ vabaabielus, lasteta	27	22	27	32
Täiskasvanute leibkond	17	17	30	13
Leibkond alla 18-a. lastega	25	42	22	31
HARIDUS				
Alg- ja põhiharidus	14	11	6	12
Keskharidus, keskeri haridus	58	57	41	63
Kõrgharidus	28	32	53	25
STAATUS				
Ettevõtja	8	8	5	7
Palgatöötaja	59	78	79	71
Pensionär/ Töövõimetu	23	3	1	9
Muu mittetöötav	10	10	15	12

Üldtulemusest statistiliselt olulised erisused on välja toodud sinise ja punase värviga.

Tabel 9. Kogumise jätkamine, profiilid vs. elanikkonna profiil 2, %

	KÕIK VASTAJAD	Jah, jätkaksite raha kogumist II sambasse	Jah, aga koguksite pensioniks iseseisvalt	Ei
Vastajate arv:	1005	286	61	113
LEIBKONNA NETOSISSETULEK KOKKU				
Kuni 400 €	4	1	3	2
401 - 600 €	14	4	6	5
601 - 800 €	7	7	3	8
801 - 1000	10	8	12	10
1001 - 1300	10	11	8	15
1301-1600	9	13	8	11
1601 - 1800 €	5	5	4	11
1801 - 2000	6	9	10	8
2001-2200	5	8	9	3
Üle 2200	12	20	26	10
LEIBKONNA NETOSISSETULEK LIIKME				
Kuni 500 €	33	23	23	24
501-1000 €	31	35	34	38
Üle 1000 €	17	24	33	19
Ei oska öelda/ Keeldus/ Sissetulekut ei ole	19	18	10	19
PLANEERIMISE PERIOOD				
Lühike periood	32	35	32	38
0,5 - 1 aastat	8	9	22	6
Pikk periood	3	3	6	4
Isiklikult ei planeeri	2	1	1	0
Ei oska öelda	0	0	0	1
Ei planeeri üldse oma tulusid/kulutusi	57	56	48	53
INVESTEERIMINE				
Investeetijad	9	9	20	14
Ei ole investeetijad	91	91	80	86
PIKAAJALINE PLANEERIMINE/INVEST.				
Planeerijad/ investeetijad	12	12	25	17
Ei ole planeerijad/ investeetijad	88	88	75	83
HUVI II SAMBA SEISU VASTU				
Viimase 7 päeva jooksul	6	12	13	12
Viimase paari kuu jooksul (aprillis-mai)	13	23	24	28
Selle aasta talvel	8	13	10	11
Möödunud sügisel	3	5	7	2
Suvel 2018	2	3	10	2
Ligi aasta tagasi	4	8	5	9
Rohkem kui aasta tagasi	4	7	10	4
Kunagi ammu	5	9	10	9
Pole kunagi vaadanud	6	10	8	13
Saate juba väljamakseid II sambast (	2	0	0	1
Ei oska öelda/ei mäleta	3	3	2	6
Ei ole liitunud II sambaga	45	5	2	4

Üldtulemusest statistiliselt olulised erisused on välja toodud sinise ja punase värviga.